

НАШІ ПОЗИЦІЇ

орган

ЦЕНТРАЛЬНОГО
КОМІТЕТУ
УКРАЇНСЬКОЇ
РЕВОЛЮЦІЙНО-
ДЕМОКРАТИЧНОЇ
ПАРТІЇ

ЧЗ-4

1. Деклярація парламентської фракції УРДП на першій сесії Української Національної Ради.
2. І. П-ий. Проблема нашого визволення і завдання нашої політики. 3. В. Гришко. До розв'язання національного питання в незалежній Україні.
4. В. Гірчак. Наші резерви і наші кадри. 5. І. Бруний. Тимчасові висліди дискусій про соціалізм.
6. Ю. Дивнич. На іспиті Великої Революції 1917/18-48

Н А Ш І П О З И Ц І Ї

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ
Української Революційно - Демократичної Партії

diasporiana.org.ua

Число 3. Жовтень 1948 р.

Видавництво ЦК УРДП

Деклярація парламентської фракції УРДП на першій сесії Української Національної Ради

1. Починаючи з Великої Національної Революції 1917 р. і до сьогодні, Україна, хоч і поволі, але невпинно виростає дедалі в реальніший міжнародний фактор. Покищо — в міжнародньому житті — це майже непомітно. Але процеси в самій Україні є найліпшою гарантією дійсності цього росту і вони наперед визначають його напрям. Наш народ, перебуваючи в большевицькій неволі, так чи інакше змушує Москву до того, що ця світова потуга ніколи не перестав розглядати українського питання, як одного з капітальних питань своєї політики. Завдання полягає в тому, щоб цю політичну вагу України поширити поза межі Східної Європи — в світ.

Але світ буде нас слухати і рахуватися з нами не тоді, коли ми йому щиро чи лукаво улестимо, а коли він відчує, що ми — дійсний голос основних частин нашого народу, і коли він помітить, що цим голосом керує досвідчена політична мудрість.

2. Ми не за розпалювання війни всякою ціною. І не за революцію за всяку ціну. Але розуміємо, що живемо в епоху перелому, в епоху світової кризи, в епоху війн і революцій. Політична мудрість, стратегія і тактика продиктують ті чи інші маневри, але не уникнути головного рішального зудару. Мусимо готуватись до найтрудніших і найгостріших форм боротьби, включаючи на момент кульмінаційний до всіх наших мирних засобів також і збройну революційну боротьбу. Можливо, що цей момент не скоро прийде, тоді ми ще маємо час. А можливо, що ми вже того часу маємо замало.

3. Тридцятилітній досвід України є найміцнішою підставою української політики. В ньому наявні елементи

миру й елементи війни. Елементи реформи і елементи революції, елементи легальних і елементи нелегальних форм боротьби. Елементи безкомпромісності зброї і від'їзду на еміграцію і елементи компромісу. Це — життя великої нації і Національна Рада, якщо вона хоче бути втіленням політичної мудрости й досвіду України за останні тридцять років, то вона не має права упустити ні зернинки з цього великого і всеосяжного досвіду Вітчизни.

4. Ми бачили досі три головні річища визвольного руху: перша еміграція, Західня Україна і Велика Україна під Советами. В кожному з цих річищ знайдемо ми застосування майже всіх форм визвольного руху.

Перша еміграція робила зимові походи, але й організувала мирний самовишкіл та мирну культурну і пропагандивну роботу.

Західня Україна знала і шляхи компромісів та легального будівництва „держави в державі“, але, з другого боку, і революційні дії ОУН та героїчної Української Повстанської Армії, в якій беруть участь люди всіх розгалужень українського визвольного руху. Україна під советською займанщиною випробувала, може, найбільше число форм боротьби—від збройних повстанських виступів, через економічну і культурну боротьбу до обсади українськими патріотами рядових і ключевих позицій в державному апараті УССР.

5 Для нас проблема УССР і окупації України Москвою протягом довгих десятків літ не така проста, як для більшости тих, хто не перебував у річищі підсоветської України. Ми вважаємо, що національна революція 1917 року і УНР змусили большевизм до словесного визнання самостійности України і до перетворення РСФСР в ССРСР — з юридично нібито самостійними республіками в складі, як от Українська ССР, Білоруська ССР і т. д. Український народ, як і його товариші долі — інші уярвлені в ССРСР народи, — політичний актив того народу ніколи не вірили цій демагогічній облудливій національній політиці. Але, потрапивши на багато десятків років під найстрашніший, який досі знав світ, окупаційний режим, Україна і її передові політично-активні елементи — від Єфремова до Шумського і від Ніковського до Гринька, від селянина і робітника до найвищого інтелігента — розуміли потребу використати для державно-національного здійснення України, для її визволення, для добра народу всі можливості легаль-

ної і нелегальної праці, виконати українським змістом всі советські державні форми. В процесі цієї боротьби незмірно зросли лави свідомого і культурного активу.

Історична боротьба точилася так, що коли большевики хотіли перетворити Україну в порожню від України національну форму, то українці — якраз навпаки: все робили, щоб накиненим їм окупантом форму виконати якраз своїм національним змістом Української Народньої Республіки, змістом Української Національної Революції. Ця боротьба охопила всі ділянки нації і набрала грандіозних розмірів. Вона точилася не тільки в літературі, як досі дехто думав, вона точилася ще більше на селі і на заводі. І все ж таки ця боротьба після сталінського перевороту закінчилася нечуваним воєнно-політичним розгромом всіх соціальних шарів України і всіх ділянок її життя. Не будемо перечислювати жахливих злочинів большевизму, як от голод, розстріли, репресії і т. д. Але, не зважаючи на цей найбільший, який тільки знала історія світу, організований окупаційний терор, і сьогоднішня Україна стоїть далі в запеклому нерівному змаганні з ворогом, використовуючи все нові й нові форми боротьби.

6. Ми говоримо це не тільки порядком історико-публіцистичних рефлексій. Ні, це речі від яких залежить стратегія і тактика боротьби за відновлення Української Народньої Республіки, за перетворення УССР в УНР, за те, щоб справедливо відведене для України місце в Об'єднаних Націях було звільнене від московської експозитури і передане дійсним представникам окупованої більшовицьким насильником суверенної Української Народньої Республіки.

Чому від 1917 року і до сьогодні большевицька Москва тримає над Україною постійну безпереривну завісу бойового вогню репресій? Бо вона знає, що з кожного двора, з кожного робітничого мешкання, з кожного бюро і установи зразу ж піднімуться українські національно-визвольні революційні і будівничі сили, з якими вона не впорається, як тільки не скосить їх негайно вогнем свого терору, так би мовити, ще на старті. Чому ми вважаємо за найважливіше для політичної еміграції бути чуйними до пропесів в УССР, до дум і надій підсоветської людини? Бо ми знаємо що ця людина — наша одиноким надія і сила, що ради неї, а не самих себе, пішли ми на чужину, що вона і в майбутньому так, як в 1941-42 рр., застромить червоноармійського багнета в

землю або ж при першій змозі поверне той багнет проти окупанта.

7. Ми знаємо добре слабі і сильні сторони большевицького окупаційного режиму, особливо в час війни, і тому не поділяли і не поділяємо гасла повсякчасного, негайного всенароднього повстання, так як це роблять деякі наші колеги із деяких інших українських політичних груп. Але ми не поділяємо і тактики тих елементів, які, може забули свою молодість, сповнену великих битв, і ніби ладні покласти тільки на міжнародню кон'юнктуру. Ми за продовження визвольної національної революції 1917 року до переможного кінця, але не за підміну її стратегічно, тактично і політично необдуманими виступами. Без терпеливих підготовувальних об'єднань всіх національно-державних сил, без вичікування і вибору належної ситуації, без використання всіх, навіть найменших, можливостей, в тому числі легальних, без тривалого духово-політичного контакту і зв'язку з вітчизною, без ґрунтовної підготовки світової opinio на свою користь—неможливий переможний останній удар.

8. Таким чином Національна Рада, яка має включити і об'єднати в собі всі три річища українського визвольного руху, має і свої керівні та репрезентативні органи будувати так, щоб у них були відповідно репрезентовані всі три річища, а головне, щоб у ній відчувався як найживіший морально-політичний контакт із сьогоднішньою Україною, яка день-у-день всіма можливими способами змагається за своє історичне бути чи не бути.

Максимальна мобілізація і форсування політичної активності з-підсовєтської політичної еміграції допоможе нам розв'язати багато вузлів і внутрішньо-українського порядку. Еміграційний Виконний орган має все зробити для того, щоб духом і політичним змістом своїм не бути еміграційним, а вітчизняним.

9. Зокрема ми хотіли б, щоб новообраний Виконний Орган в першу чергу:

а) Зарепрезентував перед світом наш народ, а зокрема нашу політичну еміграцію, як єдине і організоване національне тіло, чітко та мудро показав світові наші позиції. Очевидно, це завдання може найкраще виконати лише уряд національної концентрації;

б) Зробив усе можливе, щоб наша еміграція якнайскорше в таке єдине організоване і впорядковане тіло дійсно перетворилась, врахувавши, що українців поза межами Вітчизни є велика маса (до двох мільйонів).

Світовий Союз Українців, заініційований нашими американськими братами, громадські центральні типу ЦПУЕ, корпоративні, ветеранські, культурні, професійні, господарчі та інші організації, місцеві громадські комітети — всіх їх якнайскорше треба підтримати всією вагою морально-політичного і ділового авторитету Національної Ради. Лише тоді вони будуть діяти як бездоганно налагоджені органи; Це в свою чергу створить в трудних обставинах чужини незалежну власну моральну і матеріальну базу української визвольної політики;

в) Закликав ще раз організацію гетьманців-державників до участі в Національній Раді та сприяв входженню їх до політично-державного центру;

г) Зробив уже можливе для налагодження морально-політичного і оперативного зв'язку з народом Вітчизни і з його найбільш активними елементами, враховуючи, однак, всі труднощі цієї справи. Зокрема народ український у всіх закутках України мусить знати, що Національна Рада є, що вона в порядку і робить усе, що в її силах;

д) Не декларуючи своїх соціально-програмових постулатів, ми хочемо тільки побажати, щоб державні органи врахували соціально-економічні процеси в Україні і в світі за останні десять років та зуміли знайти правильну лінію між двома крайностями: з одного боку, можливої тенденції до соціально-економічних відносин, що були в Україні в межах чужих імперій напередодні Національної Революції, а з другого боку, можливих тенденцій до збереження наявної большевицької системи. Питання соціально-економічної спадщини большевизму — найтрудніше, найдразливіше питання української визвольної політики і то як у внутрішньо-українському, так і в міжнародньому аспекті, тому в ньому потрібна особлива чуйність і такт.

В галузі закордонної політики ми висловлюємо побажання врахувати місце України, як одного з головних факторів Середньої Європи, і при розв'язуванні наших національних проблем не забувати, що на нас лежить моральна відповідальність також і за правильне та корисне розв'язання цілої східноєвропейської проблеми, а зокрема російського питання і проблеми нового порядку на всіх євразійських просторах сьогоденної московсько-большевицької імперії. Це зобов'язує зокрема до тісного контакту й співробітництва з незалежними державно-політичними центрами інших

поневоленних народів, припинивши нарешті, неприпустимий хаос, що й досі існує на цій ділянці.

10. Наприкінці ще раз повторюємо, що Національна Рада і обраний нею Виконний Орган мають бути живим і діловим втіленням концентрації всіх національних сил, всіх трьох річищ українського визвольного руху, та всіх основних територіяльних, соціальних і політичних груп українського народу.

Сьогодні, коли міжнародні відносини загострились до такої міри, що гармати самі починають стріляти, сьогодні, коли, з другого боку, ні одна із світових сил не робить собі ілюзій легкої перемоги і легкої війни і коли США ладні рахуватись навіть з албанськими примхами, в цій неймовірно-складній ситуації, що криє в собі багато різних несподіванок, ми не сміємо бути внутрішньо розбиті. Нові емігранти були певні, сидючи колись по той бік заслони, що перша еміграція, попри всі поділи на групи, національно-політично єдина. Нема нічого більш прикрого для українця, що мучиться в советській неволі, як чутка про розбрат і національно-політичне безсилля еміграції.

І тому ми, без найменшого винятку непослідовності були словом і ділом за негайне створення Української Національної Ради. І коли б сталося навіть так, що сьогодні Національна Рада виявилась такою, що наша праця не знайшла б собі в ній навіть мінімуму розуміння, то ми, залишаючи за собою право нормальної конструктивної опозиції, все одно залишилися б вірними Національній Раді до кінця словом і ділом. У відповідній мірі це стосується і Виконного Органу, якому на труднім початку його праці висловлюємо свої найкращі побажання. Бо ліпше недосконалий центр, ніж жадного. Бо в винісних умовах найбільшої небезпеки, а можливо і останнього рішучого зудару за **бути чи не бути** України, немає вищого гасла для кожного українця, як національна дійова і ділова єдність і законність.

19. липня 1948 р.

Проблема нашого визволення і завдання нашої політики

Здається немає потреби доводити елементарної істини, що всі завдання й заходи, вживані для боротьби народу за його визволення з ворожої неволі, мусять бути раціонально спрямовані, а наслідки їх — ефективно зужиті на користь визвольної справи. Але це буде можливим для здійснення лише в тім разі, коли ті зусилля й заходи виходять з єдиного центру, що правильно спрямовує й координує їх.

З цього погляду у нас до останнього часу був стан далекий від ідеального, щоб не сказати більше. Ми не мали отого єдиного направляючого й координуючого центру визвольної боротьби. Тим то й радісно забилось серце кожного українського партіюта, коли прийшла вістка, що наші політичні організації „нарешті вже домовились...“ Бо громадськість усвідомила, що та боротьба має лише єдину і одну для всіх мету: визволення Рідного Краю і Рідного Народу з чужинецької неволі, що можливе лише шляхом побудування власної держави.

В Українській Національній Раді репрезентовані не лише різні ідеологічні напрямки, але й різні темпераменти. В ній об'єднались — з одного боку „войовничо“-революційні, і з другого — „мирно“-консервативні напрямки й елементи. Така строкатість персонального складу штабу може у декого викликати сумнів щодо можливості ефективної співпраці. Але ми, вірячи, що при наявності доброї волі завжди можна знайти відповідні моменти стику і спільну мову з усіма їх позитивними наслідками, рішуче стоїмо на тому, що в нашій спільній праці і боротьбі можуть і повинні бути вико-

ристані всі живі патріотичні сили, незалежно від того, з яких ідеологічних середовищ вони постають. Ми вважаємо, що різноманітність персонального складу Української Національної Ради не повинна піти на шкоду справі, навпаки, даючи змогу повніше пов'язуватись з широкими колами нашого емігрантського суспільства, ця різноманітність зміцнює авторитет Державного Центру в очах українського, а тим самим і чужинецького світу, збільшує його працездатність. Говорячи про єдиний фронт, ми не мислимо собі, щоб у лоні УНРади були знівельовані обличчя політичних організацій, що є її складовими частинами. Навпаки, в цілях технічного, так би мовити, розподілу праці, кожна політична організація, чи коаліції організацій, не повинні позбавитись змоги діяти в напрямі здійснення спільних завдань, властивими їм політично-тактичними методами (розуміється, узгіднено з усім кворумом).

Так твердити доводиться, виходячи з політично-тактичних настановлень і спроможностей кожної зокрема організації. Так твердити доводиться, коли призадумуємось над сучасною політичною ситуацією в світі і, в зв'язку з цим — над перспективами нашої визвольної справи. Навіть поверхова аналіза цих питань говорить за те, що в нашій визвольній праці і боротьбі всі і всілякі сили будуть потрібні і прийнятні. Ми усвідомлюємо, що доводиться зачинати питання найважчі для вирішення. Але, якщо ми хочемо бодай схематично накреслити свої завдання, то мусимо наважитись заглянути в таємниче майбутнє, хоч воно й являє собою складну і важку задачу з багатьома невідомим.

Українське питання ми ставимо в залежність від світової ситуації й політики, бо маємо глибоке переконання, що без подолання большевизму, без загального впорядкування світу, або принаймні без поважних намагань у цьому напрямі, справа наша не набуде належної актуальности. Завдання ж це під силу лише „сильним цього світу“, бо большевизм, хоч і не виконав своєї обіцянки про створення „раю на землі“, зате зумів організувати державу з апаратом, що виключає будь-які зміни його політики внутрішніми засобами. Отже, лише велика війна може зруйнувати велику московсько-советську імперію і відкриває перспективи для поневолених нею народів.

Безперечно є факт, що сьогоднішній світ поділився на два непримиренно-ворожих табори, що між ними

зудар на життя і смерть неминучий. Навіть за найліпших бажань миру з обох сторін сучасний розвиток і удосконалення військової техніки змушують визнати правдивість засади, що „зброя сама може почати стріляти“. Отже, питання війни є, по суті, лише питання часу.

Ми охоче віримо запевненням західніх демократичних держав у їхньому щирому бажанні миру, а, отже й співпраді з большевизмом. Доказом цього є не лише їхній принциповий, так би мовити, пацифізм, органічна нехіть до війни, але й така переважаюча господарсько-технічна міць, що потребує впорядкувати й використати те, що вони мають і що здобули в останній війні, а чому може перешкодити нова війна.

Ми не належимо до тих ідеалістів, що уявляють собі можливість започаткування війни з боку західніх держав ім'я визволення поневолених большевизмом народів, хоч до того їх і зобов'язує атлантийська хартія. В своїй політиці вони можуть обмежитись допомогою лише тим народам, що втратили свої держави в наслідку лише останньої війни. Ми можемо припустити (як крайність), що, в пілях самозбереження, большевизм може увійти в географічні межі до 1939 р.

З другого боку, знаючи большевизм з його довгорічної практики ми рішуче відкидаємо можливість його еволюції в напрямку внутрішньої його демократизації. Але відкидаємо також можливість відмови його від зазіхань на гегемонію в світі. Така зміна внутрішньої й зовнішньої політики большевиків була б рівнозначна їхньому самознищенню.

Але большевики, будучи мілітарно й економічно слабшими від західніх альянтів і не освоївши завойованого в останній війні, не зможуть тепер починати війни, хіба що, користуючись економічною руїною й неупорядкованістю повоєнного світу та пацифістськими настроями на заході, вони, як майстрі ловити рибку в мутній воді, можуть війну розпочати.

Треба також урахувати небезпідставні побоювання большевизму в західньому світі, як ідеологічно-організаційної системи з його компартіями, п'ятима колонами тощо. Але тут матеріальний дсбробут широких мас населення, що його дається створити в демократичних країнах, прогресивне соціяльне законодавство, що все поліпшується і т. д. в значній мірі вибивають ґрунт з-під ніг большевизму.

Отже, приходимо до висновку: большевики, не знайшовши виходу для здійснення своєї генеральної лінії в світі, не перестануть аж до своєї смерти баламутити людей, не покинуть спроб робити „пролетарську революцію“. От ця в'їдливість большевиків, що мов ті паразити своєю масовістю й методичністю можуть знесилювати, а то й убивати здоровий організм, може змусити держави заходу першими взятися до зброї.

Так чи так, рано чи пізно, а велика війна між двома світами неминуча (як би її не хотіли уникнути західні демократії).

При цьому можемо й мусимо числитися з кількома варіантами тієї війни та її тенденціями.

Перший варіант: західні альянти в боротьбі проти ССРСР зупиняються на лінії Керзона і огже ціла Україна „соборно“ може бути залишена під опіку червоної Москви. Можна також уявити собі, — вони змусять большевиків відійти на схід від Збруча, що само собою розуміється, ніскільки не вирішує, а лише ускладнює нашу проблему.

Другий варіант: західні альянти зважаються на цілковитий розгром большевизму. В такому разі постає питання: „З чим вони прийдуть на схід?“ Бо якщо для них справа може обмежуватись подоланням большевизму, то для нашого народу, що його віками душило ярмо чужинців, лише розгром московського імперіялізму (незалежно від його політичного зафарблення) та загнудання дрібних сусідніх імперіялістів може принести свободу.

Звідси виникають завдання нашої політики в умовах сьгоднішнього вимушеного перепочинку. Вони мають бути здійснювані з однаковою енергією, як у чужинецькому світі, так і серед свого народу тут, а також і там—за „залізною заслоною“.

Ми мусимо вжити всіх заходів до висвітлення перед широким світом наших справедливих прагнень. Це завдання має бути здійснюване глибоко продумано, всебічно і всіма приступними нам шляхами й засобами. Тут треба розшифрувати, що розгром великої євразійської імперії і створення на її руїнах української та інших вільних національних держав є передумовою справедливості й справді довготривалого миру. Треба з'ясувати світові, що цілі нашої боротьби мають глибокий гуманний зміст, що вони не суперечать загальнолюдським ідеалам і не спрямовані проти життєвих

інтересів інших народів. Треба довести світові, що з розгромом великої Росії не лише поневолені нею народи здобудуть свободу, але й цілий світ звільниться від колишнього „жандарма Європи“, що тепер перетворився на підпалювача великих і малих воєн. Треба довести цілому світові, що він позбудеться потенціального агресора, який у боротьбі чи то за вихід до теплого моря чи то за нафту, не буде давати йому спокою.

Цим ми може б не „відкрили Америки“, зате продемонстрували б наявність серед нас людей із сміливо конструктивною думкою і внесли б свою частку в майбутню світову будову.

Не треба забувати, що наш імперіялістичний московський ворог, маючи своїх людей у світових дипломатичних, військових та інших штабах систематично й наполегливо робить своє діло. Вже по останній війні росіяни встигли, видати великі серії „наукової“ літератури популярними в світі мовами, де вперто твердять своє „не било, нет і бить не может“. Не треба недоцінювати цієї ворожої нам пропаганди. Не треба відкидати повного значення громадської opinii в західньому демократичному світі.

Треба врахувати, що росіянам сприяють у цьому не лише їхні давні традиційні зв'язки в світі, нав'язані ними ще за часів царської імперії, але й інші об'єктивні умови. Відомою річчю є той факт, що в цілях так званої політичної рівноваги в Європі Англія і Франція підтримували російський „колос на глиняних ногах“. Конкретно річ для них ішла про те, щоб, уразі завжди можливої агресії з боку імперіялістичної й мілітаристичної Німеччини, мати для себе сильного союзника на сході. Це своє політичне наставлення названі держави цілком недвозначно продемонстрували перед цілим світом у роки нашої збройної боротьби за свою національно-державну незалежність у двадцятих роках, з'ігнорувавши визвольні рухи поневолених московським імперіялізмом народів і виступивши з допомогою московської реакції в особі генералів Колчака, Денікіна та інш. Або допомагаючи в справедливих прагненнях польського народу до державної незалежності, вони, разом з тим, віддали на поталу польському імперіялізмові та навіть надто відсталій Румунії велику частину українських земель і народу.

Те саме можна сказати й про передову та гуманну Америку, яку на політичному овиді страхала убога еконо-

мічно, але міцна своєю національною монолітністю, імперіялістична Японія. Тимто добрі побажання про свободу народів президента Вілсона й зависли в повітрі.

Ми вираховуємо, що поразка німецького і японського імперіялізмів в останній війні значно змінили політичну ситуацію в світі. Але, аналізуючи політику Франції й Англії в повоєнний період, ми можемо констатувати старі тенденції з боку цих держав. А такий авторитетний американський журналіст, як Ліпман, — зі свого боку — також не мислить собі упорядкованого світу без великої Російської імперії.

Згадані тенденції й думки окремих авторів свідчать про усталений погляд демократичних держав на справи впорядкування світу, бо такого погляду ці держави ще очевидно не мають. Але для нас вони є промовистими. Отже, вірячи в неминучу загибель большевицького ССРСР ми не повинні присипляти себе ілюзією, що окремо на його руїнах сама собою постане Україна... Ні!

А звідси — і наша політична тактика: енергійно пропагуючи нашу ідею в широкому світі **орієнтуємось на власні сили, на свій народ!** Ця засада, очевидно не виключає, а, навпаки, передбачає потребу мати союзників. Але мусимо собі виразно усвідомити, що щирими й незрадливими нашими союзниками можуть бути передовсім народи, поневолені російським імперіялізмом і готові стати у смертельний бій проти нього.

Своєму народові мусимо розкрити глибокий національний і соціальний зміст нашої визвольної боротьби. Ми повинні показати колоніальне становище України в межах Росії (чи ССРСР — однаково!); повинні довести йому, що за його скарби імперіялістична Москва споруджуватиме царські та советські палади, що на його трупах вона будуватиме петербурги та сталінгради, що його м'язами прокладатиме вона Біломорські та інші канали та корчуватиме Архангельські та інші праліси, що його кістки будуть розкидатися по Колимах, Соловках та інших чужих і диких кутках, — аж поки він, не усвідомить собі і не виконає заповіту свого кращого сина Тараса Шевченка „... в своїй хаті — своя правда і сила і воля.“

Ми повинні різним власовим, керенським та іншим „єдиносудимцям“ категорично заявити, що їхній підступній пропаганді ми на гіркому досвіді навчилися не вірити. Ім — ми нагадаємо слова авторитетного колись царського міністра Вітте, що одверто ска-

зав: „Російська імперія може існувати лише як абсолютна (самодержавна) або перестане існувати: „Отже,“ народи Росії“ (власовська термінологія) можна тримати в московській імпералістичній купі лише багатом, що його удари, очевидно, однаково болючі, незалежно від того, в чийх руках той батіг є: царсько-поміщицьких, колчаківсько-денікінських, ленінсько-сталінських чи власівсько-керенських... Перед нами, що зазнали царського та „найдемократичнішого“ ленінсько-сталінського режимів, не дасться затушкувати будь-кому своїх імперіялістичних намірів ще більш аніж більшовицькими демократичними фразами.

Все це в своїй боротьбі ми повинні враховувати і відповідно приготувати себе й свій народ, бо лише йому буде належати вирішальна роля в критичний момент постання нової ситуації.

Але ми зробили б непростиму помилку, коли б себе тішили нашою готовістю почати боротьбу власними силами. Нема, здається, поміж нашими, на жаль дуже численними, політичними організаціями жодної, що не оголошувала б засади орієнтації на власні сили. Ці сили, очевидно, треба шукати у власному народі. Але, чи багато наших політичних організацій спромоглось бодай заговорити з цим народом (і не лише тут, але й там — за „залізною заслоною“), — заговорити словом, що викликало б потрібну реакцію, дало б відповідний ефект? Чи хоч одна з цих численних організацій спромоглась знайти шлях до свідомости й серця того народу, що терпить від більшовицької диктатури? Чи багато з них може похвалитись своїми успіхами в ділянці організації цього народу й навколо нашої національно визвольної ідеї? Чи багато з них щиро й одверто сказали тому народові, що принесе йому та визвольна боротьба?

Бо не треба забувати, що за абстрактну Україну народ наш важко підняти на боротьбу. Не треба забувати стану національної свідомости й національної вироблености наших широких народніх мас. Ми повинні усвідомити, що при загальному рішучому протибільшовицькому наставленні так звана національна свідомість українців на Наддніпрянщині (а це значить — переважної більшости українського народу) має своєрідний, сказати б, конкретно-матеріальний, а не абстрактний характер. Наддніпрянський українець своє визволення мислить собі, як, передо всім, визволення політичне й со-

ціально-економічне. Він не хоче мати над собою диктатури, що ні за що гонить його на Соловки, Колиму та інш.; він вимагає до себе людяного ставлення; він хоче бути господарем на своєму клаптеві землі, господарем у своїй власній конкретній хаті; він не хоче, працюючи на своїй багатій землі, умирати голодною смертю, чи їздити по свій, тяжко запрацьований хліб до всеросійської столиці — Москви: він хоче мати варстат праці, що забезпечить йому заможне й культурне життя.

В цих своїх прагненнях наддніпрянський українець є гостро - ворожий до большевицько - московського режиму. Але масовому українцеві з Наддніпрящини не вистачає свідомости того, що всі ці добрі й справедливі його бажання він може здійснити лише в своїй Українській суверенній державі.

З другого боку — для українця з західніх областей цілком достатньою є формула Г о л о в н е — держава, бо він не мав „щастя“ відчуту на собі „благодійної“ опіки хоча б такої „теж української“ держави, як УССР. Він не свідомий того, що бувають такі справжні національні держави, з яких її патріоти змушені тікати, щоб не ризикувати своїм життям... Вважаємо, що приклади непотрібні. А тим часом є такі українці, що готові задовольнитися будь-якою державою, будьяким її провідом чи провідником, вірячи в їхні найкращі бажання. Вони, такі українці, забувають, що добрими бажаннями дорога до пекла встелена. Бо не досить лише бажати, треба й діяти відповідно.

Отже, мусимо, очевидно, грунтовно опрацювати і цілком виразно сформулювати й широко популяризувати справу: за яку Україну, за яку Українську державу ми боремось. Ця формула мусить промовляти не лише до свідомости українського патріотичного громадянства, але також і до душі народу, що томиться там, у большевицькій неволі. Популяризацією цих засад ми могли б гуртувати еміграцію під нашим державними прапорами й **вже тепер** вносити революціонізуючий фермент в „монолітний“ „бльо́к комуністів і позапартійних“. А це породжувало б, у свою чергу в українців-советських невільників симпатії до Української держави.

Хто ж мав би ці завдання виконувати? Хто мав би організувати „народ“ біля ідеї визвольної боротьби? Очевидно, що це — обов'язок політичних організацій і, впершу першу чергу тих, що іменують себе революційними. Практично, коли повернутись до Української На-

ціональної Ради: „нереволюційні“ організації мали б перебрати на себе „мізерні“ так би мовити функції, а революційні — „бойові“, революційні, — в сьгоднішніх умовах — функції підготовки до наступної боротьби (організація військовиків і молоді, зв'язок з відповідними організаціями протимосковсько-наставлених народів тощо).

Нерозумна міжгрупова боротьба викликала серед нас української еміграції загальну нехить до „політики“. Лише на цьому нездоровому тлі стали можливі такі аномалії, як творення „позапартійних партій“ і т. інш. Сумно, але — факт. Тому мусимо дати собі відповідь на питання: „Чого буде варта еміграція, якщо вона буде аполітичною? Чи знаєте Ви бодай один сучасний народ, що створив би свою державу, залишаючись аполітичним? Чи не примітивізує тут хтось справи із шкідливою для нас метою? І т. д.

Очевидно, треба переглянути й упорядкувати систему наших політичних організацій. Кожній організації треба знати, що і як вона має намір робити і не лише сьогодні, а й завтра, чи має вона для того відповідні дані і т. інш.

Конкретно: в наших умовах кожна політична організація, що ввійшла до складу УНРади, повина взяти на себе певні обов'язки, щоб у свій час зуміли відповісти громадянству на такі, приблизно, питання:

1). Скільки ви приєднали до української національної ідеї отих, для кого „всьо равно“? Скількох з них ви зуміли відтягти від всеросійського „общего котелка“?

2). Скількох українських емігрантів ви вишколили на справді політичних військових, громадських та інших національних діячів?

3). Чи Ви, простягли руку бодай хоч моральної допомоги, або хоч подали свій голос, туди, за „залізну заслону“, до своїх невільників-братів?

4). Скільки таборових політиканів, що вносять деморалізацію в ряди нашої еміграції, Ви зуміли відтягти від славнозвісного „таборового корита“?

5). Скількох українських емігрантів Ви врятували від фізичної й національної смерті?

6). Скількох думаючих чужинців Ви спромоглись приєднати до нашої національної ідеї? Чи заручились їхньою симпатією й підтримкою?

7). Чи зуміли Ви довести „сильним цього світу“, що воскресіння Української Суверенної Держави, не йде на

шкоду їм, а, якщо вони справді дбають про перебудову світу на засадах людяности, то допомагає їм здійснювати їхню ідею?

8. Спримоглись Ви сказати слово до цивілізованого світу про наші справедливі національні домагання, про страждання нашого народу й нашу готовість боротись зі спільним загальнолюдським злом?

Чи зважились Ви сказати йому, що не можна безконечно зловживати терпінням поневолених народів, бо це випробування страшне своїми наслідками для обох сторін.

І т. д. і т. п.

Дати відповідь українському громадянству на ці питання повинна бути готова кожна політична організація, бо лише ті справи можуть бути критерієм для оцінки праці політичних організацій в наших умовах.

Українська Національна Рада в цілому повинна бути готова дати громадянству звіт, що вона зробила в напрямку наближення здійснення нашого національного ідеалу—створення Самостійної Соборної Суверенної Держави Українського Народу.

Само собою розуміється, що українське громадянство повинно знайти можливість для створення своєму Державному Центрові всіх умов для його нелегкої праці.

До розв'язання національного питання в незалежній Україні.

(В порядку дискусії на програмово-політичні теми)

I.

Незалежна Україна має бути державою органічно-національною, отже в її склад мають входити лише українські етнографічно-національні землі тобто землі, що являють собою один суцільний масив території з компактною більшістю українського автономного населення, яке само визначить свою приналежність до української національної спільноти.

Етнографічно-національний принцип, як найбільш справедливий, бо позбавлений будьякого імперіялізму у відношенні до інших націй, має бути основним принципом державного розмежування України з її сусідами. Це значить, що ніяких чужонаціональних країв, відірваних від чиїхсь етнографічно-національних територій та приєднаних силоміць до України на підставі якихсь „історичних прав“ або „економічних“ чи „стратегічно-політичних“ вимог (як це напр. практикували і практикують досі в відношенні до цілих українських країв імперіялістичні російська, польська та інші держави) в межах українських державних кордонів не буде.

Таким чином і ніяких „національних меншин“, тобто чужонаціонального населення на чужонаціональній території, що є часткою, а то й цілістю присвоєної собі даною державою чужої етнографічно-національної території, на зразок різних національних „окраїн“ або „кресів“ в Росії і Польщі, в Незалежній Україні також не буде. Тим самим не буде в ній існувати й національного питання в такому вигляді, в якому воно існувало завжди й існує в імперіялістичних держав

(напр. „укр. питання“ в Росії, Польщі, Чехо-Словаччині, Угорщині, Румунії), тобто як питання взаємовідносин метрополії й колоній, чи взагалі як питання взаємовідносин різних національно-політичних організмів в одній державно-політичній системі, з неминучою при тому проблемою автономної самоуправи чужонаціональних територіяльних одиниць.

Але все ж таки національне питання, хоч правда, і в специфічній формі, але в початковій фазі будівництва Української Держави поруч з питанням соціальним буде відігравати основну, а може й вирішальну роль. Особливо ж значущим і особливо тяжким до розв'язання саме через свою специфічну форму буде це питання в час переведення й розгортання Української Національної Революції, шляхом якої лише тільки й можливе поставлення Незалежної України.

В чому ж полягає ця специфічна форма національного питання в Україні?

Справа в тому, що Україна будучи віками в стані колонії спочатку польської, а потім російської імперії, як і всяка колонія, була осідком зайшлих елементів різних націй, рас і вір, передусім—колонізаторських елементів метропольних націй—польської і російської, а також, звичайно, посередницьких елементів екстериторіальної жидівської нації.

Отже в своїй абсолютній більшості чужонаціональне населення в Україні, з яким доведеться мати справу майбутній Українській Державі, це залишки колоніального стану України, наслідки колонізаційного проникнення в Україну імперіалістичних окупантів та їх посередників. Тому й національне питання в Україні є властиво питанням ліквідації колоніального стану України, ліквідації залишків і наслідків цього стану. Звичайно, найбільші наслідки лишила по собі в Україні колоніальна політика Росії. Наслідки польської колоніальної політики вже давно відійшли далеко на другий плян. Ці наслідки нині помітно впадають в очі лише в західних областях України, та й там вони, до речі, згладжені останніми пересуваннями українського і польського населення, хоч ще й не цілком по лінії етнографічно-національного розмежування. Зате наслідки російської колоніальної політики в Україні настільки великі й глибокі, що постійно даються взнаки скрізь, на всьому просторі України, і, що найважливіше—в самих життєвих центрах України.

Треба відмітити, що російська колоніальна політи-

ка в Україні не йшла тільки в напрямку чисто російського і чисто колонізаційного проникнення в Україну. В цьому відношенні росіяни пішли більш посереднім шляхом, сконцентрувавши свою головну увагу на опануванні українських міст, адміністративно-політичних і індустріальних центрів, та насадивши там, особливо за останні два століття, дуже поважну кількість своїх людей, як чиновників державно-господарчої бюрократії і військово-поліцейового апарату, а також як фахівців і робітників. Селянської колонізації з боку росіян в Україні, за деякими винятками в прикордонних з Росією смугах Слобожанщини й Донеччини та в Степу майже не помітно. Цей спосіб колонізації Росія здійснювала більше руками представників інших національностей, перетворюючи їх в силу свого опертя в окупованій Україні. Так заселяли російські царі південні простори України німецькими, а большевики — жидівськими колоністами (а останньо ще й узбецькими переселенцями). Але взагалі селянської колонізації України росіяни широко не практикували, бо політично вона їм мало вигідна, тому, що зв'язаність з землею дуже швидко породжує місцевий патріотизм таких колоністів, асимілюючи їх духово в українському селянському середовищі та відриваючи їх, як виробників, від грабунково-споживачьких інтересів метропольної нації.

Безперечно, опанування українських міст росіянами було більш ефективним для Росії з точки зору її колоніальної політики в Україні. Воно найкраще забезпечувало Росії політичне володіння Україною, при якому був повністю забезпечений також і **економічний** її визиск в інтересах метрополії без видимого увособлення цього визиску. Це не тільки найдосконаліша метода колонізації, але й типово російська: колонізація—панування грабіжника-споживача („кочовницько-охлократична метода за термінологією Липинського), а не колонізація-організація цивілізатора-виробника.

Зрештою, і в опануванні українських міст росіяни широко послуговувались людьми інших національностей, цілком слушно вбачаючи в них відповідний елемент для підпертя своєї колоніальної політики в Україні. Саме цей економічно залежний від російського господаря в Україні різнонаціональний елемент, не зв'язаний нічим з місцевим українським національним ґрунтом, дуже легко й швидко денационалізується і русифікуючись в чужій країні, був досить зручним знаряддям денационалі-

заторсько-русифікаційно-колоніальної політики російської метропольної нації.

Таким елементом в першу чергу були екстериторіальні жида. Не являючи собою, як чисто національно-жидівський чинник, ніякої поважно загрожуючої українським національно-державним інтересам сили в Україні жида, як службовий чинник в руках обох—польського і російського імперіялістичних окупантів, історично відогравали й відограють в Україні дуже значну негативну ролу.

Не випадково, як польське так і російське колонізаційне проникнення в Україну завжди йшло впарі з проникненням жидівським, і саме в Польщі „на кресах“, а в Росії „на окраїнах“ концентрувалася основна маса всього жидівства, що було в цих імперіях (жидівські гетта й „черти оседлости“ і поляки, і росіяни робили якраз в Україні, Білорусії і Литві). Зокрема функція торгово-промислових посередників в колоніях, яку завжди виконували жида в системі всіх імперій, в системі російської імперії останнього її, більшовицького, періоду тісно сплелася з функціями ще й посередництва політично-адміністративного, і це привело до ще більшого зрощення в одну цілість російського й жидівського елементів в Україні. Цілковито денационалізовані і цілковито русифіковані сучасні жида в Україні—це вже властиво не стільки жида, скільки росіяни—і за своєю російською, а не жидівською мовою й культурою (жидівська мова нині здебільшого вживається жидами в Україні тільки в релігійному житті, а поскільки жидівська підсоветська молодь здебільшого антирелігійна, то вона її майже цілком не вживає) і за своїми політичними інтересами, що є інтересами російської метропольної нації, а не „всесвітнього жидівства“, як це представляє примітивний антисемітизм. Російський месіянстичний і імперіялістичний „інтернаціоналізм“, а не жидівський сіоністичний націоналізм, є в основному формою політичної ментальності сучасного жидівства в Україні.

Звичайно, цей сучасний симбіоз екстериторіального жидівства з імперіялістичним росіянством в Україні є явищем історично-об'єктивним і переходовим, а не природньо-суб'єктивним і тривалим (в незалежній Україні роля жидів могла б бути цілком інакшою, про що буде далі), але цей симбіоз треба мати на увазі при оцінці характеру національного ритання в Україні, щоб у нинішній українській ситуації в підході до цього питання мати правильні критерії. Напр. ми думаємо, що нині жиді-

всього питання в Україні не слід відривати від російського питання, а вже ніяк не вільно впасти в спокусу досить простого, але досить фатального „розв'язання“ жидівського питання в площині нічого не розв'язуючого, а тільки все ускладнюючого, антисемітизму. Але про це буде окремо мова далі.

Та не тільки жидів, а й інші неросійські національності великого різнонаціонального комплексу російської імперії впрягла на службу своїм імперіялістично-колоніальним інтересам в Україні (як, звичайно, і в усіх інших своїх колоніальних володіннях) російська метропольна нація. Правда, ще більше ніж у випадку з жидами, ця роль тут є тільки об'єктивно, а не суб'єктивно, службовою в відношенні до російського окупанта України. Проте всеж треба ствердити факт, що стихійна й плянова еміграція в Україну робітничого й службового елементу різних національностей з усіх країн імперії (зрештою, так само, як і подібна еміграція українського елементу в інші країни імперії), поскільки цей елемент ішов не на землю і там не асимілювався в місцевій національній стихії, а, як правило, обсидав опановані росіянами „всеросійські“ (чи „всесоюзні“) за своєю функцією в імперії міста й індустріальні центри і там денационалізувався та русифікувався—це є, по суті, стихійне й плянове поповнення й скріплення російського елементу в Україні.

Незалежно від свого суб'єктивного наставлення, об'єктивно кожен вірменин, грузин, татарин чи латись, відірвавшись від свого рідного ґрунту й опивившись як зайшлий елемент десь в Харкові, Одесі чи на Донбасі, як фахівець, службовець чи робітник, і немилуче, як це завжди буває в колоніях, денационалізувавшись, а потім русифікувавшись, так само, як і українець в подібній ситуації десь у Тбілісі, Єревані, Казані чи Ризі, не тільки за своєю „общепонятною“ російською мовою (такі дійсно єдинозрозумілою, як взагалі в кожній імперії, мовою метропольної нації), але й за своїм положенням чужинця в відношенні до місцевої нації, абсолютно тотожнім з положенням росіянина, а також і за своєю орієнтацією на центральну, керівну, а не підлеглу, в цій країні силу, є в цій країні вже, по суті, чимсь єдиним з росіянами. Даремна справа вважати такого денационалізованого і русифікованого „нацмена“ в Україні тим, чим він був і може бути в себе в Вірменії, Грузії, Татарії, чи Латвії.

Отже, коли напр. в такому типово-колоніальному українському портовому місті, як Одеса, згідно статистичних даних за переписом 1926 р. (пізніших детальних даних про національний склад нема) жило 38,7 відсот. росіян 39,5 відсотків жидів, 7,4 відсот. „інших“, а лише 17,4 відсотків українців, то можна сміливо й безпомилково, як відсотки жидів, так і відсотки всіх „інших“ приплюсувати до відсотків росіян і тоді ми матимемо одну величину—82,9 відсотків що означатиме фактично відсоток людей, що говорять російською мовою, виховані на російській культурі і мислять російськими імперськими категоріями, тобто матимемо в Одесі, властиво, не кілька „національних меншин“ і українців, а одну російську хоч і різнонаціональну „більшину“ і українську меншість. Інша справа, що єдність цієї більшини є явищем чисто кон'юктуральним, зв'язаним тісно з міццю панівного положення російської нації, як метропольної нації в імперії, і з міццю самої імперії, бо при відповідних струсах цієї імперії на зразок революції 1917-18 рр. ця єдність відразу ж „дасть тріщини“, які різко розділять російські імперіялістичної і не російські, а також і російські неімперіялістичні, елементи один від одного. Але аналізу цих справ і висновки ми будемо робити далі, а тепер лише константуємо факти такими, якими вони є.

В світлі ж цих фактів ми бачимо, що та картина, яку малюють нам наведені вище відсотки українського і неукраїнського, а по суті російського, населення в Одесі, виглядає не краще і в інших містах першої величини в Україні. Так напр. в Сталіно (Юзівка-Донбас) за тією ж статистикою відношення відсотків українського населення до неукраїнського, що його ми визначимо як рівнонаціональне-російське, є 26,1 до 73,9 (самих росіян 56,2%), в Дніпропетровському — 35,9 до 67,1 (росіян 31,5%), в Харкові—38,3 до 61,7 (росіян 37%), і навіть в самій українській столиці-Києві-42,1 до 57,9 (росіян — 24,1%). В цілому по Україні (властиво по УССР) за цими ж даними в усіх великих містах нараховувалося лише 38,8% українців. Звичайно, дані за 1926 рік сьогодні вже застарілі, бо за „час сталінських п'ятирічок“ маса зруйнованого колективізацією українського селянства наплила до великих міст, збільшивши в ньому український елемент. Але ми не схильні робити особливо оптимістичні здогади, бо з власного безпосереднього досвіду знаємо, що більша частина українського селянства за цей час пішла до позаукраїнських, а не українсь-

ких міст, а в роки „єжовщини“ (1937-38) і ті, що рятувались від колективізації в українських містах, були здебільшого „вчищені“ та самі повтікали з України від терору, спрямованого найбільш проти українських „дезертирів колективізації“ і „куркулів та підкуркульників“, що поховались в містах.

А в час війни, як відомо, українська промисловість разом з основними місцевими кадрами робітництва й інженерно-технічного персоналу була евакуйована в Росію, на Урал і Сибір, де все це й лишилось. Як відомо, промисловість в Україні „відбудовується“ так, що вивезені підприємства назад не повертаються (бож вся промисловість „всесоюзна“, а українська „республіканська“, отже — однаково мовляв, де вона буде — в Україні чи за Уралом), а також не повертаються й вивезені з України робітники та фахівці, „закріплені за виробництвом“, як звичайно в ССРСР. Натомість з Росії і всього різнонаціонального ССРСР надсилаються в порядку „братньої допомоги“ в Україну все нові й нові вишколені „кадри“ (міністерства промисловости в ССРСР, як відомо, теж не „республіканські“ а „всесоюзні“, отже і розподіл „кадрів“ іде з Москви і лише в інтересах Москви). Коли ж до цього всього додати загальний всезростаючий за роки „сталінських п'ятирічок“, а після війни особливо посилений тиск не тільки на русифікацію, а й русизацію „неблагонадійної“ України, то можна собі уявити, наскільки кількісно і наскільки якісно „збільшився“ український елемент в українських містах першої величини, порівнюючи з тими даними, що ми їх подали вище (а це ж дані 1926 року — „Золотий час“ українізації!). Нарешті сам факт, що, як подає проф. Кубійович в своїй „Географії України“ (вид. 1943 р.) з якої ми взяли ці данні, відомості з останнього перепису, що характеризували б стан національного складу окремих міст УССРСР, в деталях до загального відому не подано, виразно свідчить про те, яка там може бути „оптимістична“ картина для нас.

Але до цього всього, щоб уже дійсно бачити все відкритими й тверезими очима, треба ще додати, що добра половина, якщо не більшість, і самих українців в містах першої величини, зокрема українців міського, робітничого й інтелігентського, а не сільського походження, також вживає як правило, лише російську мову і за своїм вихованням та культурою, а також за своєю кон'юктурою політичною орієнтацією є дуже близька до ро-

сійської міської більшості. Друга ж половина цих міських українців, переважно сільського походження, також вживає російську мову поруч з українською, вважаючи обидві ці мови однаково за свої („всьоравно“). Правда, нині вже й перша половина міських українців, та навіть і велика частина неукраїнців, особливо жидів, після періоду українізації та зв'язку з фактом всеж таки наявності певних форм офіційного українського, зокрема культурного, життя та офіційно признаної двомовності в „самостійній“ УССР („всесоюзна“—російська і „республіканська“ місцева—українська мови є обидві „державними“ мовами) теж уміє говорити по українському, але українська „друга“ є для них рідкою офіційною необхідністю, тоді як згадана вже друга половина міських українців сільського походження є взагалі двомовною, тобто—вживає однаково обидві мови, як в офіційному так і в приватному житті, залежно від ситуації.

Не маючи під руками відповідних статистичних даних, але основуєчись на власних спостереженнях багаторічного життя в такому великому місті, як Харків, в роках 1930-1941, ми можемо, спрощуючи картину, подати такий образ цього невеликого міста: коли взяти за 100 все населення Харкова, то всі ці 100 в практичному побуті цього міста вживають російську мову; понад 60 з них є взагалі неукраїнцями та за всіма ознаками належать до російської міської більшості; всі ці 60 неукраїнців розуміють українську мову, а добра третина при нагоді й говорить українською мовою, тобто є двомовними; приблизно 40 з 100 є українцями, але всі вони є двомовними українцями, при чому в числі 40 є приблизно 10 таких, що їх можна навіть в розумінні наших „правовірних“ націоналістів назвати „стовідсотковими“, але які такими можуть виявити себе лише в відповідній сприятливій для цього атмосфері, а в атмосфері російсько-советській нічим від загального стандарту двохмовних українців не відрізняються.

Така картина в містах першої величини. Ця картина різко міняється на користь українців і української мови вже в містах другої величини (не за розміром, звичайно, цих міст, а за їх, так би мовити, політично-господарською питомою вагою в країні і за їх урбаністичними прикметами), ще більше відродно виглядає ця картина в містах третьої величини (колишні округові міста в сільсько-господарських, а не промислових областях), а далі, коли вже брати районів міста й містечка сільсько-

го типу, маємо цілком нормалану картину. Ну й нарешті — село, отже вся „низова“ Україна, це вже все цілковито українське. А ця „низова“ чи „сільська Україна“ це нині кругло 68% населення всієї України, (за даними на 1. 1. 1941 р. з 40 млн. всієї, тоді вже й з західними областями, України в містах жило 12, 8 млн. тобто — 32%).

Таким чином, як бачимо, національне питання в Україні є питанням цілком специфічним і дуже тонким, бо є не зовсім не питання певних окремих груп „національних меншин“, а питання власне однієї „національної (чи радше різнонаціональної) більшини в великих українських містах та адміністративно-політичних і індустріальних центрах. Тому ж, що ця „більшина“, хоч складається вона фізично, крім російського, з різнонаціонального, але денаціоналізованого і русифікованого, в тому числі і українського двомовного, елементу, є за своєю мовою й культурою та кон'юктурою політичною орієнтацією загально „російською більшиною“, то й національне питання на Україні на нашу думку — це, без перебільшення, в основному „російське питання“. Нема потреби доводити, яке дуже важливе це питання на тлі тих великих завдань, що їх ставить перед нами справа виборення й будівництва Незалежної Української Держави. Адже це питання Києва, Харкова, Одеси, Дніпропетровська, Донбасу іт. д., питання адміністративно-політичних і індустріальних центрів України, питання робітництва й інженернотехнічної та організаційно-керівної інтелігенції, питання армії і державного апарату, зрештою питання самої держави, головною віссю якої нині можуть бути тільки опановані „російською більшиною“ міста і центри. Це насправді прокляте питання всієї української сучасної політики. Воно стоїть в усій своїй складності вже нині, як одне з найголовніших питань наростаючої Української Національної Революції, що в ній родиться майбутня Українська Держава. Від правильного розв'язання цього питання залежить її „бути чи не бути“.

Якими ж шляхами має бути розв'язане це питання ? ...

II

Є два погляди на справу розв'язання національного питання в Україні, що є також двома поглядами на шляхи переведення й розгортання Української Націона-

льної Революції та будівництва Незалежної Української Держави.

Перший погляд можна окреслити загальною, як **примітивно-націоналістичний** його вихідною базою є, так би мовити, емоційно-романтичний націоналізм, поширений найбільш серед українців нижчого, на етнічно-культурному, а не державному мисленні опертого ступня національної свідомості. Зводиться цей погляд в основному до вузько зрозумілого, хоч принципово цілком правильного, національно-визвольного гасла — „Україна для українців!“. Вузьке розуміння цього гасла полягає в тому, що до українців при цьому зараховується лише одну „чисту“ щодо українського національного походження, мови й інших етнічно-національних ознак групу населення з поміж маси змішаного отже — „нечистого“ взагалі, а в колоніальних країнах типу України особливо, населення України. Групи ж „нечистих“ — зокрема приналежні до націй, історично поневолюючих Україну, за такою постановкою питання повинні бути усунені з України, або ж стати об'єктом помсти українців за всі заподіяні їм історичні кривди, тобто стати упослідженими „національними меншинами“ в Україні. Так гасло „Україна для українців“ доповнюється іншими гаслами: „Геть москалів, ляхів і жидів з України!“ та „Бий москалів, ляхів і жидів!“ При цьому не береться до уваги не тільки політична позиція в відношенні до української справи окремих груп людей цих національностей в Україні, а навіть відкидається напр. до „москалів“ і всіх „нечистих“ українців, передусім за ознакою мови. Практично в сучасній внутрішньо-українській ситуації це означає не більше й не менше, як воєнничє протиставлення провінційно-селянської, по суті єдино „чистої“ нині, хоч і більшої кількісно, але не вирішальної в будові реальної сучасної держави, частини населення України — меншій кількісно, але головній за своєю питомою вагою нині й завтра, центрально-індустріальній робітничо-технічній й організаційно-інтелегентській та взагалі міській, політично і мілітарно найактивнішій і найсильнішій частині сучасного населення України.

А це в свою чергу означає ще більше поглиблення згубного для української справи розриву між містом і селом центром і провінцією, і в остаточному висліді — трагічний конфлікт між ними, що вже не один раз досі було головною причиною катастрофи українських виз-

вольних змагань, зокрема в період Української Національної Революції 1917-18 рр. Тим самим, незалежно від добрих намірів визнавців цього погляду та незалежно також і від того, що емоційний ґрунт його має своє моральне виправдання, цей погляд фактично прирікає на цілковитий неуспіх всю українську державно-творчу акцію, зводячи здоровий і історично конечний український визвольний патріотизм з вірного шляху реальної державницької національної політики на облудні манівці примітивної націоналістичної романтики.

Другий погляд є по суті також націоналістичний, бо в основі його лежить та сама мета національного визволення і державного усамостійнення української нації на засаді „Україна для українців“. Але відмінно від примітивного емоційно-рамантичного націоналізму визнавців першого погляду, в основі цього другого погляду лежить реалістичний національно-державницький підхід до справи і тому цей погляд можна б окреслити, як національно-державницький. Його вихідною базою є саме опертий на державно-політичному мисленні вищий ступінь національної свідомости сучасних українців.

На цьому ступні поняття нації вже ототожнюється з поняттям держави. Беручи ж націю взагалі як живу реальність, отже, як складний історично виростаючий, а не простий, раз назавжди даний, суспільний організм, при чому — як організм, що остаточно формується тільки в державі, визнавці цього погляду і в підході до української нації виходять з того реального і далеко це ідеального стану, в якому є нині українська нація, — отже — беручи її такою якою вона в дійсності є, а не такою якою хотілось би, щоб вона була. Реальний же стан української нації нині такий, що вона в наслідок перманентної бездержавности в історичний період формування перебуває ще й досі в процесі свого формування, яке, подібно до формування всіх інших націй відбувається лише навколо основного місцево-українського етнічного стержня, але в процесі якого (формування) історично неминуче включаються і всі інші етнічні елементи, осілі на українській території та зв'язані з нею і її народом спільними інтересами і спільною долею. Головну роль в цьому процесі формування нації на думку державників відіграє момент виростаючої з природнього місцевого патріотизму державно-політичної свідомости (не самого територіяльного патріотизму,

а саме виростаючої з нього спочатку територіяльно-політичної, а потім державно-політичної, свідомості), тобто — прагнення до державної творчості на даній території і в даному, зв'язаному з цією територією, суспільному, отже національному, колективі. А вже вислідним з цього є так само другий, надзвичайно важливий, момент — свідомості культурно-мовної, що приходить вже, так би мовити, як надбудова, а не навпаки, але щойно з приходом якої виникає справді національна, власне, державницько-національна свідомість. Звичайно, цей процес не мислиться механічно, отже беруться до уваги лише ті етнічно-чужородні елементи на даній території, що дійсно життєво заінтересовані в постанові окремої держави на цій території, але такими елементами можуть бути навіть і колонізаторські елементи метропольної нації, що, як доводить історія постанови численних націй-держав на місці колоній, в повних історичних ситуаціях майже неминуче входять спочатку в економічні, а далі і політичні, протиріччя, а нарешті і в конфлікт з метропольною нацією, незалежно від спільного походження, мови й культури. Конкретно такі елементи й такі тенденції мають місце і в різнонаціональній за своїм етнічним складом, але в основному російською за мовою й культурою та кон'юнктурною політичною орієнтацією „більшини“ в великих українських містах, адміністративно-політичних та індустріальних центрах, тобто — серед російського і зрусифікованого різнонаціонального робітничо-технічного й організаційно-інтелігентського прошарку населення сучасної України. Тим більше це має місце в випадку з русифікованими й двомовними міськими українцями.

Маючи постійно все це на увазі, визнавши другого, національно-державного, погляду на справу розв'язання національного питання в незалежній Україні, обстоюючи справедливе національно-визвольне гасло „Україна для українців“, надають йому такого широкого розуміння, при якому не тільки не може бути якогось протиставлення „чистих“ щодо походження й мови українців українцям „нечистим“, але й представники інших етнічних груп населення України при умові добровільного визначення себе приналежними до української національної спільноти повинні трактуватися як українці. Так гасло „Україна для українців“ доповнюється гаслом: „Всі жителі, громадяни Української Держави — рівноправні члени української національної спільноти — українці!“ Практично

це значить, що рівні права й можливості повинні бути забезпечені в незалежній Україні всім, незалежно від їх раси, національного походження, мови й віри, і така Україна має бути спільною метою і спільним добром однієї великої української державної нації, створеної спільними зусиллями органічно з'єднаних в творчості спільної для себе держави етнічно-різномірних елементів, з'єднаних навколо етнічно-національного українського стержня. Отже й гасло „Україна для українців“ в нашій інтерпретації набуває такого змісту: Україна для добробуту жителів і громадян Української Держави, а не для визиску її чужоземними імперіялістичними окупантами.

Таким чином, відмінно від примітивно-націоналістичної орієнтації української визвольної політики на саму лише „чисту українську“ селянську провінцію та провокації конфлікту цієї провінції з „вечистим“ містом, національно-державницький підхід до справи розв'язання національного питання в Україні означає виведення української визвольної політики з провінції, ліквідацію стану фатального розриву між українським містом і українським селом і завоювання міста українською державно-національною ідеєю, тобто — забезпечення головної передумови успіху Української Національної Революції.

Такий підхід не тільки продиктований міркуваннями реалістично-політичної стратегії й тактики, але він має під собою також тривку соціологічну базу. Є всі підстави твердити, що не зважаючи на свій російський за мовою й культурою характер, різнонаціональні за своїм складом українські великі міста не тільки не чужі українським державно-політичним прагненням, але й криють в собі одну з найбільших потенціальних сил у боротьбі за українську державно-національну ідею. Як адміністративно-політичні й індустріальні центри фіктивно - „державної“ колонії — УСР, ці міста, конкретно — в особі робітництва й технічної та організаційної інтелігенції, не менше ніж українське село відчувають тягар колоніального визиску й безправства та свою економічно-політичну, видимо-матеріальну, зв'язаність з цим самим експлуативним імперіяльною „всесоюзною“ метрополією українським селом.

Будучи по суті лише транзитними пунктами, через які відбувається організоване й плянове випомповування українських багатств для „всесоюзної“ імперської скар-

бниці, з якої ефектно користується лише нічого не втрачаючи, але все здобуваючи в такій системі господарювання російська „всесоюзна“ метрополія, ці міста особливо не мають підстав бути задоволеними з такої своєї посередницької ролі, чудово розуміючи свої абсолютні переваги в можливій ролі дійсних, а не фіктивних — центрів у майбутній Українській Державі. Це дуже добре розуміє напр. робітництво Києва, Харкова, чи Дніпропетровська, що як це є загально відомо, стоїть на нижчому рівні матеріального забезпечення і на нижчому ступні політичного значіння в Росії — ССРСР, ніж робітництво Москви, Ленінграду чи Іваново-Вознесенська, упривілейованість якого „у всесоюзному масштабі“ базується саме на грабунку України й інших російських колоній. Українське різнонаціональне робітництво дуже добре розуміє, що його голодування в невичерпно багатій на харчі Україні тісно зв'язане з голодуванням ограбованої селянської України, і що це голодування в свою чергу тісно зв'язане з колоніальним становищем України в Росії — ССРСР, де вона приречена постійно бути лише об'єктом російської імперіялістичної грабунково-колоніальної політики.

Так само все це дуже добре розуміє і міська технічна й організаційна інтелігенція в Україні, незалежно від свого національного походження й мови. При чому, крім моменту економічно-матеріального упослідження в масштабі ССРСР тут велику роль відіграє ще й момент організаційно-політичної приреченості цього прошарку міського населення України, зв'язаної в Росії-ССРСР системою колоніальної залежності від російської метрополії. Бажання мати фактично, а не лише номінально, керівництво українським господарством і взагалі організованим життям, отже — й політичне керівництво, в своїх руках в цього прошарку дуже сильне і воно цілком природне. В цілому все це зводиться до того, що Київ природньо хоче бути справжньою, а не анекдотичною столицею України, Харків, Дніпропетровськ — справді українськими індустріальними центрами, а не транзитними пунктами між такими справжніми „всесоюзними“ центрами російської метрополії і їх українськими колоніальними джерелами сировини, Донбас українською, а не „всесоюзною“ кочегаркою“. Це хотіння індустріально-міської України бути „Україною для себе“ не менше сильне, ніж хотіння селянської України перестати нарешті бути „житницею“ Росії-ССРСР, а стати

“житницею“ України для України. І це хотіння є свідомим і не свідомим хотінням української державної самостійности, в якій отже, й місто як і село, в Україні є життєво заінтересоване.

Звичайно, це заінтересовання, як бачимо, має більш матеріально-економічний і політичний характер, ніж національно-культурний. У всякому разі протиставлення Росії не йде тут по лінії культурно-мовних різниць, яких в даному випадку майже не існує. Але підкреслюємо— „майже не існує“, бо всеж таки, як відомо,— російська мова Києва чи Харкова — це зовсім не те саме, що російська мова властивої Росії, настільки ця мова в очах корінних росіян є вже... українською. А взагалі, виключаючи прямо-агентурний російський елемент, спеціально присланий з Росії і зв'язаний з Росією родинно (маємо на увазі переважно різних „командированих“ Москвою в Україну т. зв. — „ответственных“ партійних і державних чиновників, зокрема чиновників військово-поліційного апарату) увесь давно осілий місцевий російський і різнонаціональний, але російський за мовою, елемент в Україні є в більшій або меншій мірі вже своєрідно українізований — в розумінні певних мовних і культурних впливів та симпатій. До того ж більшість цього елемента є вже українізованою і в розумінні органічного включення в українську національну спільноту через місцеві родинно-кровні зв'язки. Велика частина його, як уже було згадано, є також двомовною, тобто-може говорити обома мовами, але говорить більше російською просто тому, що практично в такій Україні, якою вона є в складі Росії - ССРСР, говорити українською мовою цьому елементові властиво нема ніякої потреби і нагоди.

Проте всеж більшість цього елемента має велике прив'язання до української культури, беручи навіть активну участь в творенні цієї культури. Велика кількість видатних імен на полі української науки, літератури й мистецтва, що з'явились за час після революції 1917-18 р.р., людей, що творили і творять нині в Україні українською мовою визначні культурні вартості, а за своїм національним походженням вони є українськими росіянами, жидами, німцями, грузінами і інш. (всі ці Зерови й Петрови, Йогансени й Бургардти, Гермайзе й Кавалеридзе, Мухіни й Манізери, Мейтуси, Калініни, Чернови і Трублаїні, навіть Муратови й Первомайські та всякі інші Рибачи й Копштейни) — все це, поминаю-

чи певні випадки, не є, як думають примітивні націоналісти, лише негативний наслідок спеціальної большевицької політики, але також є позитивний наслідок того факту, що збільшилась питома вага міського, отже різнонаціонального елемету в творенні української культури. По речі, з рядів цих діячів української культури різнонаціонального походження вийшло навіть багато високоідейних політичних борців за українську справу типу Фітільова-Хвильового, Волобуєва і інш. В цьому всьому є тільки доказ того, що навіть в ненормальних умовах фіктивної „державности“ УССР інтенсивно відбувається природній процес формування української нації з різnorodних етнічних елементів, які з'єднуються навколо українського національного стержня в процесі спільного життя й творчості на спільній українській етнографічно-національній території.

Отже з національно-державницької точки зору — в перспективі самостійної української державности питання російської різнонаціональної „більшини“ українських великих міст зовсім не слід розглядати песимістично. Треба вважати, що до ворогів української справи з цієї групи населення України можна зарахувати тільки згадану вже категорію прямих агентів російського імперіалізму, які, зрештою, є не тільки серед російського але й серед українського, і то „найчистішого“ щодо походження й мови населення. Більшість же цієї групи в політичному відношенні є зовсім не поганим матеріалом для сприйняття української державно-національної ідеї і для будівництва Української Незалежної Держави, а в відношенні культурному — так само не поганим матеріалом для асиміляції в українській національній стихії і включення в українську національно-культурну творчість. Все залежить лише від правильної української національної політики в відношенні до цього елемету. Саме принципи такої правильної національної політики й заступає, на нашу думку, національно-державницький погляд на цю справу.

III

Підходячи конкретно до справи розв'язання національного питання в Незалежній Україні, мусимо передусім мати на увазі його специфічний характер, як питання не звичайних „національних меншин“ в розумінні чужонаціонального населення на включеній в дану державу чужонаціональній території, а як питання залишків колоніального проникнення в Україну імперіалістич-

них окупантів, що є в основному питанням національного обличчя українських великих міст, опанованих російською різнонаціональною „більшиною“.

Вважаємо, що, як таке, це питання тим самим ні в якому разі не можна ставити в площині якихось особливих політичних і культурних „прав національних меншин“. Як відомо—взагалі спеціальна проблема „національних меншин“ та їх окремих прав існувала й існує тільки в так зв. „шматяних імперіях“, тобто — не в органічно-національних, а в мозаїчно-різнонаціональних, складених з різних, загарбаних однією нацією територій,—в державно-політичних утворах на зразок Росії, колишньої Австро-Угорщини, довоєнної Польщі, Чехо-Словаччини і т.п. В державах органічно-національних, навіть коли це й імперії, але з відокремленими територіяльно колоніями (нормальними колоніями), існує лише колоніальне питання, питання прав колоніальних народів, але ніякого внутрідержавного питання „національних меншин“, не зважаючи навіть на найбільше įросякнення таких напр. великих міст, як Париж чи Лондон жидівським і взагалі різнонаціональним зайшлим елементом, немає. Так само і в визволених колоніях типу Індії чи Індокитаю щось не чути нічого про якесь окреме питання англійської чи французької „національних меншин“, а є тільки питання ліквідації залишків їх панування і їх привілеїв в цих колоніях. Не може бути винятку і для залишків, російських, польських та зайшлих колоніальних жидівських елементів в визволеній з колоніального стану Україні, що, як ми вже сказали на початку, має бути державою органічно-національною.

Не може бути ні морального, ні навіть формально-юридичного, виправдання для будь-яких тенденцій закріпити в визволеній з-під панування Росії Україні досягнений російською окупаційною політикою фактичний стан посідання росіян з їх посередниками та з їх російською упривілейованою за їх панування в Україні мовою й культурою. Саме таким закріпленням фактичного стану був би напр. підхід до російського за мовою і культурою елементу в українських містах як до „національних меншин“, що претендували б на якісь окремі свої права, що було б тільки на руку всякій майбутній Росії, як претекст для різних інтриг Москви, яка завжди матиме охоту використовувати цей елемент для завдань своїй „п'ятій колони“ в Україні. І найдемократичніший уряд України не сміє в цьому випадкові піддатися

спокусі шабляново-демократичного „забезпечення прав національних меншин в Україні“. В політичній площині це питання, на нашу думку, має бути повністю розв'язане шляхом звичайного забезпечення конституцією Української Держави загальної рівності прав усіх громадян України, незалежно від їх раси, національного походження, віри, мови і соціального стану (а таку рівність ми вважаємо самозрозумілою аксіомою внутрішньодержавної політики Незалежної України). Отже питання це буде розв'язане автоматично, як складова частина цілого комплексу питань про загально-українські конституційні громадські права й гарантії цих прав. А найперше право, яке на нашу думку, має бути забезпечене всім в Україні з першого ж дня проголошення державної незалежності, це право вільного визначення себе привалезними до українського, чи до іншого громадянства з забезпеченням свободи переїзду в вибрану іншу державу.

Таким розв'язанням цього питання в політичній площині дається вже по суті, розв'язка його і в площині культурній (відповідні права на відповідні школи й пресу рідною мовою) та в площині релігійній (свобода конфесій). Але всеж щодо національно-культурної політики в незалежній Україні мусимо заявити зовсім ясно і рішуче, що метою цієї політики, самозрозуміло, має бути не плекання російської чи якоїсь іншої культури „національних меншин“, а плекання культури української, розвиток якої повинен бути якнайповніше забезпечений всім авторитетом і силою Української Держави. Безперечно і в зросійщених українських містах, як взагалі на цій українській державній території, ніякої мови про „рівнорядність“ російської мови з українською не може бути. Українська мова, як мова державної нації, мусить бути єдиною державною мовою в Незалежній Україні, а українська національно-культурна політика, як і ціла політика взагалі, має провадитись виразно в напрямку українізації всіх ділянок життя в Україні. І так само, як у розв'язанні національного питання в Україні взагалі ми стоїмо на принциповій позиції, висловленій гаслом „Україна для українців“ у вже означеній інтпретації, так і в справі національно-культурної політики в Україні ми стоїмо також на позиції, висловленій гаслом „В Україні по українському“, що означає безумовний пріоритет української мови й культури в Незалежній Україні.

І коли ми говоримо, що всі громадяни Української Держави без ніяких різниць мають бути рівноправними членами української державно-національної спільноти, то це означає передусім, що всі вони повинні поперше—свідомо свою приналежність до цієї спільноти визначити, а подруге — логічно, як то кажуть, „витягти з того всі консеквенції“ й визнати за свою рідну мову єдину українську державну мову—українську, що саме й є фактором остаточного „формування української нації“ яке (формування) тільки й можливе, (а також неминуче) лише в Незалежній Українській Державі. При чому йдеться тут не лише про декларативне визнання державної мови, але про послідовне добровільне включення в український мовнокультурно - творчий процес всіх різнонаціональних за походженням елементів населення України, що з них кожен до речі, має внести в спільну справу українського національно - державного, в тому й національно - культурного будівництва все найвартісніше від всіх культур, з яких кожен з них вийшов.

Саме це ми розуміємо під українізацією, в напрямку якої має провадитись в Незалежній Україні українська національно-культурна політика. Звичайно, така українізація не має нічого спільного з провадженою свого часу в УССР большевицькою пародійною „українізацію“ адміністративними методами. Штучна, виключно тактичними міркуваннями зумовлена большевицька „українізація“ при фактичній бездержавності і колоніальності УССР, при фактичній і навіть формальній гегемонії всього російського, як єдино-державного у „всесоюзному“ масштабі, була по суті тонко продуманою компромітацією всього українського, а примусові „українізаційні“ заходи — провокацією антиукраїнських настроїв міста, що в той спосіб сплїтались з настроями антибольшевицькими. В Незалежній Україні не буде ніякої потреби в будьяких адміністративно - примусових заходах. Сам факт дійсного, а не фіктивно-державного усамоствійнення України буде цілком достойним для того, щоб російська різнонаціональна міська „більшина“, змінивши свою кон'юктурну політичну орієнтацію з російського державного центру на центр український, змінила так само й свою мовно-культурну орієнтацію.

Велика частина цієї „більшини“, будучи і так двомовною, відразу ж надасть саме перемогу українській мові перед російською, що стане тоді вже справді чужоземною мовою, а решта, без ніякого примусу, почне

вчити і вживати українську мову. Тим самим наявна нині, в умовах російської окупації, російська „більшина“ просто перестане як „більшина“ існувати, бо відразу ж розкладеться на свої складові елементи, що, як відомо, не всі є російські. Відпадуть не тільки двомовні русифіковані українці, але й такі ж двомовні жиди та місцеві натуралізовані росіяни, що говорять нині в Україні російською мовою тільки тому, що практично українська мова там взагалі була їм досі непотрібна. Отже, питання стане по суті лише про українізацію однієї, в основному дійсно російської, частини цієї колишньої міської „більшини“, що насправді стане вже меншиною.

Взагалі ж українізацію ми мислимо собі передусім як **дерусифікацію**. Власне в тому й полягає основна принципова відмінність українізації в Незалежній Україні від большевицької „українізації“ в УСССР, що її головною метою має бути дерусифікація, якої ніколи не ставили собі на меті большевики в УСССР, переслідуючи навіть в „українізації“ цілком протилежну мету — русифікацію України. Звичайно, проблема дерусифікації в повному розумінні цього поняття є актуальною тільки для великих міст та взагалі міст індустріального характеру, тобто—це все ще та проблема, актуальність якої в свій час підносили ще Хвильовий і Шумський, як проблему „дерусифікації пролетаріату“ в Україні. Але, очевидна річ, в Незалежній Україні справа йтиме не тільки про пролетаріат, а й про міську інтелектуальність і взагалі про „мішанство“.

В цілому ж група міського населення, що має бути об'єктом дерусифікації, є досить різноманітна за своїм складом і підхід до кожної з них повинен бути диференційований. Цю групу ми можемо умовно розподілити на чотири типові підгрупи: 1. „російські росіяни“, 2. „неросійські росіяни“, 3. „українські росіяни“, і 4. русифіковані українці.

До першої підгрупи—„російських росіян“ треба зарахувати в основному недавно присланий Москвою в Україну чисто агентурний елемент різних „ответственных работников“ і „особоуполномоченных“ — партійних і військово-політичних та політичних чиновників, що для них Київ, чи Харків— це лише місце мешкання, а справжньою батьківщиною є Москва або Ленінград.

З цієї підгрупи населення українських міст в наслідок успішної Української Національної Революції залишиться в Україні дуже мало, бо саме цей елемент разом з подібним агентурним елементом інших національностей, в тому числі й української, буде в більшості просто знищений, або виметений з України, — не тому, що він російський, а тому, що він агентурний. Зрештою, ця підгрупа і так порівняно не є дуже численною.

До другої підгрупи — „неросійських росіян“ належать передусім жиди та всякі т. зв. „нацмени“ — тобто різнонаціональна мішанина вихідців усіх країн ССРСР. Це якраз та підгрупа, що на нашу думку, найшвидше розкладеться під впливом перемоги Української Національної Революції на свої складові частини й перестане бути російською. Жиди, які в Україні і так здебільшого — володіють українською мовою, найшвидше почнуть дерусифікуватися. Вони, хоч і не стануть відразу українцями, але напевно стануть українськими жидами і з ними доведеться мати справу вже не як з частиною російської групи населення, а як з окремою групою українських жидів. Це буде в основному справою забезпечення релігійної свободи та громадських прав і свобод на загальних конституційних підставах, У всякому разі щодо питання дерусифікації, то підхід до українських жидів мусить бути той самий, що до третьої підгрупи тобто — „українських росіян“. Решта ж з підгруп „неросійських росіян“, виходців з різних азійських, кавказких та інших країн ССРСР, так само ж очевидно негайно, ще в процесі Української Революції (яка відбудуватиметься мабуть — паралельно з подібними національними революціями на всьому просторі ССРСР, що валитимуть російську большевицьку імперію) виявить своє дійсне неросійське обличчя. Ті з них, які не повернуться на свої визволені батьківщини, будуть претендувати в Україні лише на загальні громадські права, які їм повинні бути, самозрозуміло, забезпечені, а щодо їх дерусифікації та українізації то відношення їх до цієї справи напевне не буде негативним, а відношення українців до них має бути особливо толерантним і еластичним, подібно до того, яким має бути відношення до русифікованих українців.

Щож до цих двох останніх підгруп — „українських росіян“ і русифікованих українців, то це якраз і буде основний об'єкт процесу дерусифікації та українізації в Незалежній Україні. По типові людей, що складають собою ці дві підгрупи, вони є між собою дуже подібні і

тому й подібним має бути до них підхід. „Українські росіяни“ — це властиво українці за місцем походження й життя впродовж кількох поколінь, але росіяни за походженням, мовою й культурою. Будучи вже родинно цілком незв'язаними з Росією, а навпаки—глибоко зв'язаними з Україною, ці росіяни в великій мірі є вже російсько-українськими міщанами і багато з них є вже також двомовними. Від русифікованих українців вони відрізняються по суті лише своєю родословною, бо русифіковані українці — це українці з походження, в більшості двомовні, але такі, що нині більше говорять російською мовою і навіть кон'юктурно вважають себе „руськими“. Властиво є це підгрупа т. зв. „малоросів“, але ми не вживаємо тут це поняття, бо воно в сучасній Україні є вже забутим анахронізмом. До цієї підгрупи треба зарахувати очевидно й тих русифікованих українців, що останнім часом жили, або вже й народилися в Росії та інших країнах ССРСР, але які повернуться на свою визволену Українську Батьківщину. Думаємо, що ці дві останні підгрупи разом із зазначеними вже вище елементами „неросійських росіян“, виключаючи лише пряму російсько-окупантську агентуру, певний відст. якої серед них є, в Незалежній Україні радо підуть назустріч керованому державою процесі дерусифікації і українізації. Але успіх цього процесу залежить від правильного державницького підходу до них.

Який же має бути до них підхід? Перш за все не повинно бути ніякого особливого відношення до них як до „москалів“, „малоросів“ чи „нацменів“. Вони повинні трактуватися у всіх відношеннях як звичайні українці. По-друге — дерусифікація і українізація їх ні в якому разі не повинна зводитись до ряду драстичних адміністративно-примусових заходів на зразок наказів про заборону вживання російської мови та звільнення з посад росіян чи неволодіючих українською мовою українців.

Дерусифікацію й українізацію ми мислимо собі передусім як систему плянних освітньо-пропагандивних заходів, здійснюваних в загальній атмосфері практичної переваги української державної мови і української культури в українській державі. Ці заходи, як заходи переходового характеру, мають бути окреслені певними чіткими термінами свого здійснення. Думаємо, що для повного завершення процесу дерусифікації і українізації потрібно буде якихось дві спеціальні дерусифікаційно-

українізаційні „п'ятиріччя“, що їх, звичайно, треба буде виконати, так би мовити „ударними темпами“ і „в порядку зустрічного пляну“. В цьому пляні, на нашу думку, має бути передбачено допущення навіть тимчасово узаконеної двомовності в певних галузях життя по тих містах, де буде різко переважати елемент колишньої російської „більшости“. Цю двомовність треба взяти за вихідне положення початкового процесу дерусифікації й українізації в інтересах успіху якого російська мова має бути використана як посередній засіб для прищеплення зросійщеним містам української мови й культури. Це значить, що має бути передбачений певний тип шкіл і видань в російській мові, а в окремих випадках навіть і в відповідних установах, де певний час має бути допущена, як посередницький засіб, російська мова. Подібний переходовий стан тимчасової узаконеної двомовності доведеться запроваджувати також і в російських колоніальних селянських поселеннях на Слобожанщині, в Степу тощо, які також повинні бути включені в процес плянної дерусифікації і українізації. В міру завершення процесу дерусифікації і українізації цей стан двомовності сам по собі відпадатиме. Цим самим буде ліквідовано остаточно й залишки російської колоніальної політики в Україні. Це значить — буде ліквідовано найважливіше питання національної політики в Незалежній Україні — „російське питання“.

Але ліквідація „російського питання“ ще не означає ліквідації взагалі національного питання в Незалежній Україні, хоч це питання, як ми вже відмітили вище, і є в основному саме — „російським питанням“. Та в тім то й справи, що так є тільки „в основному“. Коли ж розглядати це питання детально, то не можна зігнувати певних зовсім окремих і самозначущих фактів. По-перше — жидівське питання при всій його пов'язаності в Україні з „російськими питаннями“ є все ж таки своєрідним питанням і розв'язання його в порядку розв'язання самого лише „російського питання“ та в порядку забезпечення загальних громадських прав і свобод — ще всього не розв'язує. Той факт, що нині воно в Україні стоїть невід'ємно від російського питання, зовсім не означає, що воно не виникне в процесі Української Національної Революції і не стане на всю широчінь в Незалежній Україні. Тут треба врахувати два чинники, які можуть вплинути на актуалізацію окремого жидівського питання: по-перше — поважна загроза розвитку

історично обумовленого антисемітизму в Україні, і по-друге — перспектива розвитку, що після другої світової війни вже виявився наочно в здійсненні жидівських державно-творчих прагнень в Палестині.

Щодо першого, то мусимо зробити особливий наголос на тому, що фатальне сплетення українського націоналізму з антисемітизмом, яке мало місце в певні моменти української визвольної боротьби в минулому, не повинно бути допущене в майбутньому. В цьому відношенні треба абсолютно ясно ставити питання перед українськими масами, а в період Української Національної Революції особливо дбати про те, щоб стихійний антибольшевизм цих мас не вилився в стихійний антисемітизм. Заслужена кара для большевицьких російсько-окупантських агентів споміж жидів в Україні, так само як і для подібних агентів з поміж українців, росіян і інших національностей, не повинна ні в якому разі впасти на голову чесного і лояльного до української справи жидівського населення. Це треба старанно роз'яснити українським масам. Що ж до другого, то майбутня Українська Держава повинна всіма засобами сприяти, якщо самі жиди того бажатимуть, переселенню їх з України в Палестину, коли там міцно існуватиме жидівська держава. Тим же жидам, що побажають бути українськими громадянами, ніяких особливих, ні більших, ні менших прав, ніж тих, що їх за українською конституцією матимуть всі українські громадяни, не буде забезпечено. У всякому разі ніякої окремої жидівської „національної меншини“ в політичному сенсі, як і „національних меншин“ взагалі в Незалежній Україні не має бути. Українські жиди мають бути звичайними українськими громадянами жидівського походження і жидівського віросповідання. До речі, є всі підстави думати, що в своїй службово-посередницькій ролі жиди з моментом постанови Української Держави швидко змінять орієнтацію з старого на нового, справжнього господаря України і в цій ролі в Українській Державі будуть корисними українськими громадянами.

В такому приблизно сенсі має бути розв'язане й польське питання в Незалежній Україні. Крім західних українських областей, в цілій Україні ніяких поляків, не асимільованих серед українського населення, нема і ніякого польського питання, крім питання католицького віросповідання, не існує. Отже, якщо справа західньо-українських поляків не буде відповідно врегульована шляхом обміну населення між Україною й Поль-

щею, то поляки в Україні, як і жиди, повинні стати українськими поляками, тоб-то рівноправними українськими громадянами польського походження і віросповідання.

Подібним до польського, тільки меншим за розміром і значенням, є й питання невеликої кількості молдавсько-румунського населення на Придністрянщині та в українській частині Басарабії і в Буковині. Зокрема йдеться тут про молдавське населення, що живе на цій частині української соціальної етнографічної території, яку більшовики включили в МССР. Там, де є переконлива українська етнографічна більшість, якщо в будьякій формі втримається при житті окрема молдавська держава, мають бути приєднані знову до суцільної української етнографічної території в межах Української Держави на підставі окремого договору між Україною і Молдавією. Коли ж Молдавія опиниться в складі румунської держави, то це саме повинно статися шляхом відповідного договору між Україною й Румунією. При цьому очевидно відбудеться також і обмін населення. Отже — все молдавсько-румунське населення, що само визначить, свою приналежність до українського громадянства, дістане всі ті самі права, що напр. населення польське жидівське, тощо.

Цілоком в пляні забезпечення звичайних громадських прав і свобод в Незалежній Україні має бути розв'язане також і питання незалежної кількості колоністів німецьких, грецьких, болгарських і чеських.

Отже — в цілому мусимо сказати ясно й недвозначно, що національне питання в Незалежній Україні має бути розв'язане в площині повної ліквідації національного питання „національних меншин“. Ніяких „національних меншин“ у властивому розумінні цього поняття в складі Української Держави, не може бути, бо українські політичні сили не мають аспірацій до будьяких чужонаціональних етнографічних територій. Колонізаційний же чужонаціональний елемент в Україні, як і елемент екстериторіяльний, як ми вже відмітили, не може розглядатися, як „національні меншини“. Це складовий творчий елемент молодой, заціпеней в своєму історичному формуванні, української нації. Отже політика національної асиміляції? Так. Абсолютно історично виправдана і конечна політика національної асиміляції в справді органічно-національній Українській Державі національно-етнографічній території. Так створились всі великі

нації світу, а українська нація має всі підстави стати великою.

Дещо окремо, як виняткові й своєрідні, що випадають з загальної простої схеми розв'язання раціонального питання в Незалежній Україні; стоять питання Криму й Кубані.

Крим в природньо-географічному й історичному відношенні є безперечно невід'ємною частиною суцільної української території, але автохтонним населенням Криму крім українського є татарське за своєю національністю населення, яке однаке навіть за переписом часів „татаризації“ в 1926 р. не становило там собою більшості (32, 2 відс.), а останім часом, як відомо, большевики цілковито виселили з Криму татарське населення. Другими поруч з татарами автохтонами Криму є українці, що живуть тут як історично осілі хлібороби, становлячи собою в північно-степовій половині Криму навіть компактну етнографічну більшість (61 відс. за переписом 1931 р.) Але в наслідок російської колоніальної політики фактичну більшість населення Криму нині в цілому становить зайшлий російський і іншонаціональний, в тому головно жидівський елемент, що живе, як і по всій Україні, переважно в містах, які в Криму особливо через свій приморський і торгово-промисловий та курортний характер, а також через своє особливе військово-стратегічне значення, є спеціально обсажені російськими окупантами та їх посередниками (за переписом 1926 р. в Криму було росіян 42, 2 відс., жидів 7 відс.).

Цілком зрозуміло, що, як виразно військово - окупаційна і специфічно - переходова, а не місцева національна більшість росіяни і інші не мають ніяких справедливих підстав вважатися тут етнографічною більшістю. Етнографічно-національною більшістю в Криму поруч українців є звичайно татари і їх треба вважати, так-би мовити, правними власниками цього краю. Тому останні зміни етнографічно-національного обличчя, що сталися в наслідок насильств окупанта, не можуть бути ні в якому разі ніким визнані за критерій оцінки положення й перспектив майбутнього, зокрема ж не може бути ніяких морально оправданих підстав на будьякі російські претензії на цей ні в найменшій мірі не зв'язаний з російською національною територією край. Отже, при фактичній відсутності нині в Криму татар, лише українці, як автохтони і нарід, найтісніше зв'язаний з кримськими татарами спільністю однієї суцільної території, мають

право вирішувати долю цього краю, як одного з країв Незалежної Української Держави.

Але, річ певна, не визнаючи, як і в відношенні до українців, ніяких змін стану посідання, спричинених насильством окупанта, Українська Держава звичайно мусить піти назустріч, коли вони після розвалу російської імперії-тюрми ССРСР матимуть бажання і можливість повернутись на свою батьківщину. Так само мають бути респектовані і прагнення кримських татар до національно-територіальної автономії, чи іншої форми, їх політичного самовизначення в Криму, який одначе при всяких умовах всеж мусить бути інтегрально зв'язаний з єдиною українською державно-политичною системою. Але ніяких прав на щось подібне з боку росіян ні при яких обставинах не може визнати Українська Держава, і всякі можливі, інспіровані Росією, тенденції того роду повинні розглядатись тільки як звичайна російська антиукраїнська диверсія. Росіяни й інші в Криму матимуть ті самі права, що й по всій Україні, і ніяк не більше.

Що ж до питання Кубані, то хоч тут і є виразна українська етнографічна більшість (63,8 відсот. українців при 28,4 відсот. росіян, в тому числі й деяких козаків, що вважають себе „руськими козаками“; такий стан був за переписом 1926р.—отже до насильних окупаційних змін, які, звичайно не повинні і не можуть бути визнані), але певна специфіка національно-політичного обличчя цього краю, населення якого, в більшості—козацького стану, має поважні тенденції творити разом з іншими козаками на з'єднаних козацьких землях спільну козацьку державу, становить собою поважний момент, який треба враховувати в майбутньому. Коли б ці тенденції виявились дійсно сильними й життєвими, то це треба розцінювати, як факт переростання окремого козачого стану на своїх осілих територіях в історично формуючу себе козацьку націю, що з точки зору державно-національної є цілком природним і закономірним, як взагалі факт формування нації з різнородних етнічно елементів в державно-творчому процесі.

Конкретно—Україна в разі цілковитого добровільного рішення більшості кубанського населення (але обов'язково з врахуванням голосу виселених з Кубані українських автохтонів) створити спільно з іншими козаками свою незалежну, передусім незалежну від Росії, але цілком незалежну з Україною, козацьку державу, повинна визнати волю. Але всяке безпосереднє чи посереднє втручання пере-

в це питання Росії має бути виключене. Ні до яких форм державного зв'язку Кубані з Росією Україна не повинна допустити. Отже, Кубань за всяких умов має бути українською—в любій формі державного зв'язку з Україною, про що, звичайно, мають рішати в першу чергу самі кубанці.

Але це вже справи, тісно звязані з зовнішньою, а не тільки внутрішньою, політикою майбутньої Української Держави, а це вже тема, що не належить до цієї статті.

27. 9. 48 р.

Наші резерви і наші кадри

СЕРЕДОВИЩЕ НАШОГО РУХУ

„Першоджерелом і початком нашої історії (політичного руху Української Революційної Демократії) є епоха Великого Українського Відродження 20-х років, епоха бур і натиску, епоха Українського Ренесансу. Там наші ідейно-політичні і навіть фізичні коріння. Там зродилась наша ідея і там зродилась наша партія“ (З доповіді секретаря ЦК на II З'їзді УРДП).

В умовах жорстокого большевицького терору, коли за одне вільнолюбне слово людей на десятки років засилали в концентраційні табори, коли при абсолютно лояльній поведінці, але без вияву навіть фальшивого ентузіазму соцбудівництвом, морально і фізично тотально винищували українських вчених з світовими іменами, — не могло бути й мови про будь-які, навіть підпільні і суворо законспіровані організаційні форми нашого політичного руху.

Але той рух існував, він був розсіяний по широких теренах нашої батьківщини — по селах і містах, фабриках і заводах, колгоспах і шахтах, війську і наукових закладах. Він був розсіяний, ферментувався і оформлявся, хоч і без писаних програм і статутів, в десятках тисяч дрібних осередків, якими там могли бути лише окремі родини та тісні товариства близьких друзів. І найбільшою політичною програмою — спільними гаслами — того руху є ненависть до большевизму та всієї його політичної системи.

Як в рідині, пересиченій будь-якою речовиною (сіллю), раптом у всій масі повстають десятки тисяч центрів кристалізації речовини (соли), яка починає випадати окремими зернами, так в підсовєтській дійсності, пере-

сиченій ненавистю до большевизму, зростають потенційно оті осередки нашого руху.

Як в тій рідині при зменшенні на неї зовнішнього тиску — зростають, а при збільшенні того тиску, навпаки, дрібніють і розчиняються ті дрібні кристалізаційні осередки, доходячи до найменших одиниць-молекул, — так в підсоветській дійсності при зменшенні тиску большевицького терору (1920-1929 рр.) наш рух мав більші можливості організаційних форм і був поширений серед наукових кіл, студентської і шкільної молоді, серед селян і робітників, і, навпаки, при збільшенні тиску большевицького терору, що став занадто вишуканим та модерним (1930-39 рр.), ті дрібні осередки нашого політичного руху ще більше розсівались, доходячи до окремих одиниць — осіб з замкненою за 10 замками в собі душею.

Тут між природою і суспільним життям повна аналогія.

Отож справа не в розмірах організаційних форм і розрекламованих програмах, а в духовій суті та її потенції.

Тому, коли частина підсоветського українського народу тепер опинилася на еміграції і попала в іншу суспільну атмосферу тиску, стало можливим наш політичний рух привести в певні організаційні форми, які і вилились в УРДП.

І тому наш політичний рух та його організаційна форма УРДП не є, як дехто того хоче, штучним творивом якихось конкретних осіб, що з особисто вождівських амбіцій зайнялись його розбудовою, — а є органічним, викликаним самим життям українського народу, рух, що є породжений самим большевизмом, і рух, що має заперечити той большевизм. В його організаційних формах можуть бути недосконалості, а його керівників — недоліки. Але не в цьому справа. Сьогоднішні керівники завтра будуть замінені іншими, політично більш виробленими, недосконалості організаційних форм будуть усунені, і політичний рух житиме і розвиватиметься, поки не виконає покладених на нього самим народом завдань — виборення волі своєму народові, бо ж він, цей рух, має найбільшу політичну перспективу, чого бракує іншим.

Цілком нормальним і закономірним явищем є і той факт, що та підсоветська еміграція, сповнена однією ідейно-політичною наснагою, не змогла зразу знайти свої

організаційно-кристалізаційні центри, а в значній мірі була захоплена в орбіту інших, раніш готових і давнодіючих, політичних осередків, почувавши себе в них чужородним тілом. Тай в самій УРДП тимчасово попало „троцькістське охвістя“ — „неосоціалісти“.

Тому політичною неписьменністю тхне від тих політиків, що намагаються тлумачити УРДП як еміграційне твориво. Емігрантські організації можуть бути і можуть зроджуватись, але як скороминуче емігрантське явище. УРДП — до таких не належить. А коли б із злої волі вона справді такою стала, вона мусить припинити свою діяльність — вмерти.

„Оформившись як партія, УРДП прийняла і назву відповідно до своєї родословної — партія українського трудового народу, тим розписавшись за чиї інтереси вона стоїть, яку родословну вона визнає і яка її генеза“ (З доповіді секретаря ЦК II З'їзду УРДП).

Ні одна з існуючих тут на еміграції політичних партій не понесла стільки жертв в боротьбі з большевизмом, як поніс його ще на рідних землях той рух, з якого виростає УРДП. Ми сміливо беремо на своє конто і успіхи Національного Відродження (1920-30 рр.), як продовження Великої Української Національної Революції, так і ті жертви, що їх поніс український народ в тій підсоветській дійсності в творчій боротьбі за українську незалежність. І ні одна з існуючих тут на еміграції політичних партій так глибоко не розуміє сьогоднішніх завдань визвольної боротьби українського трудового народу, як розуміє їх УРДП в сьогоднішній, так напруженій, міжнародній ситуації.

Вивести український визвольний рух в світ і зробити його міжнародньою проблемою, здекларувавши його як найбільш прогресивний антибольшевицький і антикомуністичний революційно-демократичний, а не фашистівсько-націоналістичний чи консервативно-монархічний, чи навіть неосоціалістичний антисталінський рух; прогресивно-визвольний рух, що йде в авангарді спільно зо всіма поневоленими большевизмом підсоветськими народами. І потрібно зробити це лише через єдиний загально-національний політичний центр, що виступав би і говорив би перед цілим світом в імени всього 40-ка мільйонного українського народу авторитетно, однодумно і переконливо, як від народу державницьки дозрілого.

Ось чому УРДП з перших днів свого організаційного оформлення, виконуючи наказ батьківщини, зразу здеклярувала своє позитивне ставлення до екзильного уряду УНР, як до нашої єдиної, всім українським підсоветським народом бажаної, традиції, та в своїй дальнішій праці вела і веде безкомпромісову роботу за наведення ладу в нашій еміграційній середовищі та створення, а тепер всебічну підтримку, нашого єдиного політичного центру — УНРади, як єдиного і в сьогоднішніх умовах єдиноправного репрезентанта українського народу назовні.

Вийшовши з українського визвольного руху підсоветської дійсності і намагаючись не одірватись від нього, а тримати з ним ідейно-політичний контакт, ми не хочемо в своїй праці скотитися в „емігрантське болото“, перетворившись в „емігрантську партійку“. Багато не розуміє в цьому і нас, і наших завдань, і нашої роботи, пробують „кльовати“ нас, але ми, що уцілили в советських тюрмах і концентраках і чудом опинилися тут на еміграції та об'єдналися в лавах УРДП, не звертаємо на це уваги, бо перед нами багато праці і в наших емігрантських умовах не легкої.

УРДП І ЕМІГРАЦІЯ

Одною з основних вузлових проблем нашого політичного руху є наші резерви і наші кадри. Ці резерви і кадри нашого руху не тут на еміграції, а там серед українського народу в Україні.

„Політичні кадри українського народу в підсоветській Україні, це ми твердили і твердимо, є колосальні, високої політичної школи, як і високого фахового і державницького вишколу. Вони є в армії і державному апараті, вони є в авіації і в промисловості, вони і по Сибірах, тюрмах та концентраках“

„Проблемою успішної боротьби за українську справу, є проблема включення всіх цих кадрів в політичний актив нації, в велику революційну визвольну акцію. Проблема схоплення з ними ідейно-політичного контакту (підкреслення наше — В. Г.). Контакт з тими, хто своїми переконаннями стоїть по цей бік барикад, по нашому боці. І той хто опанує ці кадри, той може боротися проти Сталіна за Українську Державу“ (З доповіді секретаря ЦК II З'їзду УРДП).

Тому УРДП тут на еміграції не бореться за перетворення себе **будь-якими** кадрами в масову організацію.

Вона не бореться за масове членство з тих емігрантів, що від большевиків вирятували свої матеріальні скарби та збираються повертатися на Україну по всьому готовому; не бореться за членство тих попутників і безпринципних поплентачів, що вчора там, на батьківщині, в тій дійсності кадили советським вельможам, а сьогодні тут на еміграції кадят таборовим „кацикам“; не бореться за членство тих, що від УРДП чекають матеріальних користей; не бореться за членство тих, що загубили духовий зв'язок з своєю батьківщиною і своїм народом; не бореться за масове членство тих нігілістів-дискутантів, що хотіли б з партії зробити вільний дискусійний клуб.

А бореться УРДП за таке масове членство з політичної еміграції; яке зберігає і збереже ідейно-політичні прагнення українського народу підсоветської України, донесе ці національні прагнення до зовнішнього світу і, збагативши свій політичний досвід тут на еміграції діловою, конструктивною, національно-доцільною і корисною працею, повернеться на рідні землі в перших лавах борців за волю України і буде ту Незалежну Україну виборювати і будувати. І, ступивши на рідні землі, зможе пірвати за собою і включити в політичний актив нації маси підсоветських українців. УРДП бореться за таке членство, яке, будучи само політично грамотне і вишколене, зможе знайти контакт і спільну мову та взаємне розуміння в першу чергу з велетенськими масами українців і інших інаціональностей підсоветської дійсності, що знаходяться в червоній армії; яке знайде спільну мову і взаємне порозуміння з українським селянством, яке знайде спільну мову і взаємне порозуміння з українським і неукраїнським робітництвом українських міст і промислових підприємств Донбасу, Криво-ріжжя тощо; яке знайде спільну мову і взаємне порозуміння з українською і зросійщеною на Україні трудовою інтелігенцією; яке понесе в Україну гасла найбільше правильного і державно доцільного розв'язання національного питання, що буде одним з найскладніших вузлових питань завершення визвольної акції.

За таке масове членство бореться УРДП тут, на еміграції, і ніяке інше.

В емігрантському ж середовищі УРДП не бореться за таборову владу, посади і таборові „корита“, не бореться за „керпакети“ і „афідавіти“, не бореться за свій монопольний вплив і перетворення в свою експозитуру

загально громадських, санітарно-харитативних, культурницьких чи фахових організацій. А бореться УРДП за політичне протверезіння розгойлано політикуючої і морально занепадаючої еміграції, бореться за правопорядок в наших українських середовищах, за усунення анархії і будь-якої внутрішньоукраїнської ворожнечі і нетерпимости — релігійної чи територіяльної, за толеранцію інших політичних переконань, за повну співпрацю всіх політичних, громадських і інших організацій для єдиної мети — виправдання своєї місії, покладеної на нас українським народом.

Тому, що для УРДП еміграція є лише терен мобілізації тверезої політичної думки, вироблення генерального стратегічного і тактичного плану наступного етапу визвольної боротьби в зв'язку з світовими подіями, та ідейно-політичної, а не лише фізичної, мобілізації нашої еміграції, — тому УРДП не вишколює тут корпусу своєї „партійної поліції“, чи „партійного війська“, не готує партійних „камісарів“ чи „партійних губернаторів“, не готує партійних директорів чи партійних „міністрів“, як це роблять дехто з інших. Не завойовувати Україну збирається УРДП, а звільняти її від большевиків, розбольшевизовувати, розкомунізовувати і розрусифіковувати її економічно та психологічно та притягати до вборення вільної і незалежної України.

Хто щиро поділяє таку нашу політичну програму, той належить до політичних кадрів УРДП тут, на еміграції, незалежно від того чи то є формальний член нашої партії, чи тільки її симпатик.

Звідси впливає і наше ставлення до дальнішого розселення нашої еміграції по інших країнах світу для збереження своєї фізичної субстанції. Дальніше перебування нашої еміграції в таборах ІРО в безробітті і на даровому хлібі призводить до фізичного та морального розслаблення її. Виїзд емігрантів бажаний передусім в англо-сакські країни, де є започатковані наші українські громадські організації, які мають добрі взаємини з місцевими урядами та можуть боронити інтереси наших людей. Для одинаків бажано було б влаштууватись на працю в країнах Європи.

Наші політичні кадри від цього переселення не мусять розгубитися. Хто почуває себе політичним емігрантом, а не шкурником і трусливим зайцем, той ніколи не загубить свого ідейно-політичного обличчя, в кожному місці належатиме до своєї спільноти, буде переводити

потрібну роботу і, як належний до кадрів УРДП, завжди триматиме зв'язок та всіма можливими силами кріпитиме і розбудовуватиме наш політичний рух. І на поклик батьківщини він кожної хвилини буде готовий до праці для її добра.

ФАХОВІ І ПОЛІТИЧНІ КАДРИ УКРАЇНИ

Отже основні політичні резерви і кадри українського визвольного руху знаходяться там, в Україні, в підсоветській дійсності і лише схоплення з ними ідейно-політичного контакту і включення їх в політичний актив нації є запорукою успішного завершення визвольної акції українського народу.

І. Мазепа, аналізуючи наші поразки 1917-20 років та причини окупації України московськими більшовиками („Підстави нашого відродження“, ч-1, ст. 174-178, 1946), приходять до висновку, що всеж головною причиною нашої поразки „була обмаль свідомої інтелігенції та національно свідомого робітництва (фахових сил — В. Г.)... не було з кого вибирати,“ бо „щоб утворити потрібні кадри, підготувати для державницької праці людей, опанувати міста, перебрати до своїх рук промисловість, торгівлю та інші ділянки національно-державницького життя; очевидно було замало двох-трьох років. Для цього потрібні десятиліття“.

Ці слова нашого державного мужа ми розшифруємо далі і говоримо. Було, обмаль не лише національно свідомої інтелігенції та робітництва, а не було жадної української політичної партії глибоко закоріненної в українському народі — серед селян та робітників. До Великої національної революції, зриву якої в царській Росії, тій тюрмі народів, потрібно було чекати, ми були абсолютно не підготовані. Адже ж значна частина селянства і робітництва навіть не знали, що вони не „малороси“ і не „хохли“, а таки українці і мова їх не мужицька, а своя рідна — державницька мова свого народу. Українці самі себе розпізнали уже в розгоні революції і, звичайно, свої державницької ідеї не могли так скоро виплекати.

До революції 1917 року ми прийшли абсолютно як недержавницька нація і за роки тої боротьби нею ще не встигли стати.

З того часу пройшло 30 років визвольної боротьби українського народу. Чи сталися за цей час в цій ділянці будьякі зміни?

В попередній статті („Які здобутки визнаємо“; Наші Позиції, Ч.2) ми підкреслювали, що большевики на Україні примушені були розбудовувати промисловість, примушені були творити чисельні середні і високі школи та готувати для тої промисловости нові висококваліфіковані кадри, та що з українського села до середніх і високих шкіл потягнулись десятки і сотні тисяч української молоді, що згодом заповнили собою кабінети і катедри навчальних і наукових закладів, кабінети і командні висоти інженерів, економістів, агрономів, лікарів, мистців, директорів, високі пости військовиків, посади техніків і майстрів і ріжних службовців. До державницької служби України прийшла зовсім нова фахова кваліфікована сила, прийшла нова духова українська сила.

Коли врахувати, що на Україні щорічно готувалось коло 15-20 тисяч фахівців з високошкільною освітою, та не менше з середньою, то за цей минулий час їх зросло понад півмільйона. Отже фахових кадрів там не бракує і є вони у війську, промисловості, на транспорті, в торгівлі, сільському господарстві, навчальних і наукових закладах та в державному апараті в достатній кількості.

Але це є лише одна сторона медалі державницьких кадрів, бо ж ці кадри і зараз є на службі, і не це є вирішальним у визвольній боротьбі. Друга, більше важливіша сторона, це якість тих кадрів з національного та ідейно-політичного боку. Офіційно є так, що:

„Ці кадри сьогодні під КП(б)У і комсомолом. На державницько-політичній роботі. І це все основні кадри нації, бо все, що було політично активне і здатне до політичного життя, мусило визначатися, можливість же визначатися в офіційній сфері була і є лише одна — під егідою КП(б)У і комсомлом“. „А тепер інша справа, наскільки ті кадри душею і серцем належать тій КП(б)У і тому комсомолові. Приклади Хвильового, Влизька, Позичанюка і багато, багато інших хіба не є красномовні. Нам принаймні відомо, що ім'я їм леґіон. А 1941 рік з масовим відсахненням всіх цих кадрів від Сталіна?“ (З доповіді секретаря ЦК на II З'їзді УРДП).

Патання, як зростали ці кадри та як формувалося їхнє національне та ідейно-політичне обличчя, розглянемо трохи ширше. За минулі 30 років визвольної боротьби підсоветська Україна пережила такі періоди.

Перший період — три роки незалежності Української держави та збройної боротьби за неї (1917-20), коли українські політичні кадри формувались переважно на бойових фронтах в огні і бурі революції. З них незначна частина вийшла на еміграцію, більша ж лишилася там, на рідних землях, жити, працювати і боротись далі за свої ідеї в новій підсоветській дійсності.

Другий період — Українського Відродження (1920-1930), коли пробуджений український народ, опинившись в новій невідкличній ситуації і використовуючи першочатковий советський лібералізм в національному питанні та тодішні легальні форми, по справжньому взявся до національної розбудови України на всіх ділянках господарчого та культурно-освітнього життя, вкладаючи в цю розбудову не лише форми, а й національний зміст.

Тому українські фахові кадри, що свій шкільний вишкіл пройшли в цей період, набули не так комуністичного (чого прагнула офіційна система), вишколу і вихову, як відзискали своє українське національне та ідейно-політичне обличчя. Перебуваючи в керівному державному апараті УРСР, ці кадри в своїй практичній роботі мали тенденцію і прагнули не до скріплення, а до розсадження з середини ССРСР, до економічного і культурного відриву України від Росії. „Росія ж самостійна держава? Самостійна! Ну так і ми самостійна (М. Хвильовий) — було тоді практичним гаслом тих кадрів.

Це і було головною причиною того, що в наступному періоді — чорної реакції і страшного терору — большевики, разом з ліквідацією здобутків Національного Відродження цього періоду, ліквідовували і українські політичні кадри.

Третій період визвольної боротьби — період чорної реакції і страшного, большевицького терору (1930-39) — проходив в надзвичайному хаосі національних, соціальних і політичних протиріч советської большевицької системи, коли вона відкрито переходила на старий російський імперіалістичний шлях та посилила до нечуванних розмірів колоніальний тиск на всі поневолені нею народи, а також масово винищувала національно-свідому інтелігенцію тих народів.

Нові фахові кадри, що формувались в цей період, період особливої ізоляції від зовнішнього світу і його ідей, не мали змоги набути валежного національного зафарблення свого обличчя, але не набули і офіційного

комуністичного, а скоріше набули антибольшевицьке ідейно-політичне обличчя, бо ж це були діти морально і фізично стероризованих батьків цього періоду.

Четвертий період — період другої світової війни 1939-45 вніс нові впливи на формування тих кадрів як з національного, так і з ідейно-політичного боку. Приєднання західньо-українських земель до УРСР та взаємний обмін національними і ідейно-політичними прагненнями цих, так давно роз'єднаних, але духово спільних, земель позитивно вплинуло в першу чергу на підсилення формування національного обличчя політичних кадрів України, бо ж в цей період большевики, реклямуючи в Європі свій експортний крам — „визвольницькі ідеї“, примушені були, бодай частково і тимчасово, зменшити свій терор і на національний рух в Україні.

Пізніший прихід в Україну разом з гітлерівською навалюю інших європейських народів, а також перебування нашої молоді в Європі на праці і військових походах та зв'язки з військовими інших країн, — все це у великій мірі відкрило шлях до України, по якому туди проникли політичні та інші загально-людські ідеї світу. Сталася велика переоцінка, і перебудова, хоч і неофіційно та підпільно, ідейно-політичного обличчя тих кадрів. Захитано і вибито з під ніг той ідеологічний комуністичний ґрунт навіть тих хто родився і виховувався виключно на ньому. Ця переоцінка і перебудова особливо є зараз там відчутна і большевикам приходить ся дуже і дуже багато працювати, щоб якнебудь позбутися цього.

П'ятий — сучасний, повійськовий, період визначається, як це ми відчуваємо з советської преси та радіо, новим посиленням большевицького терору, очищенням всякого намулу „буржуазної ідеології“ і „несоветської культури“, набутих під час другої світової війни і помітної на всіх ділянках суспільно-громадського життя. Тому й посилено ліквідацію всяких „націоналістичних ухилів“ в Україні та посилено русифікацію як відплатну акцію українців „братньому російському народові“ за своє нове звільнення. Західньо-українські землі швидким і прискореним темпом підводять до спільного знаменника всієї України.

Ми не маємо в своїм розпорядженні належних матеріалів детальної характеристики формування там в цих нових умовах українських політичних кадрів, але

із всього вищенаведеного можемо робити лише такі висновки:

Після 30-ти років визвольної боротьби українського народу його політичні кадри, за винятком може якоїсь незначної частини „вельмож і сановників“, що свою кар'єру та свій матеріальний добробут навіки зв'язали з тою політичною системою, — є в своїй (під впливом довгочасного терору глибоко законспірований) потенції добре політично вишколеними, антибольшевицькими і антикомуністичними.

30 років національно-визвольної боротьби не заглушили і не викоринили національно-політичних стремлень українського народу і його політичних кадрів, стремлень визволення від політичної, національної і соціальної залежності від большевицької, комуністичної і імперіалістичної Москви, стремлень бачити свій народ вільним у своїй державі. Ці стремління наші політичні кадри глибоко носять в своїх серцях і чекають часу, коли нарешті можна буде виявити їх в конкретній і відкритій національно-політичній акції.

УРДП І ПОЛІТИЧНІ КАДРИ УКРАЇНИ

Політичні кадри України (сьогодні в большевицькій неволі соборно) відрізняються від політичних кадрів української еміграції головно тим, що вони, хоч організаційно і не оформлені в будьяких партіях, просякнуті однією політичною ідеєю — ненависти до большевизму та всієї його системи. Вони не є розбиті на політичні партії і не ворогують між собою. Вони почувають себе синами українського трудового народу — синами селян, робітників і трудової інтелігенції, єдиного продуцента і законного претендента на порядкування в тій дійсності. Вони хотять волі і демократичних свобод своєму народові, за якими так стужалися в довгі роки большевицької неволі.

Український народ на своїм тілі, в своїй душі і серці випробував царство сталінського соціалізму і не бажає більше випробовувати будьякого іншого, хоч би й справжнього соціалізму чи неосоціалізму. Він запізнався з „новою Європою“ фашистівського чи нацистсько-націоналістичного ґатунку, і не бажає пізнавати будьякого іншого фірерсько-вождівського націоналізму чи „неосоціалізму“. Він своїм потом, кров'ю і життям крапих своїх синів здобув собі право на землю, фабрики, заводи і шахти і не воліє їх віддавати будьяким поміщикам,

капіталістам і фабрикантам, хоч би й свого Українського „трудового монархізму“. Тому український народ замість „сталінського раю“ не чекає жадного соціалістичного чи неосоціалістичного пророка, не чекає націоналістичного вождя, не чекає й українського царя з українським дворянством. Він не чекає їх і поодино, і всіх разом. Український народ чекає свій петлюрівський уряд Української Народньої Республіки, традиції якого найбільше живуть в його серцях як нездійснені мрії волі і добробуту, і за які він поніс найбільші жертви за 30 років своєї визвольної боротьби.

Політичні кадри Українського народу не є байдужими до наближення нової катастрофи — третьої світової війни і чекають її не з меншим нетерпінням, ніж чекали вони попередньої війни, в якій не справдилися їхні надії. Двостороння пропагандивна підготовка до нового світового конфлікту, ідеї ОН, ідеї Атлантийської Карті, ідеї боротьби з світовим комунізмом не є там незнані, бо ж сьогоднішня пропаганда через радіо не знає жодних залізних заслон і перепон.

Коли прийде час всі ті політичні кадри стануть до боротьби з більшевизмом і покажуть себе політично зрілими в далеко більшій мірі, як вже показали були 1941 року. Всі вони можуть бути включені в політичний актив своєї нації, включені своєчасно при умові схоплення з ними ідейно-політичного контакту. А цей контакт з ними, з тими „збільшевизованими і скомунізованими“ кадрами, може схопити лише така політична партія, яка не буде заперечувати вартости тих кадрів для нашої визвольної боротьби і не буде вважати їх за безнадійно пропащих, збільшевичених, здеморалізованих і безідейних людей, а буде добре знати їх позитивні і негативні сторони та знайде з ними спільну мову, взаємне порозуміння і відповідний такт. І такою політичною партією може бути лише Українська Революційно-Демократична Партія, партія Українського трудового народу, як речник і того середовища і тих же кадрів. Бо ж лише УРДП і тут на еміграції виступає в імені тих політичних кадрів, ведучи безпощадну боротьбу за надання українського громадянства і правдивої оцінки ролі тих кадрів в українській національно-визвольній боротьбі, проти всяких „урапатріотів“, „супер-демократів“ та різних політичних поплентачів, що не лише ролю тих кадрів заперечують, а навіть УРДП об-

кидають брудом всяких наклепів і провокацій, називаючи її „большевиками і комуністами“.

Ми на цей бруд не звертаємо уваги і робимо свою справу.

УРДП виросла з середовища політичних кадрів національно-визвольного руху підсоветської України і в своїй політичній акції прагне включити ті політичні кадри в політичний актив нації під час вирішальної акції визвольної боротьби українського народу у вільній і незалежній Україні.

I. БРУСНИИ

Тимчасові висліди дискусії про соціалізм

(Подаємо продовження статті, вміщеної в попередньому числі „Н. П.“, автора, що будучи безпартійним, уважно стежить за нашим політичним життям).

д). Про генеральні та побічні поділові лінії сучасності. Тяжка боротьба, що її українська нація веде за своє самозбереження проти напору зовнішніх противників, затемнює правильне пізнання нашої внутрішньої громадсько-політичної проблематики. Напр., люди схильні шукати причину всіх наших лих в чужинцях— „воріженьках“, а при цьому не хочуть бачити тих поділових ліній, що перебігають через саму українську громадськість.

Автор свідомий того, що ця постановка легко може зустрітись з закидом, що нація в трагічному положенні України не має, мовляв, права дозволяти собі на люксус поглиблювання внутрішніх поділових ліній. Відповідаємо: Саме постулят національної єдності, якщо він не має залишитися пустим звуком, вимагає спрецизування, на яких основах єдність повинна бути побудована. Як відомо, щодо цього різним українським течіям і таборам часто тяжко було знайти спільну мову. І це не впливало, як думають ширі, але наївні люди, із „злої волі“ партій і груп, але з об'єктивних труднощів, що їх спробуємо зараз дещо докладніше просвітлити. Ми не сумніваємося, що переборювання тих прірв, що відділяють українців від українців, можливе. Але для цього треба певних передумовин і сук справи в „Як?“.

Суспільних поділових ліній завсіди безліч. Бо кож-

на суспільна група, мала чи велика, має свої особливості, які її відгороджують та до певної міри протиставляють всім іншим групам. Не тільки нація протистоїть нації та кляса клясі, але й церква церкві, громада громаді, навіть родина родині. При цьому поділові лінії перехрещуються, бо кожна людина належить рівночасно до різних суспільних груп, які, як правило, не мають однакового обсягу. Напр., як члени даної віроісповідної організації, ми маємо за братів людей, які, щодо своєї національності, є для нас чужинцями. Нема ніякої суспільної групи, що їй „а пріорі“ можна б признати перевагу над усіма іншими розмежуваннями. Ідеологія націоналізму вважає нації за найважливіші та найтриваліші суспільні з'єднання. Але вистачає, напр., кинути оком на сьогоденню Індію, щоб переконатися, що для індійського населення релігійна єдність, чи різниця, більше відчутна, ніж національна. Також помиляються марксисты, які—подібно, як націоналісты націю,—абсолютизують клясу. Економічні кляси існують, безперечно, але історія показує мабуть більше прикладів міжклясової солідарности в лоні однієї нації, ніж інтернаціональної солідарности однієї кляси; однак бувають приклади й на це останнє.

Соціально-політичне життя цілого людства нагадує непроглядне, хвилююче поле бою, що на ньому зударяються і сплітаються безчисленні конфлікти інтересів, ідей, пристрастей. Як не загубитися в цьому морі? Людина насамперед мусить ясно здавати собі справу з того, де вона стоїть, до яких груп вона належить, яке співвідношення її груп до інших сил, що діють на історичному побоєвищі. І друге: вміти відризнати суттєве від другорядного, мати ієрархію цілей та ієрархію друзів та недругів. Є такі соціально-політичні противенства, що, хоч зовсім реальні та серйозні, не мають характеру непримиренности та що надаються тому до компромісової полагоди, за методою: „Ти трохи поступишся, я трохи поступлюся“. Зате існують конфлікти, що не допускають компромісу, що вимагають однозначного рішення за методою Богдана Хмельницького: „Нехай стіна зі стіною зудариться, нехай одна впаде, друга останеться“. Нещастя України не в тому, що вона мала, має й буде мати внутрішні конфлікти (партійні, клясові, віроісповідні, обласні); це вічне призначення всіх народів усіх часів. Правдиве нещастя української нації в тому, що—прояв нашої вольово та інтелектуально нездисциплінованої емоціональности та низької політичної культури!—ми

часто,—в пориві гніву, амбіції, тощо,—схильні абсолютизувати такі поділові лінії, що, посідаючи деяку реальну вагу всеж не сміють набирати засадничого значення. Скільки енергії йде на всякі „бурі в шклянці води“ та „роблення слона з мухи“—та скільки це викликає огірчення та злоби! А в парі з тим, часто дивовижне легкодушно-поверховне ставлення до тих внутрішніх конфліктів, де принципіалізм дійсно був би на місці.

Тільки дві із сучасних українських внутрішніх поділових ліній мають характер непримиримости. Це, по-перше, справа „самостійности й соборности“. В 1917 р. могли це бути ще дискусійні речі. Сьогодні це для нас непохитні постуляти й українським патріотам не подорозі із тими землячками, що не визнають цієї плятформи. На щастя, ця поділова лінія не має вже великого практичного значення, бо—не рахуючи невеликих большевизуючих груп в США та Аргентині й „кравченків“-малоросів найновішої еміграції,—все українство поза кордонами СРСР в цьому питанні зовсім однозгідне. Також проблема „зміновіховства“,—яка стільки заколоту наробила в 1945-46рр. серед польської еміграції,—для нас не існує.

Друга засаднича внутрішньо-українська поділова лінія, це конфлікт між силами тоталізму та силами гуманізму, свободи і правопорядку (лібералізму, в широкому значенні слова). Це протиріччя не являється якоюсь українською особливістю, але воно, будучи універсальним, притаманне цілому рядові європейських та позаєвропейських націй. Ця розколина така радикальна та глибока, що вона часто ліквідує діяння національної солідарности; сучасні відносини нагадують під багатьома поглядами події доби великих релігійних війн XVI та XVII століть, коли одновірним католикам, або протестантам, або православним різних національностей часто легше було знаходити спільву мову, ніж різновірним членам одної нації.

В чому суть цього конфлікту? Діло не в тому, що тоталісти та антитоталітарні ліберали мають інакші погляди про залагодження різних конкретних справ; це ще не мусіло б доводити до такого заохнення. Але вирішне те, що уявлення тоталістів та лібералістів про спосіб здійснювання „суспільної згоди“, „національної єдности“, непримиримо неспівмісні. Лібералісти виходять від переконання про природний „плюралізм інтересів та ідей“, наявних у суспільстві, про конечність допущення „свобідної гри сил“ (що в ній одиниця, група та ідея мусять виявити

свою життєздатність), про регулювання цієї свободної гри сил такими законами, що всім співучасникам забезпечували б по-зможі рівні шанси, про легітимізм демократичних більшостей, про гарантування меншостям права критики та опозиції. Зате на думку тоталістів, суспільна єдність полягає на тому, що одні, (себто дана тоталістична група, що її єдина легітимація—фізичне насильство та суб'єктивна віра в свою „історичну місію“), повинні командувати, а все інше повинно сліпо підпорядковуватися. Отже неможливість згоди між світом тоталізму та світом антитоталізму-лібералізму в тому, що тоталісти взагалі інакше „згоди“ не признають, як та, де вони самовільно та безконтрольно диктаторствують. Тут не існує місця для компромісу. Єдиний вихід—повна й неподільна перемога одного з двох супротивних принципів. Або тоталістична течія дійсно досягне неподільної („тотальної“) влади; тоді можна подивляти таку, на свій спосіб досконалу єдність суспільства, як її демонструють Ш. Райх, або Советський Союз. Або ліберальне суспільство унешкідливлює,—моральним натиском, а в разі потреби репресіями,—тоталістичну реbelieю. Прикладами на це може служити ліквідація нацистських, а сьогодні й комуністичних, „5 колон“ в США. Тоді безпереймно функціонує національна єдність ліберального типу. Зате ті нації, що в них рівноважаться тоталістичний і ліберальний табір, спаралізовані латентною громадянською війною. Бо ясно, що тоталісти використовують свободу рухів, що їм дає ліберальна демократія, не на те, щоб чесно триматися ліберальних „правил гри“, але на те, щоб демократію саботувати і при найближчій нагоді її повалити. Приклади: сучасна Італія та Франція, розбиті комуністичним паралічем, або німецька ваймарська республіка, обтяжена напором двох кріпких тоталістичних течій, націонал-соціалізму та комунізму.

Ця аналіза кидає світло на проблему, чому продовж довгих років так тяжко було добитися впорядкування наших внутрішньо-політичних відносин. Події останого часу (вістки про реорганізацію еміграційного Державного Центру та про скликання Української Національної Ради) явно свідчать, що українська закордонна громадськість твердо вступила на шлях творення національної єдності ліберального типу та на демо-ліберальній базі міжпартійна коаліція, свобода ідеологічно-політичної та партійної пропозиції та дискусії, лояльне підпорядкування меншостей волі більшостей, гарантування

меншостям ефективного права критики та опозиції. Отже, практичне полагодження питань, зв'язаних з комплексом „капіталізм та соціалізм“ теж мусить бути поставлена в конституційну площину.

Конфлікт між „капіталом і працею“, між „капіталізмом і соціалізмом“, не є основною поділовою лінією сучасності, ані для України, ані для якої іншої нації. „Капіталіст“ Черчіль та „соціаліст“ Етлі, Трумен і Шумахер, Леон Блюм та Рейно, Сарагат і Гаспері, американські мільйонери та великі американські профспілкові центральні („АФЛ“ та „СІО“) стоять всі по одному боці барикади. Не нехтуютьчи реальними, відомими розбіжностями, що між ними існують, стверджуємо, що сильніше є те, що їх поєднує, а саме пошанування фундаментів ліберального правопорядку. Така ситуація була вже в Німеччині 1918-19 р. коли соціал-демократичний уряд Шайдемана та Носке, при підтримці консервативних офіцерських дружин фельдмаршала Гінденбурга, розстрілював ворохобню червоних тоталістів— „спартаківців“ і цим на 15 літ врятував німецьку свободу. Подібна ситуація була в Німеччині 1944р., коли у священному заговорі проти гітлерівської тоталістичної потвори, спільно поставили життя на карту консерватисти, соціалісти, християнські суспільні та буржуазні демократи.

В вахлярі українських політичних сил було, є й буде місце для соціалістичного напрямку. Звичайно, йдеться про ліберальний соціалізм, (або як тепер говорять, „соціалізм окцидетального типу“), що продовжував би „драгоманівською“ лінію в розвитку української політичної думки. Цей соціалізм відіграв славу ролі в періоді Визвольних Змагань 1917-21 рр.

Думаємо про соціаліста, Симона Петлюру, та стільки інших „Петлюр“. При цьому треба збагнути та твердо собі засвоїти, що „драгоманівська“ лінія української традиції не протиріччя, але доповнення до тієї лінії, що її репрезентує Липинський. (Цих прізвищ уживаємо, очевидно символічно). Від свідіяння „Липинських“ та „Драгоманових“ залежить функціонування українського ліберального правопорядку. Недостача цього свідіяння(практично: розкол національно-державних сил на УНР та Гетьманат) була мабуть головною причиною катастрофи Визвольних Змагань.

Соціалізм соціалізові не рівний. Побіч ліберального демократичного соціалізму існує також тоталістичний. Це комунізм та споріднені з ним елементи. З то-

талістичним соціалізмом нема й не може бути компромісу: він же є, побіч фашизму, одна з двох головних форм модерної антиліберальної та антигуманістичної, тоталітарної реакції. Ворожнеча до комунізму не із-за всяких окремих його тез та постулатів, які можуть бути навіть частинно слухні. Але, хто принципіальний противник диктатури, для того „диктатура пролетаріату“ не є ні трохи більше респектабельна від усякої іншої диктатури.

З деякого часу видно намагання певних кіл апотекувати український комунізм 20-их років. Тут необхідно та недвозначне спрецизування позицій: безперечно в українському комунізмі (боротьбізмі, укапізмі, хвильовізмі, скрипниківщині) було чимало інтересного та цінного, й варто подбати щоб пам'ять цих людей і їхні діла не загинули. Не відмовляємо українським комуністам ані особистої доброї волі, ані поодиноких заслуг для української справи (великий культурний підйом 20-их років, відстоювання автномії Харкова від Москви). Але ми не сміємо забувати, що українські комуністи приймали плятформу „дектатури пролетаріату“, отже були засадничо тоталістичною течією. Ось у цьому смертельний гріх українського комунізму (як і всякого іншого), а не в достачі „національного духа“: бо ж кращі представники українського комунізму були безумовно патріоти, навіть самостійники, — тільки що вони мріяли про самостійну українську комуністичну черезвичайку.

Українські демократи-несоціалісти мають право поставити перед нашими соціалістами руба питання про їхнє відношення до справи тоталізму та „диктатури пролетаріату“. Ми знаємо, що поскільки діло стосується староеміграційних есдеків та есерів та галицьких радикалів, відповідь на це питання розуміється сама собою. Нажаль, річ не є така ясна, коли йде про гурти „неосоціалістів“, що між ними крутяться люди, що ще не успіли позбутися партійно-комуністичних тоталітарних прийомів та духа докринального марксизму-ленінізму. Можливо, що люди самі не передумують справ логічно до кінця, й тому проблеми тоталізму та „диктатури пролетаріату“ не бачать в повній її гостроті. Завдання опонентів соціалізму подбати, щоб дискусія не залишала в цьому пункті ані тіні якоїсь двозначности або недоговорення.

Н А Ш І П О З И Ц І Ї

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ
Української Революційно - Демократичної Партії

diasporiana.org.ua

Число 4. Грудень 1948 р.

Видавництво ЦК УРДП

Юрій ДИВНИЧ

На іспиті

Великої Революції

1917/18 — 1948

I

„Тільки раціональна організація ірраціонального стихійного хотіння дала католицькій Церкві перемогу з одного боку над розкладовим, руйнуючим самі догми віри, а значить і саму віру раціоналізмом, а з другого над зриваючим віру з середини, вибуховим, неорганізованим фанатизмом та всяким необузваним стихійним релігійним містицизмом“...

...„страшна сила стихійного соціального хотіння по-пустому перегоріла так, як в хлестовщині, наприклад, перегорає і згорає хотіння релігійне, як скрізь і завжди згорає даремно всяке неопановане розумною організацією стихійне хотіння мас“.

В. Липинський. „Листи до братів-хліборобів“.

II

...„коли б він [Куліш П.—Ю. Д.] не зіткнувся з мертвою стіною культурного епігонізму тодішньої української інтелігенції, ми б, безперечно, в часи горожанської війни не мали б таких вождів, які завжди плетались у хвості мас“.

М. Хвильовий. „Думки проти течії“.

...„важкий наш шлях і велику вагу беремо ми на себе. Зате—це радісний шлях думяної боротьби,—шлях, що біжить у майбутнє за багряними кінями нашої геніяльної революції“.

М. Хвильовий. „Камо грядеши“.

П е р е д м о в а

Ця брошура — один із публіцистичних етюдів, що становлять собою внутрішньо єдиний цикл про змагання українця за своє духове й політичне самоздійснення.

Це не історичний екскурс (бо автор не історик), ані спогади (бо автор належить допореволюційного покоління). Бодай схематично схарактеризувати орієнтацію і участь головних соціальних груп України у грізній генеральній пробі нашої Революції і Війни, подати загальні обриси епохи 1917-18 рр., що є рішальними для цілої сучасної історичної смуги — для всього ХХ століття, може поставити деякі проблеми суті, духу і рушійних сил тієї великої драми — таке завдання було перед цим нарисом.

Брак джерел і елементарних умов для праці безумовно стали на перешкоді належного здійснення такого трудного пляну. Певне виправдання для автора являє відсутність у нашій історичній та мемуарній літературі належного розуміння докорінних відмінностей Української Революції від так званої жовтневої революції, що нею свідомо провокаційно (большевики) або несвідомо-фальшиво (інші) фірмують всі рухи на сході Європи, зливаючи їх в один казан, так званої, „червоної східньо-європейської революції“. Признатися щиро — не давало також спокою бажання подати до хору наявних у цій справі голосів голос того покоління, що досі ще не мало змоги висловити свого ставлення до трагічної і великої епохи, бурі якої колихали колыску цього покоління.

Пишучи ці рядки, автор був ніби в перехресті двох сліпучих духів сучасного українства: Липинського й Хвильового. Творчий консерватор, що твердо стояв на віковому досвіді минулого, але умів дивитися в майбутнє. І творчий революціонер, що все був у надхненному революційному леті, а вмів оглядатися в минуле.

Українське село—і українське місто, що бачать і чують одне одного. Обоє їх характеризує гаряче серце і гострий ум, що черпають силу із великої стихії рідної землі. Обидва були пристрасними сучасниками в повному розумінні цього слова. Обидва були в осередді великих соціальних духових і збройних битв Великої Революції, Випивши повну чашу найбільш гірких і болючих розчарувань, вони критично і мужньо підсумовували минулі дні надій і поразок — з єдиним прагненням пробити (кожний по-своєму) дальші маршрути в майбутнє. Обидва були і практики і теоретики разом.

Липинський говорив, що майбутня всеукраїнська ідея синтезує і забезпечить співпрацю і консервативного і революційного творчого елемента. З праці Липинського і з праці Хвильового випливає той самий висновок: реакційний деструктивний „консерватизм“, як і руйницька анархічна „революційність“ мусять бути переборені, якщо Україна хоче вийти на життєтворчий „великий історичний тракт“. В трудовій монархії і демократії соціальних здорових груп Липинського більше прогресивної енергії, ніж у парламентсько-партійницькому соціальному радикалізмі й демократії наших соціалістів (чи, тим більше, в тоталітарному комунізмі Мануїльського). А в революційному соціальному динамізмі Хвильового більше органічно-українського державно-будівничого, ніж у бундючно-патріотичних деклямаціях більшості наших ультра-націоналістів.

Щоб розв'язати злгоденні задачі, мусять раз-у-раз вертатися до первооснов, які в кінцевім рахунку зроджують злгоденність, — каже сучасний філософ Н. Гартман. Ми мало звертаємося до тих первооснов, а ще менше знаємо і студіюємо їх — ці фундаменти сьогоденного, насущного, злгоденного. В цьому одна з причин безвихідности нашої теперішньої політичної і духової „кризи“. Ми беремо в лапки слово „криза“, бо думаємо, що первооснови і фундаменти наші (коли б ми їх лиш опанували і твердо на них стояли) — мають усі дані для переборення всіх неминучих труднощів.

Якщо цей начерк збудить увагу до кристалізації фундаментальної і первоосновної історичної ідеї Української Революції як знаку майбутньої ери і водночас як гострої антитези до т. зв. „східно-європейської“ революції, зафірмованої большевизмом, то наші етюди з усіма їх можливими помилками і незугарностями не будуть зайвими.

УКРАЇНЬСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ В СВІТЛІ НАШОЇ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

За непроглядно-хаотичним станом нашої громадсько-політичної думки та під постійним тиском окупаційного терору й ворожої агітації український народ і навіть його культурно-політичний аванґард втрачає раз-у-раз почуття своєї національної біографії. Липинський це лихо назвав втратою національної пам'яті. Страшні невдачі останніх десятиріч викликають серед деяких шарів обурення і гнів, негативне ставлення до Української революції 1917 р. Ми вважаємо ці явища зворотною стороною зневіри і почуття власного безсилля тих шарів, що культивують цю неґацію, яка є продуктом цілковитого нерозуміння нашого історичного процесу і свідомством недорозвиненості нашої національної духовості і громадсько-політичної думки.

Який смішний парадокс! Незалежні українські кола (наша еміґрація насамперед) точнісінько так само применшують і затирають березневу революцію 1917 р., як і більшовики. Цих останніх легко зрозуміти. Їхній жовтневий переворот означає собою криваву війну проти сил, що народилися на світ у березні 1917 р. Війну проти сил, що повалили Російську монархістичну імперію і що борються тепер проти її більшовицької реконструкції й відбудови. Але що можна сказати про нас — „свідомих українців?!“

Тридцятиріччя початку Української Революції 1917 р. ніхто в нас не святкував, а наша преса або зовсім замовчала великий ювілей, або ж процідила крізь зуби своє бурчання з приводу нього в коротеньких газетних замітках.

„Українська Трибуна“, відбиваючи думку ОУН(Б) і частини гетьманців, відзначила річницю статтею С.По-

доляка „Ціна неволі („У.Т.“ за 19 і 23 лютого 1947 р.). З цієї статті виходить, що 1917 р. є найбільш безглуздий в нашій історії момент. Автор бачить це безглуздя в соціальних рухах Української Революції. Кількома непроаналізованими цифрами він хоче довести, що ніякого соціального гноблення в колоніальній Україні за царату не було, клясова боротьба — це тільки большевицька інтрига на Україні. Враження від статті С. Подоляка таке, що Українська Революція зробила страшну помилку, розваливши російську царську імперію та її соціально-економічні підмурки. Це, до речі, цілком збігається з думками того ще досить численного на Україні і в еміграції прошарку малоросів — свідомих прихильників цілковитої реставрації царської Російської імперії, а також і малоросів типу Мануїльського.

Інакше дивляться на цю справу сьогодні соціалісти. Вони визнають Українську Революцію за переломовий факт в історії України, але не можуть належно зрозуміти ні природи того факту, ні причин його трагічного епілогу. На їхню думку, Українська Революція закінчилася невдало через несприятливі міжнародні обставини, через несвідомість та неорганізованість народніх мас, через недостатню підготованість провідників, через слабкість російської демократії перед большевизмом і т. ін. (П. Феденко — „Роковини самостійности і соборности“, часопис „Наше Життя“ за 22. 1. 1947 р.; передова того часопису за 2. 3. 1947 р.; І. Мазепа — „Підстави нашого відродження“, Ви-во „Прометей“, 1946 р. ст. 175-178). І. Мазепа розкриває ширше цього роду хід думок, суть якого полягає в тому, щоб зняти з українського соціалізму відповідальність за поразку Української Революції 1917 р. Бо „керували“ тоді соціалісти і саме їх роблять відповідальними за поразку всі — від Донцова і Липинського до сучасних ОУН-івців, гетьманців і т. д. І. Мазепа вважає, що поразка була фатально-неминучою, бо українське суспільство в наслідок вікової неволі було 1917 р. в „маловідрадному стані“. „Ніякий навіть найталановитіший провід не міг би врятувати Україну від нової неволі“ — пише І. Мазепа в тій же книзі (ст. 177). Ідології, зокрема соціалізм, каже Мазепа, тут ні при чому.

Такий підхід до справи І. Мазепа стоїть дещо вище рівня його опонентів. Але перенесення вини на маси, на їх несвідомість, на міжнародні обставини, нарешті навіть на слабкість російської демократії (sic!) є все ж та-

ки найвним захистом від найвних нападів. Бо маси ніколи не відповідають — відповідає той, хто береться їх вести, і якщо історичний фатум діє, то діє насамперед через провід. Фатальним було те, що наша провідна духовість, провідна громадсько-політична думка з другої половини ХІХ. ст. переносила генераторний центр рушійних сил розвитку з України у світ, на людство, на світовий поступ, на міжнародній соціалізм, на міжнародній пролетаріат чи міжнародній капітал, або на російську демократію чи російську буржуазію і навіть на російського царя. Мазепа і Феденко, сучасні гетьманці і Мануїльський мають, як це не дивно і не дико, одну спільну рису. У всіх них центр світу — не на Україні. Генератор творящої і визначаючої енергії вони бачать в міжнародній обстанові, в російській демократії, в російським комунізмі, в російським монархізмі, де хочете, але не на Україні. Яка страшна невіра в себе, яке самовідчуження! Ми згодні з Мазепою, що вікове рабство дало себе знаки. Але не так через маси, як через провід і отаке його ставлення до життя.

Українські маси вийшли на арену в 1917 р. з колосальною власною енергією. Найбільше чудо 1917 р. в тому, що ця велетенська маса виявила тенденцію обертатися навколо українського сонця, навколо власної осі, а не чужої. Провід цього не чекав, цим був заскочений, бо саме він не почувавні в собі, ні в масах того свого самовистарчального українського сонця.

На відміну від сучасних гетьманців, Липинський це прекрасно розумів. Він говорить про страшну силу стихійного хотіння українських мас, навіть про її доосередню українську тенденцію. Але він говорить і про центр, про свою вісь, яка є не що інше як український метод раціональної організації українських ірраціональних стихій. Чи можна вини за незформовання цієї осі, цієї методи перевалювати з проводу на маси?

Тижневик „Час“ у статті „30-ті роковини березня 1917-1947“ — (№ 13, 1947) первопричину поразки бачить у проводі та в його механічно запозичених соціалістичних ідеологіях. Ні слова про соціально економічні явища того часу.

Первопричини (масе рацію І. Мазепа) не в проводі 1917 р, первопричини—все ж таки в минулих десятиріччях і віках української історії. Інша річ, що подіяля ці первопричини насамперед на провід, а не на масу,

яка вже в силу своєї маси, своєї інерції менше піддається впливам, ніж такі слабкі пагони, якими є український провід. Це важно собі уяснити. Бо з цього встали на весь свій зріст колосальні проблеми проводу, його формування з тих чи інших шарів пароду, його оперття на тих чи інших частинах мас, його формування духовного, політичного, організаційного, його метод і т. д. і т. п. Ні соціалізм як такий, ні гетьманський монархізм як такий, ні націоналізм як такий—тут це важкі. Важно те, **які вони є** конкретно, наші соціалізми, монархізми, націоналізми, які духові й психологічні сили за ними стоять, як вони організують українську життєву конструктивну вісь. Ми певні, що деякі націоналісти зіх голим гаслом самостійности, але з їх абсолютною нездатністю і невідповідністю вирішати великі соціально-економічні, політичні і духові проблеми українського світу, ставши в проводі 1917 р., провалили б його ще скоріше, ніж Винниченко, Грушевський, Скоропадський і Петлюра. Бо вони, поперше, ще й сьогодні не бачать того стихійного ірраціонального **соціального хотіння** мас, ані жадного поняття не мають про властиві для українського світу **методи раціональної організації тої стихії**. Їхні методи, якщо вони є, позичені, а життя Соборної України вони просто не студіюють і не знають, так само, як і зовнішніх світових умов того життя. Вони могли б бути добрими барабанщиками української визвольної революції, якби не претендували на ролі маршалів її. Ні „Трибуна“, ні „Час“, ні „Наше Життя“ не згадують і словом про ті русійні сили і процеси, що 1917 р. стали гребочками царської імперії.

Не спромоглися на правильне освітлення 1917 р. й „Українські Вісті“, хоч у них видно було бодай добру волю заглянути в корінь подій. Таким чином великі здобутки Липинського і Хвильового ще не освоєні сьогодні нашою громадсько-політичною думкою. Ми й далі змішуємо українську революцію з російською, ба навіть із жовтневим большевицьким переворотом. Ми й далі змішуємо величний революційний рух українських мас із колотнечею, яку підняв із українського соціального ломпенського дна большевизм. Неясна і невивчена далі соціально-економічна основа подій 1917-1923 рр.

Аж ніяк не збираючись тут робити огляду історіографії Української Визвольної Революції, хочемо вказати тут на дві риси, що властиві майже всім історикам революції: партійна тенденційність—і зв'язана з цим

поверховість та однокісність. Історики Української Революції—здебільшого її учасники. Майже всі вони лишалися при своїх старих переконаннях, пишучи на еміграції про часи революції. (Хіба що чіткіше стали на позиціях державної самостійности.) Майже всім бракувало всебічних повних джерел для досліду, особливо статистично-економічних даних і архівів як до, - так і революційного часу. В таких умовах суб'єктивізм неминуче дістає ширше поле для свого вияву, тим більше що громадсько-політична думка відразу ж по революції перебувала в збурено-хаотичному стані.

Наприклад, П. Христюк у своїй великій розміром праці подає чимало матеріалів (головно, „зовнішнього“ політичного характеру: закони, постанови, голоси преси, відозви і т. д.) Але добір і трактовка тих матеріалів тенденційні, так би мовити, „ліво-есерівські“. (Павло Христюк „Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 р.р.“ Томи I-III—1921 р. Том IV-ий—1922 р. Відень. Український Соціологічний Інститут). Авторowi зовсім не трудно було „пристосувати“ цю працю до видання в советських умовах 20-х років, що він потім і зробив, повернувшись на Україну і заплативши за свою соціалістичну „самостійність“ власним життям. Бо все ж таки з автора правдивий український патріот і в його праці знайдемо чимало матеріалу про те, як українські ліві соціалісти і комуністи, з одного боку, послідовно змагалися за правдивий соціалізм, комунізм та інтернаціоналізм, а, з другого боку,—проти большевицько-московського імперіялізму (в тому й збройно). До вільної незалежної України через послідовно-соціалістичну революцію—такий (схематично беручи) напрям думки П. Христюка.

Антитезою до праць П. Христюка є „Історія України 1917-23 р. р.“ (ще не закінчена, не вийшов III-ий том) проф. Д. Дорошенка, що розглядає революцію з позицій, так би мовити, гетьманських (наближаючись в дечому до В. Липинського). Збереження на Україні соціально-економічних підвалин старої Російської імперії при повній державній незалежності України—такий (схематично об'єктивізуючи) напрям думки проф. Дорошенка. Тому й не дивно, що шановний наш історик мало звертає уваги на соціально-економічні і духові процеси, що були підґрунтям революції. Його критика суперечностей між соціалістично-інтернаціоналістичними (на практиці промосковськими) змаганнями української революційної де-

мократії і її національно визвольною боротьбою дуже речева і ніби об'єктивна. Але для гетьманського періоду в автора бракує критичного світла.

Між цими крайніми полюсами розташовуються всі інші напрями історичної думки щодо 1917-23 рр., виключаючи офіційко-советську „історіографію“. Ні один із них не охоплює дійсності Української Визвольної Універсальної Революції — її велетенської складності і глибини. А все ж кожен із них цінний тим, що освітлює бодай окремі сторони того процесу і тим робить внесок до розуміння „мятежної епохи“.

Чимала і ціна мемуарна література (серед якої виділяється тритомова праця І. Мазепи „Україна в огні і бурі революції“, праці В. Петрова та ін.), збірники матеріалів, принагідні часткові праці і статті різних авторів теж не дають обґрунтованого синтетичного образу великої епохи і напряму її дальшого розвитку. Наша історична думка, отже, ще й досі не визволила ідеї Української Революції із зловонного туману мітичної „загальноросійськрї революції“ (термін Винниченка) та ще більш мітичної „східньо-європейської революції“ (термін В. Кучабського). Кучабський у своїй товстій розвідці „Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918-1923“, Berlin, 1934 — вважає Українську Революцію частиною того ніби азійського бунту, що охопив Східню Європу. Автор з радістю підкреслює відірваність і непричетність Західньої України до духу подій 1917-23 рр. на Великій Україні. На жаль, погляди Кучабського були (а може і є) панівними в найширших колах західньо-української інтелігенції. У своїй більшості західньо-український інтелігент поведився так, начебто зовсім не сталося двох вирішних для ХХ століття подій, а саме — Війни і Революції.

У Донцова помітне відчуття величі і епохальности Української Революції, але в своїх принагідних статтях він лише бичує соціалістів і демократів за те, що вони, взявши провід у свої руки, не видали залізно-істеричних диктаторів, які грубою силою, опертою на ідеї хутора, власности й національної нетерпимости, створили б переможну українську Вандею. Натурально, що в такий спосіб годі було повернути сучасників лицем до фундаментальних фактів епохи.

В. Липинський, не зважаючи на свої консервативні позиції ідеолога українського монархізму, може най-

глибше відчув і зрозумів геніяльну „страшну силу стихійного соціального хотіння“ українських мас 1917 р. Це хотіння кладе він в основу державного відродження України, **глибоко й широко ставлячи проблеми національної організації цього хотіння.** Надзвичайно гостро і влучно критикує В. Липинський духову природу й конструктивну імпотенцію в Революції нашої революційно-демократичної інтелігенції, що зросла на драгоманівських і марксистських світоглядах. Але й визнає, що також і українська шляхта вперше в своїй масі вступила у фазу свого національного відродження лише 1917 р. тобто, надто пізно. Окреслені Липинським великі помилки обох гетьманських кабінетів в 1918 р. пояснюються тим, що гетьманські й шляхетські кола ще не встигли у своєму національному відродженні розірвати пуповину, яка в'язала їх із старою Москвою і Польщею та їх соціально-економічною і політичною організацією.

Сама соціалістична і демократична інтелігенція, відловідальна за політику Центральної Ради і УНР, спирала й досі спирає всю вину за невдачі на „національну несвідомість“ українських мас, зовсім даремно виправдовуючи свій і соціальний і соціалістичний радикалізм тим, що настрої мас був такий, що „з кличами недемократичними і несоціалістичними не можна було показатись між люди“ (І. Мазепа. „Підстави нашого відродження“ В-во „Прометей“, 1946, ст 161).

Ліва частина емігрантських соціалістів (як от Винниченко, Шаповал) обвинувачують зпов правих соціалістів, що вони не випередили большевиків заснуванням на Україні своєї української радянської влади. Недавній розгром українських ідейних комуністів з КП(б)У — дає найкращу відповідь цим „змагунам“ проти Москви на її ж таки большевицьких рейках.

Зовсім інше сприймання 1917 р. витворилось у передової частини молодих уже підсоветських українських поколінь. Вони добре відчули відсталість і глибоку духову та психологічну незрілість української інтелігенції, а також української шляхти і буржуазії перед лицем великих подій 1917 року. Подібно до Липинського, надзвичайно високо цінять колосальну стихійну енергію („хотіння“) українських мас, виявлену в революції, бо вони самі є синами пробудження, енергії, „хотіння“ тих мас. 1917-ий рік для них—універсальне джерело українського відродження. Страшні іспити панування большевицької Москви на Україні не тільки не vytvo-

рили в них відрази до Української Революції, до 1917-го року, а навпаки, допомогли їм відчутти (а почасти й усвідомити) **окремих характер і цілі Української Революції.**

В очах чужинця, а ще більше в очах емігранта, який з прокльонами на устах залишив завоювану ворогом батьківщину, поневолена земля здається в основі своїй уже іншою, неповноцінною, якоюсь мертвою труною, що на неї з хряскотом заскочило герметичне віко.

Прикра помилка! Опинившись у своїй країні, як у клітці, віч-на-віч із ворогом, народ, а надто його передові чинники, більше, ніж хто десь на світі, відчуває щохвилино цього ворога і свою смертельну супротивність до нього. Програний бій для поневоленого і полоненого не може відійти до архіву історії, аж поки ворог не дістане відкоша і не настане визволення. Отже, психологічно і фактично боротьба (нехай і в інших формах) триває далі, бо іншого виходу нема. Щоб жити, мушиш не тільки пристосовуватися, а й змагатися. Це змагання неугавно точилося і точитиметься у формах, затаєних у глибині соціально-економічних та політичних процесів. І тут перед очима тимчасово переможеного й вистражданого народу завжди ставатиме той яскравий надійний початок, той безумно відважний 1917 рік одвертого змагу проти вікового ворога. Тут вставатиме (може й ідеалізоване) видиво **органічної окремої цільності Української Національної Революції.** Тут мимоволі втрачають своє значення численні рукави, відгалуження і затоки окремих партійних чи групових течій, спорів, а натовість вияскравлюється в очах загальне могутнє річище національної революції з усіма підлеглими їй розгалуженнями великого революційно-визвольного „басейну“. Нехай ті розгалуження ослабляли новий потік, але вони все ж таки належать до нього.

Так події 1917-20 років набирають в очах передової підсоветської людини свого цільного заокругленого позитивного вигляду.

І цілком зрозуміло, що на Україні обтяжених помилками провідників цієї революції (від Винниченка і Грушевського до Петлюри і Скоропадського) слушно вважають за героїв, за наш національний капітал. Одночасно усвідомлюється (на власній шкурі) їх помилки і чітко вчирисовується необхідність самостійної духовности, культури і думки, яка проникала б у всі проблеми україн-

ського життя, охоплювала її усі шари його суспільства. Зокрема робітниче питання і дерусифікація пролетаріату, взаємини соціальних клас, проблеми економіки, освіти, кадрів і т. ін. знаходять таке глибоке розуміння, як ніколи раніш у нашій духовності. З цього погляду критикується аполітично-народницький, космополітично-драгоманівський і малорусько-советський комплекси, як просвітнянсько-епігонські, залежницькі, провінційні, органічно несамостійні. 1917-ий рік підрубав корінь психологічного провінціалізму, і з нього взяла Україна старт на шляху, що біжить „у майбутнє за багряними кінцями нашої геніальної революції“ (М.Хвильовий). На зміну заламаного на півдорозі європейського ренесансу цей шлях несе зародки нового універсального відродження.

Одначе, як слід задокументувати і реалізувати себе цей підсоветський“ світогляд не міг. Вороги його скоро помітили і щільно закрили йому рота. Не тільки архіви, а навіть те, що випадково проскочило до друку, сьогодні нам недоступне. Тим то в історії нашої громадської думки і культури цей „німий“ період сьогодні не діє, він ніби відсутній, навіть тут на еміграції.

2. УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКА ВІЙНА 1917-23 Р. ЯК ВИРАЗ ДВОХ АНТАГОНІСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ СУЧАСНОГО СВІТУ

16 грудня 1917 року Антонов—Овсієнко прибув до російської верхньої ставки в Могилів і в ролі большевицького головнокомандувача взявся до керування військовими операціями проти України.

Війна проти молодої Української республіки була першою війною большевиків у списку їх кривавих авантур, нападів і агресій за ці 30 років. Є підстави думати, що й останньою війною большевиків буде зудар з Україною. Бо українська визвольна революція і жовтневий большевицький переворот—це два найбільших і найпринциповіших противники, які мали і мають лише одну форму стосунків між собою—війну. Миру не було ніколи ні на хвилину.

Цікаво простежити, як з наростанням сил большевицького перевороту в Росії антитетично, супротивно наростали сили української революції. Так за кілька днів до жовтневого перевороту третій військовий укра-

їнський З'їзд ухвалив домагатися негайного проголошення Української Народньої Республіки. Поки більшовики насильством і обманом перебирали і закріпляли владу в Росії, українська республіканська держава була вже доконаним фактом,

Ганебний ультиматум Леніна і Троцького з 17 грудня 1917 року, який грозив через 48 годин розпочати воєнні дії, якщо молода республіка не стане на коліна, — не зломив проводу республіки. Уряд республіки на чолі з Грушевським і Винниченком у своїй відповіді Совнаркомові дали належну відсіч на нахабний ультиматум червоної Москви. Найширші українські маси підтримали свій уряд. Ця підтримка була продемонстрована того ж таки дня, на З'їзді рад селянських, робітничих і солдатських депутатів України. Ленін ніколи не допускав, що депутати трудящих України підтримають свій уряд і тому вимагав [хто зна з якого права] скликання з'їзду рад депутатів. Але саме на цьому з'їзді депутати українських трудящих побили й прогнали більшевицьких представників [на чолі з Затонським] і схвалили дії уряду УНР. Це був один із найбільших політичних тріумфів української визвольної революції і українсько-московської боротьби, в лавах якої маршувало, поруч із селянами та інтелігенцією, також і робітництво. (На жаль, цей політичний успіх не зуміли закріпити зброєю). На перші військові більшевицькі виступи проти України пролунав IV Універсал Центральної Ради про цілковиту державну незалежність України [22. I. 1918 р.), пролилась перша рясна кров під Крутами—розгорнулася запекла, нерівна чотирирічна московсько—українська війна. Не забуваймо, що в цій війні тодішні світові потуги стали фактично проти молодої Української республіки—об'єктивно по боці більшевицького тоталітарного імперіялізму. Оточена, таким чином, з усіх сторін світу—Українська Визвольна Революція **тимчасово** була скута у легендарному і глибоко символічному „чотирикутнику смерті“.

Відтоді більшевицькі диктатори ні на хвилину не забувають, що Українська революція з перших же днів їх приходу до влади стала їм понерек дороги, і що саме вона є їх смертельний ворог. Вони бо знають, що не імперіялістична Німеччина і ніяка інша світова потуга, а визвольні рухи поневолених народів—їх справжній конкурент за формування соціально—політичного і духового обличчя завтрашнього світу. В цьому

символічному хронологічному збігу державного оформлення імперіялістичного більшовизму і антиімперіялістичної визвольної революції народів (на чолі з Україною) проявилися дві основні протилежні і взаємовиключаючі тенденції в сьогоднішньому історичному розвитку світу. Перша тенденція веде до загибелі і позначається переростанням імперіялізму в тоталітаризм різних кольорів, відходом від безсмертних постулатів європейського Ренесансу, під знаком якого зродилась європейська культура. Ця тенденція ніби повертає історію назад до середньовіччя. Ця тенденція одверто і найповніше виявилася у більшовицькому і гітлерівському тоталітаризмі.

Але історичний поступ і розвиток людства підіймає з глибин щораз нові й свіжі народи і соціальні верстви, що несуть з собою прагнення національно-політичної волі і соціальної справедливості, що втілюють собою протилежну до імперіяльного тоталітаризму лінію — лінію відродження й виходу на світову арену досі недержавних народів європейського Сходу, арабських країн, Індії і т. ін.

Серед них чи не найяскравіше проявилась ця рятівна тенденція розвитку світу в українських визвольних змаганнях і в проголошенні Самостійної Української Народньої Республіки 22 січня 1918 р. **Бо молода Українська держава стала головним запереченням більшовицького жовтня з перших його днів.**

Це тенденція послідовного поглиблення, здійснення й поширення на дальші географічні і соціальні терени великої місії європейського Відродження — місії дальшого звільнення людини і нації для їх повного життєвого вияву.

Не диво, що більшовизм вбачав і вбачає в Українській Революції, у відродженні молодих переважно некапіталістичних націй, у викликаному цим відродженням протверезінні європейської людини — свого головного ворога.

Ось уже 30 років більшовики всіма могутніми засобами свого пропагандивного апарату паплюжать і обливають брудом Україну і її визвольну боротьбу. Перед лівими елементами світу вони змальовують наші визвольні змагання, як контрреволюцію, реакцію і гальмо прогресу. Перед середніми і правими колами світу вони змальовують нашу визвольну війну як дикий анар-

хізм, як злочинний бандітизм і антисемітизм, як колаборацію фашизм і т. д. і т. п.

З самого початку большевики взяли курс на провокацію внутрінаціональної братовбивчої війни на Україні (подібно як тепер вони роблять у Франції та Італії). У пропаганді вони хочуть представити українсько-московську війну як внутрікласову війну в Україні. Вправні фальшивники, вони прив'язують соціальні рухи українських мас до воза московських рухів, виймають із соціальних українських рухів їх українське серце. Витворені тими рухами Центральну Раду і Українську Республіку та соціально-політичні і культурні здобутки революції (не говорячи вже про гетьманщину) большевики оголошують за національно-буржуазні і реакційні витвори.

При цьому вони знаменито використовують незрілість і помилки тодішніх українських груп. Великий документ Української визвольної революції — Четвертий Універсал Центральної Ради відбиває в собі всю велич, але також і слабкі сторони тодішньої України. З перспективи тридцяти років ми ясно бачимо ці слабкі сторони: недооцінка значення регулярної армії, без якої немислима була успішна війна молодій державі проти московського напасника; нечітке розмежування між війною старої Росії проти Німеччини і війною України проти Москви, що проявилось у фразі „Тепер війні кінець“. Перша війна була війною двох однаково ворожих Україні імперіялістів — і її кінець треба було проголосити на прапорах української революції з перших днів. Тим часом друга війна — війна України проти Москви — була оборонною, визвольною, і її треба було проголосити за священну визвольну війну українського народу; передачу землі в руки селянства проголошено як „скасування власності і соціалізацію землі“, в наслідок чого трудова і нетрудова власність, поміщик і селянин опинились на одній дошці, бо власність на землю касувалась не тільки для поміщика, а й для селянина. Це заважало мобілізації селянина як основного опертя в українсько-московській війні.

Видно, що Центральна Рада, запізнившись на доброго півроку з Четвертим Універсалом, мусіла була боротись проти большевицької підбурюючої демагогії подекуди її ж засобами, конкурувати з ворогом на його ж таки (а не на власних) рейках.

А все ж основні постулати Четвертого Універсалу

звучать для нас як священний заповіт політично-державної незалежності, непримиренності супроти всіх чужинських зазіхань на державну суверенність українського народу. Так само і дух соціальної справедливості, як засади міцної національної єдності молодій державі, дух турботи за добробут і волю окремої людської одиниці переходить до сьогоднішнього арсеналу нашої боротьби.

Історія показала, що попри всі свої манівці Українська Революція 1917-18 р.р. вперше за 300 років вивела Україну на генеральні маршрути світової історії. Залишається незаперечним історичним фактом також і те, що молода держава, яка виросла з Української Революції, першою протиставилась большевицькому імперіялізмові на самому початку його світового загарбницького походу.

Дедалі чіткішає жахливо запізнене усвідомлення Української Революції, як авангардної антитези до криваво-реакційної авантури „жовтня“.

3. ФАТА-МОРГАНА І ДІЙСНІСТЬ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО ЖОВТНЯ

А проте, сьогодні навіть у нашій еміграційній громадсько-політичній думці є невеличка течія, яка визнає „Жовтневу революцію“ за прогресивний соціалістичний переворот у цілій східній Європі і яка шкодує, що „сталінський бонапартизм“ зіпсував велике інтернаціональне діло Леніна. Орудуючи найсумнівішою з усіх логік—логікою аналогій, люди тієї течії порівнюють большевизм із якобінством та приписують первісним ідеям большевизму (очевидно в період 1903-1923) таке саме всесвітньо-прогресивне значення, як і якобінству. З цього виходила б аналогія: Робесп'єр—Ленін. Наполеон—Сталін. Відомо, що Робесп'єр увійшов в історію, як людина, яка оберігала французьку народну революцію перед реакційними силами французького фєвдалізму. Наполеон, який теж вийшов із якобінського середовища, закріпив перемогу над фєвдалізмом у європейському масштабі і конструктивно забезпечив історично вищий ступінь соціальних відносин. Так дії цих двох людей стали символами того, що Європейський Ренесанс зробив іще якийсь один крок до звільнення творчих можливостей людини і нації.

Здавалася б неймовірною аналогія в цьому сенсі

між більшевизмом і яacobінством. Особливо ж для людей, що мають за собою досвід Української Революції і більшевицької неволі. Але це факт, і свіжий приклад маємо під руками у вигляді статті А. Бабенка в першому числі журналу „Наша Боротьба“ за 1946 р.—„Большевицький бонапартизм“.

Автор пише: „Яacobінська революція йшла вгору до ліквідації лівої й правої течії яacobінців. Так само большевицька революція йшла вгору до ліквідації троцькізму й правого ухилу. Яacobінська й большевицька партія були **революційно-творчими**, доки вони очолювали народню революцію (ст. 20). Наші підкреслення виявляють напрям думки А. Бабенка, який далі схильний визнати советську революцію за явище навіть здоровіше, аніж яacobінська революція. „В советській дійсності,— пише А. Бабенко,—було ніби більше шансів для провадження народньої революції, ніж у яacobінців.“ Цю надію на остаточну перемогу революції Ленін досить виразно зформулював в одному з своїх останніх виступів (у т. зв. „Заповіті“) словами: „В нашій революції не закладено з неминучістю розкол між двома основними класами революції—робітництвом і селянством. Але такого розколу може запобігти тільки єдність партії“. Під єдністю партії,—турботливо коментує Леніна А. Бабенко,—розумілась не поліційна, а ідейно-організаційна єдність“ (ст. 22 там само).

Ці слова, сповнені невимушеного і мимовільного пієтизму та віри в „творчість“, „народність“ і „прогресивність“ большевицького жовтня, належать не французові чи італійцеві, який дивиться на большевицький „жовтень“ із „прекрасного дальока“. Вони належать українцеві-патріотові, полум'яному ворогові сталінського ССРСР, людині, що на спині свого народу і своїй власній пережила увесь жах большевицького „соцбудівництва“, і що в цій же статті дотепно і глибоко характеризує процес самоздійснення бруталного і вульгарного цеzarизму.

Стає зовсім ясно, що А. Бабенко не бачить чи ігнорує Українську Універсальну Революцію. Не існує для нього і російська народня революція, ні революційні рухи інших народів Російської імперії, які всі разом за перші 10 місяців 1917 р., коли большевицька партія була непомітною і найслабшою силою, **зробили основне діло революції**, а саме: ліквідували імперію і підірвали її потворні соціально-економічні підвалини. Перед нами

яскравий приклад страшної інфекційної хвороби, яка має небувале поширення в цілому світі—від італійського вуличного санкюлота до члена французької „Академії безсмертних“. Живучість і страшну силу цієї хвороби найкраще ілюструє її наявність навіть серед—нехай і цілком одиночних—найновіших „з-підсоветських“ емігрантів типу А. Бабенка.

Не можна сьогодні говорити про українську революцію без попереднього окреслення цієї хвороби, що так фатально виявилась була в тих розораних роках. Світова література про большевицький „жовтень“ величезна. Праці фотографічно-описові, студії політичні, соціальні, економічні, історико-генетичні, філософські, відображення засобами літератури й мистецтва—все це є в світових матеріалах про „советську революцію“. Немає лиш одного—переконливого пізнання цього явища.

Очевидно, для великого пізнання деяких соціальних процесів не досить усього арсеналу раціоналістичної дослідницької науки, хоч вона тут потрібна **в першу чергу**. Та, мабуть, крім неї, потрібне ще якесь „іраціональне“, щасливе наставлення, вірніше — якась така життєва позиція дослідника, з якої стає видно іншим те явище, а інтуїція і розум спонтанно охоплюють об'єкт з усіх боків. Ця позиція не дається просто „так собі“. Тут пасивне пізнання безсиле. Тут можливе лише пізнання активне. Напр., до кінця пізнати силу ворожої армії можна лише в бою з нею. Соціальне явище є сила, і його може пізнати лише антисила, бодай потенційно її переважаюча. Здається, українці мають і ґрунт, і позиції, і потенціальну силу для боевої розвідки і бойового пізнання фата-морґана в дійсності большевицького комунізму. Але вони не вміють організувати і сконцентрувати сили на ці роботи.

Большевицько-комуністична хвороба успішно розвивається тільки в строго обмеженому субстраті, а саме: в суспільстві, що терпить кризу і злидні, в суспільстві нездоровому і ослабленому. Сьогодні світ в багатьох своїх частинах являє такий сприятливий для цієї хвороби субстрат. Пізнати цю хворобу — це значить не що інше, як перемогти її.

Живучість фата-морґани, приви́ду комунізму найлегше пояснити психологічною природою доведеної до відчаю людини. Вона полягає в отій незнищимій одвічній потребі **ослабленої знедоленої людини** вірити в чудо, панацею, чарівну паличку, що одним рішучим по-

махом ніби то здатна перетворити життєве пекло на рай. В часи великих криз, і руїн, і епічних нещасть конче мусить з'явитися (поруч тверезих і будуючих рухів) могутній міраж якогось ленінізму і Йосафатової долини, ворожки з Станіславава, Лурду, всесвітнього комуністичного перевороту, небесних знаків і побудови комунізму в чотири роки, замість п'яти.

Даремна річ боротися проти такої психози і віри самим лише розумом. Для одержимих не існує ні логіки, ні доказів. Поки існує ґрунт, на якому зростає дана психоза і дана віра — доти існують і вони. Або доки життя не обчухрає одержимих психозою з корою і м'ясом, доки не поставить перед загибеллю і не пробудить од страшної омани. Хоч і це не завше буває ефективним, — і свині, одержимі біблійним бісом, таки кидаються в морську пучину. Міраж, що зродився, як засіб до щастя, перетворюється в ціль, тоді як людина стає засобом для нього. Ці речі старі, як світ, і коштують вони людині більше, ніж що інше.

Психоза маси не тотожня з психозою її вождів, месій і спасителів. Саме тоді, коли людина маси зрівнюється і обтирається до ніщоти, піщинки морської, — вождь виростає в бога, в творця і носія ідеї, міражу, в саму цю ідею — міраж. Біологічна механіка амбіції, шанобливого і егоїзму одягається в плащ пророка, спасителя і не дає вождєві звернути ні в бік, ні назад. Маса в'яже вождя, а вождь — масу в один фатальний вузол, якого не можна розв'язати, хіба тільки розрубати. Коли ж міраж — ідея щось не „дописує“, тоді вождь і його гвардія пускаються на всі хитрощі лиса, на всі жорстокості вовка, на всю брутальність і хамство свині, аби тільки оборонити себе, оборонити „непомилний“, „божественний“ авторитет вождя та ідеї-міражу.

Своєрідність комуністичної фата-моргани супроти всіх інших великих міражів людства полягає в тому, що комунізм, **закорінюючись у психозі** деформованого різними ударами, режимами і кризами суспільства, оформився під плащиком **науки**, створивши своєрідний культ, релігію розуму. Коли перше („психоза“) забезпечує йому вплив на темну юрбу, то друге („науковість“) — вплив на інтелектуальні середовища. Техніко-природознавчий і соціологічний позитивізм XIX віку був своєрідним предтечею комунізму і наукового соціалізму. Коли позитивісти XIX віку були надхненними адептами науки і рацію, то комуністи довели цю відданість до

фанатизму і до релігійно-містичної віри. Коли перші були розумними фанатиками (і не ризикували перенести свою наукову лабораторію на суспільство), то другі стали фанатиками розуму (і з ідіотською простолінністю заходились здійснювати на суспільстві холодну спекуляцію нічим не зв'язаного розуму. (Недавно член політбюро ЦК ВКП(б) Жданов на одній конференції советських філософів з гордістю заявив, що „марксизм став символом віри народа“. „Правда“ за 24. 8. 1947. Тут коментарі зайві).

Жахлива річ, коли божественне переноситься із далеких небес на „грішну землю“, і з діалектики всесвіту в спекуляцію людського розуму і звірячої пристрасти, і з універсуму великих етичних здобутків людини — на позаетичний (у своїй природі) розум, що являє собою (з одного боку) вдосконалений тисячоріччями тваринний інстинкт. Тут починається сваволя людини, що втратила почуття міри і уявила себе богом — тобто буквально „божевілля“. І тут уже зовсім не важливо, чи „божественний“ вождь чистий ідеаліст, а чи злодій, чи він сповнений найкращих, а чи найгірших замірів. Наслідок один — дезорганізація і руйнація життя до самісіньких його первісних основ. В ідіоті, — писав Щедрін, — добрі і злі якості байдужі.

Дехто каже, що секрет успіху большевизму — в його грі на жадобі, на шлунку. „Грабь награбленное!“ — в цім большевицькім гаслі — і заклик, і моральне виправдання бандитизму. Це гасло одверто грає на жадобі. Алеж ніщо інше, як ненасичена жадоба (в широкому сенсі цього слова) лежить в основі психози чуда, в прагненні чудесної переміни, яка чудом кожного наситить і перенаситить. Прекрасно зрозумівши цю просту річ, большевики зробили цей негайний „насит“ і „перенасит“ рушійним агітаційним ядром своєї „чудодійної“ політики. Ця аморальна політика мала свою реальну опору в найбільше зруйнованій і клясово деформованій частині народніх мас. Ця частина — назовемо її люмпенською частиною — має психологію не осідлих будівничих — борців, а модерного безґрунтового кочовника ХХ століття, матеріального і духовного люмпена — все одне чи це буде хронічно безробітний вуличний пролетар, бездомний бродяга і урка, російський інтелігент, а чи зруйнований „кающійся дворянин“.

Таким чином психологічні передумови для інфекції фата-моргани „жовтня“ коріняться в соціально-еконо-

мічній дійсності старої царської імперії. Ця дійсність, її безнадійна відсталість на тлі європейського соціально-економічного прогресу — дуже добре відома, і ми не будемо багато про неї говорити, Трудно знайти в світі подібне потворно-ракове зрощення фєвдального кріпосництва — з модерним і найбільш концентрованим капіталом; найабсолютніший монархічний абсолютизм-із сваволею інтригуючих придворних клік і провінційних „васалів“, найбільшу імперію, що мала найбільше колоній — і що сама вся в цілому була колонією. Країна ця на 90% складалася з селянства, а водночас більша частина найкращої землі належала не селянству. Країна найвитонченішої аристократичної культури верхів — і масової неписьменности народу; найказковішого багатства — і найфантастичнішого убозтва. Така країна натурально не могла не бути країною найчорнішої поліційної реакції — і її дитини — найчервоного радикалізму. „Жандарм Європи“, „тюрма народів“, країна панів і країна рабів. Така була Росія у ХУІІ і ХІХ століттях. Такою в основному вона увійшла і в першу світову війну, що помножила віковичний відчай знедоленої й здеформованої маси.

Ясно, що тут треба було чуда, і то великого, універсального, всеобіймаючого, всеруйнуючого і всеобідцяючого. Марксизм найліпше надавався до цієї ролі. Ленінові не багато треба було пристосовувати „науковий соціалізм“ до умов Росії.

Саме тому, розглядаючи „жовтень“ уже в соціальному аспекті, ми далекі від того, щоб жовтневу катастрофу вважати продуктом виключно злої волі діячів большевизму. Навпаки, визнаємо за ними в 1917 році своєрідну „ідейну чистоту“, велику фанатичну віру в свою історичну прогресивну місію, в спасительне післяництво марксизму-ленінізму. Це були ті добрі наміри, що ними, одначе, мостилася дорога в пекло.

Ленінізм є безоглядна інтелігентська реакція на безоглядну російську дєреволюційну дику дійсність. Він є законною дитиною московського вікового беззаконія. В селянських і робітничих люмпен-пролетаризованих царатом низах була вихована московським ладом готовість до найстрашнішої, найдикішої помсти і нищення краю, в якому сам живеш. А водночас жадоба чудесних перемін, чуда і пророка. В інтелігентських колах це саме хоробливе психологічне явище оформилось у системі ленінізму. Найпростіша під сонцем річ,

Що ці два явища — люмпенський та інтелігентський радикалізм — злилися в одну силу. Найпростіша підсонцем річ — зрозуміти також інтернаціональний характер цього явища. Воно буде скрізь, де нищаться життєві підстави людини, де вимиваються на соціяльне дно нуждою і безправ'ям, голодом і війною, значні маси людности. Не тільки біологічні, а й соціяльні хвороби, в тому й такі, як кримінальний злочин, є інтернаціональне явище. Убивця йде по світу без паспорта і без права азилу. Не Ленін, а правлячі шари дореволюційної Росії відповідають за „жовтень“ і московський комунізм. Ті шари не хотіли в XIX столітті допустити до влади буржуазію, ослаблювали середні прошарки, інтелігенцію, селянство і робітництво, деклясували їх, витворюючи в країні люмпенпролетаріят. Тут, на самім дні свого суспільства, і зачали ті правлячі шари свого наслідника і гробокопця. Що зробив цей наслідник? Він тільки оформив архаїчний московський абсолютизм у наймодернішу тоталітарну відміну інтегралізму. Отже, ми ставимо рахунок попередній трьохсотлітній Москві і кажемо, що „жовтень“ — це здобудок, гідний династії Романових і очолюваного ними імперіяльного ладу. В певному пляві „жовтень“ і ССРСР є апотеози, а разом і передсмертна агоція московської імперії. Жовтень роздув Москву до претензій на всесвітню імперію. Але цим самим він підрізує провідництво Москви в її старих царських межах, і, можливо, на цю роботу йому потрібне буде ще одне жахливе чверть-століття. Є якесь диявольське логічне виправдання „жовтня“ в дегенерації соціяльних процесів трьохсотлітньої Москви.

Царат зродив потребу „чуда“, і воно вже не могло не з'явитись. Найпершим фанатиком „чуда“ був пристрасний, як Савонарола, Ленін. Він жив найбільш фантастичними ілюзіями. Під впливом наростаючої світової кризи епохи війни і революції більш-менш тверезий на початку Ленін чим далі більше п'яніє видом чуда негайного комуністичного перевороту.

1905 рік. Ленін-за завоювання влади для політичного демократизму. Але завоювання влади для соціялістичного перевороту він називає „нелепой реакціонной затеей“. („Две тактики социал-демократии в социалистической революции“. Твори т. VIII ст. 40-44).

1915 рік — розгар світової війни. Війна, — каже Ленін „в передень світової соціялістичної революції“. Соціялізм буде неминучим наслідком розпочатої війни.

„Бутон набух, завтра он превратится в цветок“. Ера пролетарської соціалістичної революції почалася. Гарячі випари кривавої епохи вже зродили психозу чуда. Ленін із надхненням і пристрасстю „юродивого“ формує цю психозу і творить фата-моргану большевизму.

Вересень 1917 року. Фанатик розуму і наукового соціалізму „науково“ обґрунтовує неминучість скорого чуда: „... державно-монополістичний капіталізм є найповніша матеріальна підготовка соціалізму, є передвхід його, є той щабель історичної драбини, між яким (шаблем) і шаблем, що називається соціалізмом, жадних пром'ж них щаблів нема. Соціалізм тепер дивиться на нас із усіх вікон сучасного капіталізму.

Ми підкреслили слова, абсурдність яких сьогодні доведена життям і ясна навіть школяреві. Зовсім ясно, що слідом за демократичним приватно-власницьким капіталізмом та імперіялістичними монополіями йде, за визначенням Гільфердінга, система тоталітарного державного господарства (СССР, націонал-соціалістична Німеччина) і частково удержавлена економіка Англії, характер планово — „соцзабесівського“ загосподарення окупованої Німеччини, тощо між іншим, що найбільше вразило старого ученого соціаліста Гільфердінга, що тоталітаризм виступає завзято проти капіталізму, і то саме під тими гаслами, якими досі користувався виключно сам соціалізм.

„Соціалізм, — пише у вересні 1917 р. Ленін. — є не що інше, як державно-капіталістична монополія, яка повернена на користь усього народу і яка в такій мірі перестала бути капіталістичною монополією. Тут середини нема.“ Пракгічний висновок із такої „теорії“ був ясний: негайно всякими правдами і неправдами заради найшляхетнішої цілі побудови соціалізму захопити владу і знищити з коренем приватну власність.

Міраж був готовий. Фата-моргана підіймалась на політичному небі Росії величавим червоним мильним бальюном.

Безудержна фантазія деклясованого російського інтелігента вже малювала фантастичну мету. Обожена „мета“ заступила людину. Людина стала засобом. Так дореволюційне моральне і фізичне нищення людини і її життєвих підстав знайшло в ленінізмі не заперечення, а своє політичне-релігійно утвердження. Людина не мала воскреснути, а мала стати шрубиком у великій

універсальній політичній машині, що будувалася сотні років, а тепер мала бути по-большевицьки реконструйована і вивершена.

Зрозуміло, що проти гуманітарно-наснаженої національної Української Революції, яка протирічила всякій світовій механічній універсалізації суспільства, лєнізм виступив якнайгостріше. Але **мусів рахуватися** з колосальними силами тої Революції. Якийсь Гр. Мотузка з нагоди 30-річчя березня так і пише про 1917 рік: „Провадячи революційну роботу серед робітників, селян і солдатів, перебуваючи в самій гущі українських трудящих мас, большевики України не могли не зауважити того факту, що в народі живе глибокий протест проти національного гноблення царизму“. І далі говорить про великі впливи укр. національних партій серед українських мас. (газета „Радянська Україна“, 12. III. 1947, Київ). Ці сили треба було політично перемогти, що значило також зломити війною, терором і обманом безоглядної демагогії.

Посилаючись на планетарний універсалізм комунізму, Ленін одриває національне питання від соціального і обіцяє розв'язати національну справу „проходя, мімоходом, як побочний продукт“, Тут пускається в сбіг одно з неперевірених своїм обманом і демоогогією гасел — права націй на самовизначення „вплоть до отделенія“. Знаючи, що 90% націй світу з тугою чекають свого національного самовизначення, Ленін вживає це гасло, як звичайний політичний трюк. Меморандум Леніна про оголошення війни Україні теж починався заявою про право націй на відокремлення.

Очевидно, Ленін міг ліпше, ніж Микола II-ий, зрозуміти колишнього царського прем'єр-міністра графа С. Вітте. Цей останній ще до війни попавши у відставку, писав:

„Уся помилка нашої многодесятилітньої політики— це те, що ми досі ще не усвідомили, що від часу Петра Великого нема Росії, а є Російська Імперія. Коли біля 35 населення—іногородці, а руські поділяються на великоросів, українців і білорусів, то неможливо в XIX і XX віках провадити політику, ігноруючи цей історичний капітальної ваги факт... Можливо, для нас, росіян, було б краще, щоб була Росія, і ми були тільки росіяни, а не сини спільної для всіх підданих царя Російської Імперії“. („Воспомінанія“, 2, ст. 239).

Ленін визнавав першу тезу Вітте про безглуздість ігнорації національного питання, але висновок зробив інший. Він не міг на ділі відмовитися від російського імперіялізму, і провадив далі вікову російську імперіальну політику. Нове в Леніна було те, що він заради „ширших“ цілей спритно і рішуче прикривав її антиімперіалістичними гаслами і бутафоріями.

Ми добре пам'ятаємо також численні статті Леніна, в яких він заспокоював національну совість москалів, щоб не боялися вони, що більшовицьке гасло „самовизначення націй геть аж до відокремлення“ пошкодить московській імперії. „Інтерес (не по-холопському зрозумілої) національної гордості великоросів збігається з соціалістичним інтересом великоруських (і всіх інших) пролетарів (В. Ленін. Т. XVIII, ст. 83). Тут оте соромливо взяте в дужки—„і всіх інших“—призначалось для українських „червоних“, щоб вони, як колись українська шляхта в поміщицькій Росії, мріяли дістати своє місце в панівній касті большевицької Росії і зрадили український національний фронт.

„Спасти Росію“ від національних революцій—ось як визначає сьогодні керівна большевицька преса завдання жовтневого перевороту й большевицької війни проти молодих національних держав, і насамперед проти Української Народньої Республіки“. „Країна була на роздоріжжі. Або йти назад, до роздріблення, або, рішуче зруйнувавши старий порядок, вийти на стовбовий шлях історичного розвитку, об'єднавши на новій, соціалістичній основі народи Росії, створивши нове многонаціональне державне утворення—советську державу,—так стояло тоді питання“. (Е. Городецкий. Значение Октябрьской Социалистической революции в исторических судьбах нашей родины“, журнал „Большевик“ №21, 1945. Москва, ст. 29). Сьогодні спадкоємці дому Романових з цинічною радістю відзначають, як громозвід „пролетарської революції“ „спас Росію від національних революцій, як „советська революція (читай-контрреволюція—Ю. Д.) оголосила рішучу боротьбу буржуазному сепаратизмові і тим самим відкрила нову епоху в історії нашої родини, епоху собіранія Советської Росії“ („Большевик“, орган ЦК ВКП(б), №21, 1945, стр. 32).

Дійсно, великоруський »інтерес“ та національна гордість і на цей —„соціалістичний“ раз геніяльно „совпали“ з поневоленням всіх інших народів імперії, але сьогодні не тільки український, а й московський робітник

з цього не тішиться. Бо з світового соціалізму нічого не вийшло, а російська робітничка кляса є занадто велика кількісно, щоб стати упривілейованою кастою. З українських же „робітничих мас“ дорвалася до державного пирога лише купка „пролетарських“ Безбородьків і Родзянок—отих Мануїльських, яких стаелять сьогодні на міністрів закордонних справ Української РСР лише тому, що вони ніколи нічого спільного з українськими трудящими не мали. Ми не забули, що сказав сьогоднішній „наш мінзаксправ“ Д. Мануїльський ще в 1918 році, приїхавши до Києва в ролі московського уповноваженого для мирних переговорів з урядом Української Держави. (Ці „мирні“ переговори мали тільки виграти час для Москви і дати Мануїльському змогу вербувати на свій бік білогвардійські елементи на Україні). **»Россия может воскреснуть** либо как единая монархия, либо как единая федеративная республика советов“—сказав тоді Д. Мануїльський в інтерв'ю даному ним для ворожої гетьманові білогвардійської газети в Києві „Русский Голос“ (№116, 1918 р.). Сьогодні вони всі—окупанти і яничари—паплюжать Українську Революцію, радіючи, як „блискуча ленінсько-сталінська тактика ізоляції від народу“ національних українських партій забезпечила „збірانیє совєтської Росії“ („Большевик“, №21, 1945).

Ця ізоляція українських партій від мас, неутралізація революційної соціальної енергії українського народу в московсько-українській війні 1917-23 рр. большевикам удалася тільки тому, що та стихія сама по собі була сліпа, а українські партії в умовах царату не могли виступити на організаторів ірраціонального стихійного соціального „хотіння“ мас.

Як би там не було, а кризь інтернаціональну нору люмпенства большевизм проліз і на Україну, де він ще до 1919 року не мав своїх сильних організацій. Це космополітичне, деклясоване до мозку костей люмпенство мало своє місце і серед частини нашої зараженої промосковленим космополітизмом інтелігенції, і серед тих досить численних мас, яких нужда і безправ'я вимили на дно із селянської і робітничої кляси, які теж безмежно жадали чуда. Большевицька фата-моргана полонила пізніше і тих полум'яних безусих українських патріотів (укапісти, боротьбисти), які, перебуваючи у військах Української Республіки, з відчаєм дивились на те, як то німці, то австрійці, то французи з білогвардійцями гвалтують молоде державно-історичне відродження нації і

як соціалстичний провід Центральної Ради мимоволі на практиці опиняється в ролі епігона большевицького соціалізму. Що дивного, що ця молодь після півтора року невдач пішла не за епігонами, які очолювали ці невдачі. А за, так би мовити, оригінальним першоджерелом чи первотипом? В умовах чотирекутника смерті Української Революції вони теж жадали чуда і знайшли його в... „загірній комуні“, вклавши в неї і всю повноту надій Українського Відродження.

Але перш ніж судити поведінку провідників і учасників Української революції 1917 р. треба знати, що вони мали за собою 250 років „пропащого часу“ і не мали свіжої політичної традиції та досвіду. Зате проти них стояв могутній ворог — отих триста років московської традиції будівничих многонаціональної імперії. Традиції, що її московська духовність дбайливо і сумлінно передає від щабля до щабля, від поміщицького царя Миколи до соціалістичного агітатора Керенського, від Керенського — до „інтернаціонального“ комуніста Леніна, від Леніна — до большевицького диктатора Сталіна.

Словом, молоді недосвідчені українські політики мали проти себе політичну московську зрілість, яка чудесно вміє прикрити свої непристойні імперіялістичні апетити жестами самовідречення, „широкої натури“ і такими ідеями-масками, як „общероси“, панславизм, інтернаціоналізм, соціалізм, вселюдський гуманізм, демократія і т.д. Навіть декретоване державою безбожництво уміють вони, коли треба, прикрити патріяршою мітрою. Отже франківський заєць мав проти себе не захланно дурного вовка, а хитро-мудрого лиса-микиту. Не диво, що цей лис зрештою неутралізував чудесну соціальну енергію українських мас. Але чому ж сучасні критики далі грають у зайця? Чому сучасні наші деякі політики, маючи перед собою велетенський досвід 1917 року, і досі ігнорують те наше національне море соціальної стихії, його раз уже були частково використали большевики проти нас і зовсім не використали ми? Чому й досі топчимося і тиснемось ми на вузесеньких коралових рифах інтелігентської „свідомости“, „волютаризму“, „еліти“, словесного „націоналізму“, паперових „держав“ і „урядів“, та інших пустопорожніх газетних трафаретів, що страшенно далеко стоять від реального, соціально-політичного життя України — одної з більших надій Європи? Коли ми вміємо говорити про „провансальство“ української дореволюційної і революційної інтелігенції, то

чому ж проявляємо це „провансальство“ сьогодні самі, трактуючи найбільший наш національний рух з позицій німецького міщанина (як, напр. В.Кучабський)? Чому слідом за Мотузками й Мануїльськими топчемо ми на шпальтах нашої емігрантської преси великий український 1917-й рік? Чому в нас на еміграції одні доводять, що до 1917 року ніякого соціально-економічного поневолення в під'яремній Україні не було („Українська Трибуна“), а інші твердять, що наше селянство прийняло колгоспи, як свою рідну соціально-економічну форму („Наша Боротьба“)? Чому не розуміємо ми того, що історія може тому й відстрочила відродження таких народів як український, щоб вони сьогодні, ставши між капіталізмом і більшевизмом, між імперіялізмом демократичним і тоталітарним, знайшли третій, може єдино реальний вихід і порятунком? Чому не здатні ми підхопити, напр., ідей Липинського і Хвильового, які (один ішовши від села, а другий — від міста) вже бачили перед собою великий історичний тракт, на якому лежить майбутнє?

Часом здається, що більшовики скоріше за нас зрозуміли потенційну силу і суть нашого відродження, і тому з такою несамовитою наполегливістю проваюють його своїм терором, пропагандою і цілою системою так зв. „національної політики“.

3. РУШИНІ СИЛИ І ОКРЕМИЙ ХАРАКТЕР УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

27 і 28 лютого 1917 р. [за старим стилем, 12—13 березня за новим] в столиці Російської імперії сталася подія, яку можна вважати початком Української Революції. Волинський, Ізмайловський, Преображенський гвардійські полки, що склалися з українців, збройно виступили проти уряду „єдиної—неділимої Росії“. Зокрема лейб-гвардії Волинський полк, шефом якого був сам імператор Микола II полк, який відзначався найбільшим внутрішнім порядком і дисципліною та культурністю, забив гвардійського генерала і вступив у боротьбу проти трону й імперії.

Цей виступ українців—гвардійців зразу оформив продовольчі заколоти петроградського населення в збройно—політичний революційний зрив і відіграв роль іскри, якої так довго бракувало, щоб зірвати порохований

погріб під мурами „тюрми народів“. Не знаємо, чи Ґвардійці—революціонери були зв'язані з петроградською організацією української тамтешньої колонії. Але вони маршували в передових лавах величавої 20—тисячної української маніфестації по вулицях Петрограду під жовто-блакитними прапорами Української Революції. [Не випадково офіцерський склад Волинського полку дав Українській Революції командира військ УНР—генерала Омеляновича—Павленка.],

Грізний український удар Ґвардійців започаткував Українську Революцію, забезпечив їй провідну роль аванґарда всіх інших рухів многонаціональної імперії, що мали вирвати Східню Європу з вікового рабського сну. Київ одразу перебрав на себе природню роль керівного центру Української Революції. Через п'ять днів після збройного петроградського виступу українців уже народилася Центральна Рада, за формальну дату заснування якої вважають 17 березня за новим стилем.

Революція почалася під час світової війни. Молодий і зрілий віком фізичний цвіт нації [біля трьох мільйонів чоловіка) перебував тоді в армії—в запіллі і на фронтах. Селянин і робітник, інтелігент і всі інші були об'єднані спільною солдатською долею. Цим пояснюється величезна **роля солдатських мас в Українській Революції**. Гра на слов'янських і релігійних почуттях українського селянина дала змогу царському урядові провести мобілізацію 1914 р. з деяким політичним успіхом, тим більше, що й українські керівні політично-культурні кола підтримували цю чужу, непотрібну, шкідливу війну. Та вже після першого року війни, український вояк інстинктом відчув, що проливає свою кров у чужій армії і за чужі йому, українцеві, інтереси. Наші історики часто замовчують факти революціонізації українського села й міста під час війни. Всі ті численні робітничі страйки в Донбасі, Києві, Харкові, Миколаєві та по інших містах. Селянські заколоти і навіть спроби повстань на Харківщині, Київщині, Катеринославщині, Полтавщині. Для втихомирення селян на Київщині були викликані війська з-під фронту. В суворому іспиті війни Російська імперія з її феодальними ладом показувала свою внутрішню вичерпаність і безсилля. Анархія, харчові кризи, розвал постачання армії, чутки про запродакство і зраду в різних місцях керівного апарату—все це живило революційний дух солдата, насамперед українського, що для нього „матушка—Расея“ була

чужим, непотрібним, а тепер ще й таким смертельно — ворожим і жадним на кров ідолом.

У війську виникає безліч інцидентів між українцями — вояками і начальним складом, частішають випадки відмовлення йти на фронт. Були навіть повстання окремих частин.

Українська „свідома“ й несвідома інтелігенція йшла у хвості цих стихійно-антиімперських українських мас. Большевики пізніше це добре використали у своїх інтересах, вбиваючи клин між народом і його інтелігенцією. Вони слушно вказували на відсутність самостійності в позиціях українських організованих сил. На те, що одна частина української інтелігенції, що була в межах Росії, орієнтувалася на перемогу Російської царської імперії і підтримувала її війну. А друга частина, що була на території Західньої України і під австронімцями, орієнтувалася на перемогу центральних держав і теж підтримувала їх воєнні зусилля. Українські ж солдати взаємно проливали в чужих арміях свою братню кров, і це не могло не доходити до їх свідомости. *)

Не диво, що український вояк, не дожидаючись гасла, сам розпочав Українську Революцію. Стихійне національне самовизначення і незалежнення українського солдата і матроса на протязі 1917 року відоме в нас під назвою „українізації війська“. Українські політичні керівні кола не розуміли цього процесу і часто гальмували його. Проф. Д. Дорошенко присвятив у своїй „Історії України 1917-23 рр.“ цьому питанню цілий розділ, в якому довів цю тезу убивчими фактами. Лише невеличкий гурток на чолі з Міхновським, організувавши „Український Військовий Клуб імени гетьмана Павла Полуботка“, намагався правильно організувати стихійний український рух солдатських мас. Але соціалістичні лідери Центральної Ради усунули Міхновського і його товаришів од керівництва цією роботою. Вони, послідовні драгоманівці й марксистки, вважали ганебним для своєї соціалістичної інтернаціональної честі розбудовувати Українську Армію, або, як вони говорили, „шовіністичний мілітаризм“. З другого боку, есер Ке.

*) Нам відомий такий маленький факт, що українець — начальник артилерійної батареї в російському війську, випадково довідавшись од полоненого галичанина-стрільця про місце розташування галицьких стрільців, перевів приціл обстрілу з позицій, зайятих галичанами, на „переліт“, щоб не бити по своїх братах.

ренський і вся російська революційна демократія та большевика, тремтячи зі страху за цілість Російської імперії, люто нападали на „українізацію багнетів“, плямуючи її як зраду „загально-російської революції“.

Замість кинути з перших днів Революції гасло негайного миру і виходу України з війни в її державну самостійність, піти навіть на якийсь час у запілля, але зате втягнути українські маси з перших же днів в боротьбу на життя і смерть за визволення України, соціалісти з Центральної Ради витрачають безліч часу, енергії і соціальної демагогії, щоб зломити національне самовизначення українського солдата. Непокірних плямували, як дезертирів, які „не хочуть йти на фронт, прикриваючись лиш своїм українством“.

Маючи типову для останніх півсотні років української інтелігентської духовости відразу до держави, війни і війська соціалісти іронією долі намовляли і заганяли українського солдата йти проливати далі свою кров на русько-німецькій війні, за російську державу й військо. Цікаво, що найбільш переконливим аргументом у них було те, що цього вимагають „інтереси волі України“.

Тим часом логіка речей була проста й ясна: із звичайного дезертира, навіть такого, що кидає російську армію єдино для врятування свого особистого життя, вийшов би добрий вояк української армії. Бо він ясно бачив би на цей раз нерозривність своїх особистих і своїх загально-національних інтересів. Виступ „полуботківців“ на початку липня 1917 року, які не хотіли йти на фронт, а натомість бажали очистити Україну від ворожих, чужих елементів, а Центральну Раду примусити до більш рішучої і самостійної, незалежної від Петрограду політики, — цей виступ простих солдатів і підстаршин, придушений збройно Центральною Радою і російським командуванням, є може найтрагічніший доказ відсталости нашої інтелігенції в рішальний історичний момент.

Або матроси, що приїхали з Чорноморської фльоти на Український Морський З'їзд, не захотіли вернутись з Києва в неукраїнізовану діючу флоту, але в січні 1918 р., обороняючи Київ од большевицько-московських військ, майже всі згинули в бою, не здавшись у полон. Чи це теж було дезертирство, „прикрите своїм українством?“

Отже стіхійне „хотіння“ українізації солдатських

українських мас, стоваришованих у муках війни селян і робітників—є одно з найпрекрасніших явищ Української Революції, свідоцтво здорового і незгаслого у віковій неволі національного інстинкту. Геніяльний і грандіозний у своїй силі був цей інстинкт. Водночас слаба, психологічно провінційна і недолуга була наша громадсько-політична думка, зокрема наша інтелігенція. Не доросли вони були до того, щоб належно очолити й організувати той рух. „Свідомі“ опинились позаду несвідомих...

Так само високо оцінюємо ми поведінку українського селянства і його соціальні й національні відрухи 1917—1923 р. р. Сучасний націоналіст насміхається ще й сьогодні з тих рухів: „ось ціна неволі!“—Маєте, мовляв, ще гірше, ніж за царату. Так, гірше, але чи значить це, що у фєвдальній імперії не було соціальної неволі? Чи значить це, що селянин не мав жадної рації руйнувати соціально-економічні підмурки тої імперії? Чи не значить це „гірше“, що Україна вступила 1917 р. у війну, яка ще не закінчилась, яка ранить, і виснажує, але є неминучим іспитом на шляху до волі? Становий хребет України—хліборобський стан, що його талановитим організатором мав бути Богдан Хмельницький—виростав і нівечився водночас під руйницьким тиском вікового окупанта. Не розуміють природи цього хліборобського стану ті, хто вважає його структуру під царським чи більшевицьким режимом нормальною, хто вважає, що ніякої соціальної радикальної внутрішньої зміни він не потребував для свого відродження. Соціальний революційний рух селянства був інстинктивним протестом проги руйнації хліборобського стану. Одним із наслідків цього руху був український рух серед шляхти, а зокрема і вчення Липинського.

Тим і великий Липинський, що він, сам будучи поміщиком, вважав справою життя чи смерті шляхти і селянства заміну віджившого російсько—польського поміщичтва на Україні відродженням хліборобським станом (у якій одним із керівних елементів увійшла б також і здорова частина дерусифікованої і деполонізованої шляхти). Що він бачив розмивання хліборобського стану з одного боку в бік одірваних од землі зденаціоналізованих поміщиків і капіталістів-аграріїв, а з другого боку—в бік незаможника—цього селянина без землі й коня, без роду і плоду. Ворог інтелігентської соціалі-

заці хліборобства, Липинський визнавав законність революційних соціальних вимог селянства.

Коли „Українська Трибуна“ заявляє, що в 1917 р. одної землі селяни посідали 65%, поміщики 35%, з яких селянин брав у аренду ще 25-26%, а сам дідич обробляв лише 9-10 процентів орної землі і що, значить, „соціальна революція не могла дати селянинові жадного гектара до д а т к о в о ї землі“ — і, отже, була безглуздя, то ми готові включити цю блискучу вправу на додавання і віднімання в підручник арифметики, але не в підручник сільсько-господарської економії. Бо, поперше, не можна легковажити того, що поміщик (за невеличким винятком) був на Україні одним із провідників колоніальної політики Москви й міжнародніх монополістів, і що прибутки з тих 35% орної землі (лісів та інших угідь „Укр. Трибуна“ не рахує, — то дрібниця для неї) йшли в неукраїнську кишеню. По-друге треба розібратися в соціальній динаміці всередині тих 65%. А там йшла жорстока диференціяція. З одного боку посесор-орендар; за ним ішов багатий землевласник — і все це явно йшло в малоросійську вірнопіддану підвалину імперії. А, з другого боку, йшла пролетаризація, тобто перетворення середняка на незаможника і наймита. Пролетаризація — це не тільки відхід у промисловість зайвих на селі робочих сил. Це жорстокий процес розшарування хліборобського клясу на бідних і богатих, на вірного Москві Пузиря („Хазяїн“ Тобілевича) і на деклясованого й деморалізованого незаможника, який був напівпролетарем — напівселянином, але ні робітником, ні селянином уже не був. Вірний старим хліборобсько-українським засадам свого життя, український селянин тікав від пролетаризації в середню Азію, Сибір, на Далекий Схід і там на нових просторах у важких умовах колонізації дикого краю зберігав українсько-хліборобську структуру свого життя. А на їх місці приходили на українську землю німецькі (читай у Шевченка), чеські (читай у Самчука) та інші західньо-європейські колоністи, а також і росіяни. Так національне гноблення приводило до соціальної неволі, до руйнації хліборобського стану і до хворобливої внутрішньої деформації його. 1917 рік український хлібороб сприйняв, як радісну провість свого соціального відновлення і свого утвердження на нашій і своїй землі.

Перші ж вістки про Українську Визвольну Революцію викликали зворотній потік (із Сибіру та Азії) цих

емігрантів додому. Тепер вони надіялись найти на Україні розчищене революцією поле для своєї здорової хліборобської діяльності. Цей незаможник, втілення оплаканих в народній пісні сільських злиднів і упадку, байстрюк свого суспільства ба навіть свого хліборобського класу, був прекрасним матеріалом для чужої демагогії і підчас гетьмана Івана Мазепи, і підчас гетьмана Павла Скоропадського. Принагідно експлуатований і глотаєм, і торгівцем, і урядом, до того ж гнаний на криваву війну, опинившись у темряві злиднів і неграмотності — він становив собою в хліборобських стані ту чорну діру, через яку легко пролізла гадиня ворожої злочинної демагогії. Неорганізований і нескерований своїми, став страшною зброєю чужих розкладових і ворожих для села сил. Його прекрасна активність і непогасла туга за власним двором, родиною і соціальною справедливістю могла стати (а частково і була) великою позитивною силою в національній визвольній революції.

Лишався середняк, затиснутий між богатством і злиднями, втомлений війною, zagrożений пролетаризацією, самотний у класовій аморфності хліборобського стану. Він до зубів захищав свої інтереси. Йому не легко давалися ті 10 золотих рублів за щорічну аренду десятини землі в поміщика і тих 70-100 золотих рублів, що з нього брала щороку колоніяльна економічна політика царату. Чи було нонсенсом його прагнення до соціально-економічних перемін на селі? Середняк найбільше підтримував спроби організації української державности. Це він дав Петлюрі вояків, це він аж до 1924 року кривавився в партизанських боях.*)

*) Досить згадати епопею села Медвин на Канівщині, яке мало понад 12.000 мешканців, переважно незаможників і середняків. Воно зліквідувало в стихійний спосіб поміщицькі маєтки і царські порядки, але скоро запровадило в себе новий добрий лад, не зважаючи на брак керівництва з центру. Підпорядковувалося Центральній Раді й урядові УНР, даючи добрих вояків. Організувало добре шкільництво і культурну роботу, кооперацію. Інтенсивний спосіб господарювання забезпечував медвинцям добрий збуг соєвину, меду, цукрового буряка. В Медвині було багато ремісників. Про соціалізм і не думали. Під цим Медвином ішли бої з німцями, денікінцями, поляками і большевиками. Довго не могли большевики взяти це, як вони казали, петлюрівське гніздо. Медвин взяла тільки армія Будьонного, в запеклих осадних і вуличних боях. Большевики спалили 2.000 хат (село горіло три дні), розстріляли сотні наймолодших селян, і ще довгі роки вивозили медвинців на заслання. В 1932-33 рр. цілі вулиці, переважно комнезамівські, спустилися від голоду. Однак, медвинці і тепер не зітхають за царською Росією. Вони вважають, що розпочата в 1917 р. боротьба ще не закінчена. (І. Д-ць. „Як катовано село“ — „Українські Вісті“, № 34 за 5. IX. 1946. р.).

Середняк — колосальна сила, центральна фігура Української Революції змарнована українськими партіями і зрештою хитрістю, вогнем, мечем і голодом неврализована та поневолена большевиками.

Селянство наше, (а насамперед найчисельніша і найздоровіша його частина — „середняк“) витримало многовікові неймовірні іспити історії, зберігаючи нашу, так би мовити, національно-біологічну субстанцію навіть тоді, коли всі інші соціальні групи, здавалось, остаточно зникли в чужонаціональних хвилях. В ХІХ ст. це селянство здобуває велетенську життєву перемогу, многократно побільшувши свою чисельність і остаточно захоплюючи в своє посідання чорноземні простори „від Дунаю і Дністра аж по Волгу і Терек*). В ХХ столітті український селянин робить дальші успіхи, особливо в галузі агротехніки й інтенсифікації та машинізації сільського господарства, житлово-господарського будівництва. Ціною саможертвенної праці сільських матерів і батьків багато селянських дітей дістало освіту, і завдяки цьому з другого десятиріччя ХХ віку маємо ми небувалий зріст української інтелігенції. Колоніальне гноблення і визиск помножені на національне безправ'я не дозволяли селянству витворити свою станову економічну (напр.: кооперація) і політичну (товариства і партії) організацію. Єдиною „організаційною“ формою селянства була сільська громада, неписаний закон тисячолітніх звичаїв, звичаєвого права й обов'язку, закріплений селянським побутом, релігією і мистецтвами.

Цього вистачало для пасивної оборони і фізичного самозбереження селянства, для наступу на чорнозем. Але для такої епохи, як 1917 рік, епохи штурму й натиску, для активного завоювання своїх прав і реформи суспільно-економічних і політичних відносин цього було абсолютно мало. В Революцію 1917 року українське селянство увійшло без своєї модерної організації. Добросовісна аналіза покаже кожному, що ні одна із партій Української Революції не має права називатися селянською.

Українська партія соціал-революціонерів (есери) заснувавшись уже підчас революції (установчі збори відбулися 4-5 квітня 1917 р.) була, як це показав Ли-

*) На одному міжнародньому з'їзді ґрунтознавців один чужоземний ґрунтознавець сказав, що найпевніша ознака приявности справжнього чорнозему по всій земній кулі одна й та сама — біла українська хата.

пинський, типовою інтелігентською партією. Вербуючи в свої лави селян, утворивши собі, як придаток „селянську спілку“, що її названо „професійно-становою організацією українського селянства“, претендуючи на справжніх представників, заступників і організаторів селянських інтересів, есери всім духом, світоглядом, методом і тактикою своєї діяльності були типові інтелігенти. Ми не знаємо соціального складу партії есерів, але це не зовсім випадкова річ, що провідні кадри есерів були неселянського походження. Ще більше неселянською була їхня ідеологія. З погляду Леніна і шляхтич Драгоманов був селянським ідеологом. Але не з погляду самого селянства. З епігонами Драгоманова — есерами — було ще гірше. Списавши свою програму з проєктів російських есерів, упившись до забуття модними соціалістичними та інтернаціоналістичними ідеалами, ця партія була виразником хибно витлумачених інтересів (а вірніше настроїв) різночинної української інтелігенції, що розмножилась підчас війни, і, не маючи свого здорового соціального і культурно-політичного клімату, розсипана в російському середовищі, ні духово, ні економічно не була зв'язана з селянством та його віковими традиціями. Вони з собою „несли на село“, а не приносили з села.

Ці молоді ідейно-чесні і завзяті хлопці своїм правим крилом опиралися на драгоманівський соціалістичний федералізм і йшли на тісний альянс із російською революційною демократією (вірніше не могли до кінця відсепаруватися з її лона). А своїм лівим крилом есери пішли від драгоманівства до російського марксизму і ленінізму, з небувалим завзяттям тягнучи за собою неможливу і навіть середняцьку частину села. Не маючи своєї власної політичної організації, село віддало своє довір'я і свої голоси на виборах в Установчі Збори не російським есерам, еседам, большевикам, чи консерватистам, а їм — українським есерам, що називали себе партією українського селянства. Не вина селянства, що цим актом довір'я до національних партій воно обезголовило себе в рішальній історичній боротьбі 1917-23 рр.

Але ми не схильні, слідом за Липинським, коштом есерів обілювати українських консерватистів. Для нас важлива не проблема вини й кари, а проблема рушійних і провідних сил Революції, навіть не так проблема причин і

наслідків, як проблема основ, ґрунту, характеру сил та ходів того часу.

Була ще одна партія, яка називала себе хліборобською—Українська Хліборобсько—Демократична Партія, що її установчі збори відбулися лише 29 червня 1917 р. Ця партія (що до неї пристав і перший нарис програми якої написав, В. Липинський), обіцяла бути партією правого консервативного крила хліборобського стану. Більше того, вона могла б причинитися до народження, консолідації і організації усього хліборобського стану—від незаможника до українського дідича-хлібороба. Але цього не сталося з кількох причин. Найперша з них та, що до УДХП не пристала зразу основна частина шляхти, яка до кінця Революції, можна сказати, до свого загину, перебувала в річищі російського і польського життя, йдучи в таборі російської контрреволюції. Друга причина — запізнений вихід цієї партії на поле бою. Події 1905 р. дали нам Липинського, але не розбудили і не навчили українську шляхту. Видати перший нарис своєї програми через півроку після початку Революції, напередодні жовтневого перевороту в Москві — це значило не взяти в Українській Революції участі. Третя причина поразки УДХП — недостатнє розуміння соціально-економічних інтересів основної маси селянства і віковий розрив та ворожнеча з ним. Провал гетьманської держави 1918 року завдячує всім тим обставинам.

На цьому ґрунті рухи селянської стихії нам аж ніяк не здаються безглуздими. Що робило селянство? Основна його (незаможня і середня) частина одразу спалила мости до поміщицько-бюрократичної Росії (чого не зробила ні інтелігенція, ні шляхта, ні промислово-торговельна буржуазія). Селянство відмовлялось воювати на чужих Україні російсько-німецьких фронтах і, коли його не хотіли переводити в українську армію, дезертувало додому. Селянство валило на місцях апарат царської імперії й імперії Керенського, розділило (при підтримці інтелігентських партій) маєтки поміщиків, що в основній своїй масі пішли в білогвардійську реакцію, як уміло-організувало свою місцеву самоуправу, кооперацію, просвітні товариства, школи (подекуди навіть і сільські гімназії). Після першого вибуху революції, доконавши бажаних перемін, виявило селянство великий потяг до порядку, без якого немислиме було

його творче продукуюче життя.*) Воно стихійно пішло спершу за Центральною Радою і урядом УНР, поки ті не розгубили марно всіх перших двісті днів нагоди і свого авторитету. Селянство пішло було б і за гетьманом, якби його прихід був підготовлений хоч десятком років праці гетьманської партії і якби гетьман посідав щодо селянства хоча б таку позицію, яку посідав Наполеон щодо селянства французького, тоб-то щоб був він гетьманом насамперед селянським, а не поміщицьким. Повстання проти гетьмана було неминучим і відповідають за нього гетьманці не менш ніж республіканці.

Питання селянської аморфності й анархізму нам аж ніяк не здається таким „самозрозумілим і ясним“, як резонерам із соціалістичного, гетьманського, чи оунівського табору. „Помиляються, коли кажуть, що від сваволі всіх залежить заснувати державу: „скоріше для кожного з абсолютно необхідним бути в державі“,—каже Гегель у своїх „Основних лініях філософії права Hegel. „Volk. Staat. geschichte“, Stuttgart, 1939. стр. 245. (Вибір із творів). Це почуття абсолютної необхідності бути в державі збереглося в українському селянстві всупереч віковому пануванню над ним держави йому чужої, ворожої, невластивої і шкідливої. Селянство було анархістом супроти цієї ворожої держави і її елементів в українським державним будівництві 1917-23 рр. З цього погляду Махно, якого так неслухно називають бандитом, належить до галерії найтрагічніших фігур української історії. Кожний лає Махна бандитом. Але кожний хотів би мати цього геніяльного воюка в своїм війську і послуху:

Чому, чому ти не червоний?

Кому, кому твої вогні?

А вітер — відповідь: нікому!

А вітер — відповідь: для всіх!

Немає для людей закону,

Немає для людей межі **)

Розуміється, мова йде про „закони“ і „межі“, які століттями накидалися Україні чужими, і які з чужини

*) Відомі випадки, коли, як напр., на Звенигородщині, селянство на протязі трьох днів ліквідувало дощенту розперезані в умовах безвладдя кримінально-злочинницькі банди й окремі їх елементи. Дивує блискавичність цих прочищувальних операцій, що охоплювали в один день десятки сіл. Нема підстав ставитися до цих „самосудів“ інакше, як до судів Лінча незорі історії США.

***) В. Сосюра. „Махно“, поема заборонена для друку.

перлися на Україну і під час Революції. Коли наші провідні верстви і політичні кола не могли дати всеукраїнської ідеї, здатної об'єднати основні маси українського суспільства в своїй державі, то селянство почало творити свої місцеві „держави“, з своїми маленькими арміями і апаратом. Бо інстинктом своїм селянство пізнало, що ця Революція є та віками ждана нагода звільнити й перебудувати своє життя відповідно до своєї національної природи та своїх національних інтересів. Селянство інстинктивно вважало безглуздою нісенітницею піддатися тепер ще раз якійсь невластивій і ворожій йому державній організації — всесвітньо-соціалістичній, московсько-комуністичній, російсько-монархічній, німецько-юнкерській, польсько-панській і т. д. Селянство власною шкірою пізнало їх ціну. І воно пішло не до тих, хто не міг розірвати свого пуповиння з тими ворожими силами, а до Нестора Махна і воювало несамовито, часом геніяльно проти їх всіх і вся. Одначе, двадцятий вік — не п'ятнадцятий, і Гуляй-Поле не могло стати навіть Січчю. Відсутню в політичному повітрі 1917 року о'бєднуючу велику всеукраїнську ідею замінив у голові Махна і в практиці селян анархізм. Але Махно увійде в українську й світову історію, не як бандит, а як символ непокірності соціальної стихії невідповідним її потребам і природі чужородним організаційно—державним формам. Тоб-то, як символ стихійної непокірності українського селянина і робітника чужородним для України силам, а разом і як доказ незрілості всього українського суспільства [насамперед верхів] до створення української вільної держави 1917-23 рр.

З цього могутнього ґрунту виросла постава селянства; воно давало своїх вояків не тільки до „Вільного козацтва“ й армії УНР, а й до всіх отаманських загонів, які билися проти всіх чужих і ворожих йому навал, зокрема кривавлячись у боях проти большевизму навіть тоді, коли інтелігенція і верхні верстви сиділи вже за кордоном чи в большевицьких урядах. Прекрасний велетенський вогонь, соняшний протуберанець, що відпала в стихійно і затих, не опанований у властиву для нього тривалу, міцну, творчу організовану форму. Дай Боже, щоб українське селянство і в нинішніх найважчих умовах зберегло в собі цей вогонь, і щоб вогонь той, колись ще раз зробив свій геніяльний зльот—може тоді нація не розтратила б його на вітер, а використала у дви-

гуні свого державного й універсального відродження. Бо іншого такого грандіозного енергетичного праджерела немає на сьогоднішній Україні.

Другою по значенню рушійною силою Української Революції було робітництво. Якби Україна з ХУІ століття мала нормальний історичний процес, нездеформований татарсько—турецькою, польською, а останніх 300 років—московською навалою, то справа виглядала б інакше. Очевидно, що тоді, як і в Європі, у нас виріси би могутній середній прошарок, так зв. середньої і дрібної буржуазії—отих самостійних висококваліфікованих ремісників, дрібних і середніх торгівців та промисловців. Московська вікова окупація знищила на Україні цей дуже важливий і здоровий для свого часу елемент. Його місце посів великий чужоземний промислово—торговельний і фінансовий капітал, який потворно зрісся з поміщицькою бюрократичною панівною верствою російської монархії. Концентрація промисловости в Донбасі, в Харкові, Катеринославі та інших кількох пунктах України привела до концентрації робітництва. Колоніально—хижацький характер діяльності великого чужоземного капіталу поставив робітництво в убогі некультурні умови праці й побуту. Пригадаймо собі нетрі робітничих посьолків Донбасу, Кривого Рогу, брудні запарошені робітничі квартали Харкова й Дніпропетровська, Одеси. Пригадаймо собі сільський пролетаріят, що мандрує бездомно по строкових роботах на цукроварнях, на полях Таврії й Херсонщини, отих винниченківських босяків, що скрізь—і на селі, і на шахтах, і у великих чорноморських портах творили летючі ефемерні формації люмпенства. Який це був дикий і болючий контраст до поміщицько-капіталістичної і бюрократичної верхівки колоніального українського суспільства. Уся промислово-торговельна машина народного господарства України працювала, як помпа, що визискувала трудящі верстви в користь чужоземного капіталу. Не диво, що комунальне і житлове будівництво в промислових центрах України було лише в зародку, особливо в робітничих кварталах. Майже всі промислові зиски України йшли закордон. Трохи в ліпшому стані була та частина українського робітництва, що вийшла з приміських сел, частково на селі й жила або ж була в постійному зв'язку з тим селом. Зокрема залізничники. Але загальної картини становища робітничої класи на Україні це не міняє. Таке становище по-

множилося на жак і горе першої світової війни, цілі якої були абсолютно чужі й ворожі Україні.

Ми питаємо ігнорантів соціальної революції на Україні: чи не закономірним є робітничий страйковий рух на Україні підчас війни 1914-17 рр. і боротьба робітництва проти поліційно—бюрократичного апарату ворожої Україні імперії?. Чи не був, об'єктивно беручи, соціальний революційний рух цього робітника з Донбаських і Таганрозьких прифабричних землянок складовою частиною нашої національної Визвольної Революції? І які українські політичні групи чи навіть одиниці реально проникали в цей рух? Хто міг роз'яснити темному й упослідженому українському робітникові, що його змагання, протести і страйки мають сенс тільки у зв'язку з боротьбою за державну й економічну незалежність України? Може місцевий осередок російської соціал-демократичної партії та керованою нею профспілки? А чи може той безґрунтовний український інтелігент, який учора був радикал, соціаліст, демократ, федераліст, а сьогодні націоналіст, чи гетьманець, и який і сьогодні на еміґрації пише, що соціальної неволі на Україні перед 1917 р. не було?..

Єдина українська партія, яка називала себе робітничою і видавала підчас Революції „Робітничу Газету“—„Українська Соціал-Демократична партія (УСДП)—не спромоглася підняти на свої плечі ролю організатора українського робітничого руху. Її не можна було назвати робітничою навіть такою мірою, як російську соціал-демократичну партію, не говорячи вже про західньо-європейські робітничі партії, типу англійської. Що менше в робітничих партіях панує позаробітничий інтелігентський деклясований елемент, що більше розвинене й організоване робітництво, то далі стоїть воно від інтелігентських соціалістично-комуністичних космополітичних утопій і фантазій, то більше проявляє воно конструктивно—життєвого національного реалізму.

УСДП була чисто інтелігентською партією. Заражена недовір'ям до українського робітництва—УСДП йшла політичними слідами російської соціал-демократії (в її меншовицькому й большевицькому крилах.) Ні на крок не сміла УСДП переступити рямці так зв. „загально-російської революції“: ні послідовною боротьбою за негайний сепаратний вихід України з російсько-німецької війни у свою державну самостійність, ні гаслом антибольшевицької національної спілки робітництва із селян-

ством та інтелігенцією, ні гаслом визволення українського робітника з економічної кабали чужоземного (в тому й російського) капіталу. На підставі історичних фактів, сміємо твердити, що українське робітництво об'єктивно стояло на більш українських позиціях, мало більше „стихийного хотіння“ української держави, як інтелігенги з УСДП. Большевики це розуміли, і по кількох тижнях після березня вже широко виступали по всіх робітничих центрах України, як із гаслом негайного миру, так і з гаслом самостійної України, в той час, як українська „робітнича“ партія трималася за всяку ціну федерації, автономії,—і разом з Керенським та генералом Брусіловим переслідувала дезертирів із російсько-німецького фронту. Отямились (та й то незовсім) аж тоді, як Муравйов знищив під Крутами 300 українських юнаків і почав трощити Київ з гармат. Тимчасом ми знаємо самостійницькі настрої українських залізничників, київських робітників (що дали 16 куренів „Вільного Козацтва“), одеських матросів і вимоги робітника в солдатській шинелі українізації війська. Психо-ідеологічна несамотійність УСДП не дозволила їй очолити ці прекрасні зародки національно-визвольного українського робітничого руху.

Не можна говорити тут про вину УСДП. Це треба просто зрозуміти. Робітнича кляса є найменш досліджена верства українського суспільства. Трудно знайти в нас хоч одну солідну працю чи роман на робітничу тему. Інтелігенція здавна майже не цікавилась нею, вважаючи основну масу робітництва за російський елемент на Україні. Яка глибока помилка—змішати предмет із впливами на нього. Російську органічну приналежність із російськими впливами. Правда, в робітництві на Україні є певний відсоток росіян. Але чому англієць, росіянин, поляк і всі інші, виїхавши в Америку, можуть стати американцями? Це одно. А друге—чисто—російський елемент в українському робітництві все таки не становить більшості. Наприклад, харківські робітники—це здебільша навколишні вчорашні селяни, або нащадки тих селян. Російський жаргон їх мови ще нічого не рішає. Багато більше рішало і рішає те, що український національний рух завжди відвертався від робітництва, залишаючи його під опіку російських урядових і опозиційних та підпільних організацій. Є своєрідний насмій історії в тому, що в нашій духовості після цілковитої практичної ігнорації робітничого питання (Драгоманов

зачіпав його дуже побіжно й поверхово) зразу вискочили в обіг інтелігентські теорії, на кшталт „диктатури пролетаріяту“. Але й зі „сміху бувають люди“ уже по революції (і то вперше в історії України) Хвильовий, Шумський, Скрипник і вся так звана національна опозиція в КП(б)у зробила була практичний наступ на цей ділянку, не без успіху воюючи за дерусифікацію робітництва і за влучення його в український громадсько-політичний і культурний процес.

В переломові епохи, подібні до 1917 р., темпи подій несамовито прискорюються, дні важать за цілі десятиліття. Те, що не змогла підняти УСДП в перші тижні і місяці Революції, підхопив і використав большевизм, вищовнивши собою порожнє місце. В жорстоких зударях із дійсністю УСДП розвалилася, пославши слідом за робітництвом до КПБУ і свій уламок—УКП. Грунт цих подій лежить в історичній спадщині, ближча причина—в духовій, а зокрема в політичній несамостійності нашої інтелігенції, зокрема ж УСДП. Але вже сама поява робітничої (нехай і в лапках) партії, з її робітничою (нехай і в лапках) газетою, промовляє за те, що до дверей українського духового процесу постукався 1917-го року новий на українській історичній арені могутній фактор—український робітник.

І це теж належить до здобутків Української Революції.

Говорячи про есерів і есдеків, ми тим самим зачепили питання т р е т ь о ї р у ш і й н о ї с и л и в У к р а ї н с ь к і й Р е в о л ю ц і ї — і н т е л і г е н ц і ї. Крім головних інтелігентських політичних партій—есерів і есдеків—партій революційного крила інтелігенції, було ще кілька слабших партій консервативного і поміркованого крила інтелігенції. ТУП (товариство українських поступовців), що потім перетворилось на автономістів-федералістів, а ще пізніше—на соціалістів-федералістів), Українська Трудова Партія, Українська Федеративно-Демократична Партія. Це були скоріше культурно-громадські гуртки ніж політичні партії в правдивому розумінні цього слова. Ці кола ще не позбулися свого дореволюційного страху перед політикою, вони не могли і не вміли стати організаторами якихнебудь чисельніших шарів розбурханого населення України. Всі вони стояли на принципі автономії, визнання Тимчасового Уряду в Петрограді. Вимоги їх стосувались в першу чергу

мовної українізації шкіл і почасти державного апарату на Україні.

Ця безмежна „національна скромність“ не була чужа також і провідним у Центральній Раді партіям есерів та соціал-демократів. Майже до кінця 1917 р. звучатиме в деклараціях Центральної Ради оцей Петроградський провідний мотив першої відозви Центральної Ради до народу. „Звідти (тобто з Петрограду— з майбутніх всеросійських установчих зборів Ю. Д.) у перше на весь світ пролунав у всій своїй силі справжній голос Твій. справжня воля Твоя“. В цих словах — уся трагедія Української Революції 1917 року. Український народ у хвилину генерального наступу закликано до послуху Петроградові. Ворогові. Його голос відстрочено як раз рівно на той час, який потрібно було більшовикам для підготовки „нового зібрання Советської Росії“.

Єдина самостійницька партія Міхновського ще більше запізнилася на поле бою, ніж партія Липинського. Українська партія самостійників — соціалістів остаточно уконститувалася аж 30. грудня 1917 р. на своєму першому всеукраїнському з'їзді. Цікавий і характерний факт, що Міхновський, який іще з 1900 року став пропагатором самостійної української держави, який з перших днів революції змагався за організацію Української Армії, не продумав як слід стратегії і тактики здійснення соїх правдивих ідей. Ні він, ні його однодумці за весь 1917 рік не відважилися на гасло негайного виходу України з чужої для неї війни. Адже, селаратний негайний вихід України з війни означав вхід її у свою державну самостійність. Негайність же такого мирного гасла означала політичну мобілізацію українських мас на війну за самостійність України (ще з весни 1917 р.), тобто в той золотий час, коли більшовики на Україні не мали ще жадного впливу, а керенщина озлоблювала маси своєю московсько-імперіалістичною політикою продовження війни геть аж „до перемоги руського озброєння“.

Гасло негайного миру і виходу України у свою державну самостійність—повднало б в одно нерозривне ціле національний і соціальний елементи Української Революції. Більшовики влучно використали помилки українських політиків в цій справі і ввігнакли клин між соціальним і національним, підриваючи тим самим Українську Революцію зсередини.

Отже і такий передовий загін української інтелігенції, як міхновці, дорісши до голого гасла самостійності, не доріс до того, щоб умілою політичною стратегією і тактикою успішно боротися за здійснення того гасла. Справа тут не в чисельности (большевики і в Росії і на Україні на початку революції були чисельно мабуть найслабшою партією). Справа і не в талантах. Не було віри ні в себе, ні в український народ, ні в ту велику щасливу нагоду, яку принесла з собою тодішня епоха. Натомість боялися свого повного успіху, своєї перемоги. Вихований століттями страх і віра в сили російської імперії не дозволяли відчуття (якщо не усвідомити) наявний уже розвал тієї імперії.*) А раз не було віри, то не могло бути й ризику та відваги, без яких нічого не зробиш у такій великій грі історичних сил.

Може ґрунтом цього невір'я був відрив української інтелігенції від народу при всьому її „народництві“. Відрив — оформлений соціалістично-космополітичними ідеологіями (в національно свідомій частині), а також доконаний русифікацією і втягуванням інтелігенції на службу всій системі російської імперії. Факт той, що дев'ятий вал революції ніс інтелігенцію на собі, як кораблик без руля. Факт той, що інтелігенція не повірила своїм очам, не помітила колосальних сил Української Революції, не дооцінила стихійного відродження цілої нації, в тому не тільки селян, а й робітників, а й шляхти та буржуазії. Ми віримо Липинському, проф. Д. Дорошенкові й численним мемуаристам, які фактами доводять, що Центральна Рада відштовхувала від співробітництва з нею і командира 1-го Укр. Корпусу — П. Скоропадського, і Липинського і багато інших чесних українських консерваторів, які добре доповнили революційну асамблею Центральної Ради. О. Назарук у своїй загалом сліпій книзі „Рік на Великій Україні“ (Відень 1920, вид. „Українського Прапора“) вводить цікавий факт: „В. Винниченко — лівий соціаліст, який вважав найкращих гетьманців ворогами Українського Відроджен-

*/ І. Мазепа в цитованій праці „Підстави нашого відродження“ (ст. 164) наводить витяги зі спогадів Д. Антоновича (Львівське „Діло“ з 29. III. 1937 р.) і Є. Чикаленка; там читаємо, що й М. Міхновський боявся на початку Революції проголошення самостійности України, зважаючи на можливий „страшний терор“ кадетів та інших сил після царської Росії.

ня, не вірив ні на грам також простому українському наддніпрянському воякові і був певний свого становища лише тоді, коли його охороняли галицькі січові стрільці“.

На жаль, О. Назарук, який нічогісінько не зрозумів в Українській Революції, не помітив і того, що це покладання Винниченка лише на галицьких стрільців було свідомством його цілковитої незрілості до ролі провідника Української Революції. Інтелігент, одірваний і від революційного і від консервативного крила великого визвольного руху, і тому певний свого становища лише під охороною третьої сили — ще не заангжованої у внутрішні процеси революції.

Чи не з цього невір'я у власні сили українського народу вивикла ота психологічна риса — монополізувати владу, вважати лише себе „свідомими“ і покликаними правильно все розуміти і провадити? І чи не з цього невір'я пішло те борсання від Керенського до Західних держав, від Заходу до Леніна, від Леніна — на еміграцію, від еміграції — до Сталіна? Криштальна чесність, глибокий стихійний патріотизм, безмежна любов до України таких провідників Центральної Ради, як Винниченко, Петлюра і Грушевський, не підлягають сумніву. Але якими ж без краю трагічними фігурами виростають ці інтелігентські постаті на неблаганно-грізному тлі Великої Революції! Попередній розвиток української духовости приготував їм для великого плавання в кривавих хвилях Революції рожевий паперовий кораблик, сконструйований із найчистіших інтелігентських візій всесвітнього гуманізму і соціалізму. Чи ж можна тут щось говорити про особисті провини вірних синів своїх батьків?

Адже вони—батьки формували перед тим соціально і духову структуру інтелегенції під пресом підкреслюємо це! ворожого панування. Ріст української інтелегенції як і селянства супроводився одночасним її деформуванням. Денаціоналізація, відсутність і неможливість тісних правильних взаємин з усіма класами і групами українського народу, некомплектність по фахам. *) Ук-

* Політики, економісти, організатори народного господарства і фінансів, військові й інженерно-технічні фахівці, філософи—це все були дефіцитні люди серед української свідомої інтелегенції на початку 1917 р. Українці, що мали ці фахи і відповідне до них становище в Російській імперії, були замолоду денационалізовані, фізично і духово відірвані від української боротьби—в російське річище. „Свідомі“ українці здебільша мали не практичні, а гуманітарні фахи: етнографи, історики, поети..

раїпська інтелігенція не була по суті ніяким соціальним структурним тілом в українському суспільстві. А головне і не прагнула до цього. Народництво тут пошкодило своїм гаслом злиття з народом, а чуже панування, навпаки, розкидало інтелігенцію по євразійських просторах імперії. І надаремно Драгоманов закликав українського інтелігента триматися свого краю, вrostати в життя свого міста, села, повіту, губернії. Його заклик не здійснився в належній мірі.

Духово-політична структура інтелігенції несла на собі всі ознаки колоніального, несамостійного, провінційного, що все оглядається на якийсь світовий чи інший центр. Додаймо до цього нечисельність тої інтелігенції і велетенські масштаби Українського Комплексу. Великий потяг селянства до освіти (що особливо став політичний після 1905 р.) і перша світова війна викликали появу нової великої хвилі наймолодшої (селянської походженням) інтелігенції, здебільша з середньою освітою, яка дала багато нижчих офіцерів і чиновників в армію та розбухлий військовий апарат імперії. Потенційно це був прекрасний свіжий матеріал, але війна і зв'язана з нею одірваність од свого соціального середовища, як також і національне відродження в бурхливих анархічних подіях Революції—не сприяли тому, щоб це могутнє кількісне поповнення в и р і ш а л ь н о поліпшило соціально-духову структуру інтелігенції. Це наймолодше і найменш підготоване „воєнне покоління“ нашої інтелігенції в жорстокій односторонній школі війни і революції проявило свою життьоздатність і може найздоровший національний інстинкт. Саме звідци вийшли керівники „полуботківців“, а також герої Крут, армії Петлюри, і окремих загонів та рейдів (як, напр. під Базаром)

Цікавий приклад до цього селянського наймолодшого поповнення української інтелігенції являє Житомирська юнацька школа — перша українська офіцерська школа. Скомплектувалася вона в другій половині 1918 р. (підчас повстання проти німців та війни з другою большевицькою навалю). 95% цієї школи становила селянська молодь з незакінченою середньою освітою. Ця молодь відзначалась своїм високим патріотизмом. Не пройшло двох тижнів спокійної праці підготовки майбутніх старшин, як пайшла на Житомир большевицька навала. Продовжувати навчання юнакам довелося на кривзвому полі під ворожим вогнем. З 5 го березня по 25 квітня школа приймала участь у боях, як в самому Житомирі так і навколо його, особливо на зв'язельському шляху та в районі Коростень—Сарни. Не дали большевики скінчити військову науку, але ж не вгасили в юнаків бойового духу, не зламали лицарської відваги нащадків славних дідів запорожців. Не звичайні в ійськові традиції, що виробляються довгим вихованням в школах та старих військових частинах, підтримували дух юнаків, а шира любов до Рідного Краю та нев-

мируші мрії про незалежність України поривали юнаків на ворога. Всі вони та їх навчителі старшини виявляли в цих боях незвичайну відвагу. Але ж деякі особливо відзначилися або славною смертю, або такою відвагою, що між героями вважалися за видатних. (Цитуємо по характеристичну нотатку із журналу „Прапор України“, за 10. XI. 1919. Кам'янець на Поділлію ст. 13.).

В тому ж числі журналу читаємо замітку про Укр. Держ. Університет в Кам'янці, який мав тоді 1500 студентів та 100 професорів і лекторів. 22. X. 1919 р. він святкував першу річницю своєї праці. „Університетові довелося працювати при дуже тяжких умовах. Большевицька навала, а також брак помешкань та приладдя значно гальмували його працю“. (ст. 14).

Так серед пожежі революційної війни формувалося перше ширше поповнення української інтелігенції.

Через це „воєнне покоління“ можна було мати вплив на солдатські і робітничо - селянські маси. Але це був матеріал, який потребував ще теоретичного і практичного вишколу, а головне — доброго політичного й духового керівництва.

Тимчасом провідні інтелігентські кола Центральної Ради й Української Революції самі ще проходили „бойове хрещення“ і вишкіл у „вогні й бурі революції,“ перебуваючи у хвості українських мас. На те, щоб із бухгалтера і соціал-демократа Симона Петлюри зробився національний герой Отаман військ УНР, потрібно було всього двадцять місяців. Здається небагато. А тимчасом історія давала для організації перемоги всього кілька місяців 1917 року, втрату яких уже не міг компенсувати, мабуть, ніякий геній.

Дев'ятий вал літа 1917-го р. золота нагода Української Революції були розгублені на російсько-німецьких фронтах, в переговорах і суперечках з Керенським та російською революційною демократією, в дискусійній пропаганді інтелігентських ілюзій. І початок 1918 р. застав при владі і за владу лише частину української інтелігенції, яка втратила дійову єдність з усіма іншими соціяльними групами народу. Як символ цього страшного розриву між інтелігенцією і народом ба навіть між молодшою і старшою частинами інтелігенції, встала трагедія Крут — цих трьох сотень безусих студентів, що героїчно бились і гинули, залишені напризволяще своєю командою, в оточенні сонних сел...

Тоді, як війська російської „революційної демократії“, порубавши всіх крутян, почали троцити з гармат Київ, тоді, як за українську мову вирізали тисячі киян, наші провідні інтелігенти зрозуміли, що нема „загально-російської революції“, а є Українська Революція і Російська, два зовсім ріжнохарактерні процеси, між якими

в даний момент можлива тільки одна форма стосунків — війна. Двадцять друга з чергу війна у многовіковій історії українсько-московських взаємин. І тоді ж сказав М.Грушевський свої знамениті слова про „визволення від „песього обов'язку“ супроти Московщини ціною „крови тисяч розстріляних українських інтелігентів і молоді“ і про духове визволення нашого народу від „найтяжчого й найшкідливішого ярма, яке може бути. Грушевський писав:

„Я вважаю визволення від „песього обов'язку супроти Московщини незвичайно важним і цінним. Роздумуючи над цим моментом, я думаю, що даремно пролилася кров тисяч розстріляних українських інтелігентів і молоді, коли вона принесла чи закріпила духове визволення нашого народу від найтяжчого й найшкідливішого ярма, яке може бути: добровільно прийнятого духового чи морального закріпощення. Я скажу різко, але справжніми словами: це духове холопство, холуйство раба, якого так довго били по лиці, що не тільки забили в нім всяку людську гідність, але зробили прихильником неволі й холопства, його апольоґетом і панегіристом... Таким холопством вважаю ту вірність, ту служебність не за страх, а за совість, глибоку й непобориму, поколіннями виховану, яку українське громадянство виявило, в одних частях менше, в інших більше супроти державних, культурних і національних інтересів Росії й великоруського народу“. М.Грушевський. „На порозі нової України.“ Київ, 1918, ст.10 (Стаття „Кінець московської орієнтації“).

І. Мазепа прирівнює не без підстав епохальність і вагу цієї заяви Грушевського до заяви Б. Хмельницького польським послам в зимі 1649 р. після свого тріумфального в'їзду в Київ (І. Мазепа, ст. 167).

Та значіння заяв і слів залежить не тільки від їх прямого внутрішнього змісту, а й від обставин та чину, що супроводять ці заяви. Хмельницький своєю заявою тільки словесно оформив і підтвердив dokonane ним діло. Грушевський, навпаки, своєю заявою скритикував, заперечив попередні політичні діла свої і цілого свого покоління. Заява Хмельницького коронувала dokonanu перемогу. Заява Грушевського викривала причину поразки. Але цим вона розпочинала нову сторінку боротьби.

І це є велитенський здобуток Української Революції: наша духовість виходить на самостійний шлях. Ця

самостійність не може бути втримана лише засобами інтелігентської фантазії і гуманітарної творчості. Як і всякий справжній життєвий здобуток поневоленої нації, вона дається тільки кров'ю. Зрозумів це добре і С. Петлюра, який перед смертю 1926 р. писав: „Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю... Ворожою і рідною. Кров закінчує глибокі процеси національних емоцій, усвідомлень, організаційної праці, ідеологічної творчості, всього того, що нація і свідомо й ірраціонально використовує для ствердження свого права на державне життя. „(С. Петлюра, „Пам'яті поляглих за державність“).

Якби Грушевський і Петлюра писали подібні заяви 1914 року, то цього було б може й досить для перемоги Української Народньої Республіки без фатальної „допомоги“ російської революційної демократії, німців, поляків, антанти — й усіх інших „спільників“ і „друзів“. Бо внутрішні рушійні сили Української Визвольної Революції були такі величезні, мобільність їх така можлива, зовнішні обставини 1917 року такі сприятливі, що бракувало лише свідомости своєї велетенської реальної сили. Наша незалежна громадська думка ось уже майже тридцять років ставить питання: хто не доріс 1917 року — інтелігенція, провід, чи маси? Не помічають, що провід — не складається лише з представників інтелігентського прошарку. Це перше.

А друге — все ж таки не розуміють, що маси були на своєму місці, що робітники й селяни хоч і не мали свого зорганізованого активу, а все ж таки сами почали революцію, давали для перемоги свій щедрий внесок кров'ю, бо їхня зброя-інстинкт, який діє блискавично. Не доросла до рішення 1917 р. злякана рухом мас шляхта і буржуазія. Не доросла й інтелігенція, яка не побачила в соціальних рухах національного змісту, яка не повірила в правдивість українцізаційного руху в війську, яка була просто заслаба, щоб намацати і освітлити шлях та скерувати на нього стихійно-динамічних „коней революції“. В мемуарній літературі про 1917 рік маємо десятки засвідчень того, що інтелігентські провідні кадри були просто заскочені несподіваним для них стихійним національним відродженням в усіх без винятку соціальних верствах України.

Але як би не виглядала інтелігенція 1917 р., а вона мусіла брати на себе організацію української влади.

Бо без цього 1917-ий рік (перефразуючи Ю. Липу) виглядав би можливо ще жахливіше. Липинський дуже прикро критикує поведінку соціалістів і демократів зокрема за те, що взяли за владу в 1917 р.. А все ж таки бачить „головне джерело сучасної трагедії української не в політичній шарлатанстві демократичної інтелігенції, а в денационалізації і безсилі української хліборобської аристократії („Листи до братів хліборобів,“ ст. 1). Він по-лицарськи бере відповідальність за національну поразку на **свою** соціальну групу. Ще з більшим правом могла б сказати так про себе промислово-торговельна буржуазія на Україні. Вона не мала жадних внутрішніх зв'язків із народом і краєм, із соків якого жила та багатіла. А селянсько-робітничий масив, від давна позбавлений будь якої змоги формувати свої власні передові кадри, кипів у революції цілком стихійно, видавав енергію, якою можна було б зрушити континенти.

Мала б інтелігенція непримушений неволею і чужими духовими впливами національний і соціальний інстинкт, розуміла б вона свою соціальну структуру і функцію в українському суспільстві, — вона не прагнула б до монопольного представництва, посередництва і влади. Вона не робила б із себе єдиних представників і замісників робітничо-селянських мас і всього народу, а, як о к р е м а с к л а д о в а ч а с т и н а суспільства, кинула б усі свої сили на прискорення національного відродження тих мас та інших соціальних груп, на формування селянського і робітничого організованого активу, на об'єднання всіх життєтворчих соціальних груп українського народу навколо великої ідеї національної і соціальної обнови солідаризованої в огні революції, здібної до самооборони і самоздійснення державної нації.

Ми ще довго не зрозуміємо, чому інтелігенція не створила тоді такої української ідеї, бо й сьогодні, вже відчуваючи її (ідею) майже доторкально в своїх руках, не можемо глянути в її, мов сонце, блискуче обличчя. Бо й сьогодні ще наші звиклі до льоху очі змуримо і закриваємо мутними окулярами партикуляризму.

ДВІ РЕВОЛЮЦІЇ

В той грізний 1917-18 рік всі кляси тодішнього українського суспільства, стихійно, часом навіть навперекір своїй так званій „свідомості“, дали надхненний внесок до „золотого гомону“ Національної Революції, в симфонії якого чуємо голоси всіх живих елементів нації. Без цього стихійного нехай і скороминучого пориву об'єднаної у своїм відродженні нації неможливе було б чудо 1917 року. Бо обставини були з одного боку сприятливі, а з другого боку надзвичайно трудні і складні, вимагаючи духово цілком зформованого і зрілого загартованого проводу.

Уявіть собі, що над вами висне іде живий і діючий апарат і сила імперії, що, навіть падаючи, може присипати все живе під своїми руїнами. Уявіть собі ці колосальні військові кадри, цей білоофіцерський населений москалями і змосковщений Київ із „вірнопідданим“ штабом військової округи. Ці „казачьі“ дивізії, що сунуть приборкувати революційний Київ, або ці занархізовані збольшевичені мільйонні московські салдатські маси, що сунуть озброєні і дикі з фронту на ваші голови, ці розбещені і під'южувані бандитськими гаслами („грабь награбленное!“) темні юрби, ту підступну большевицьку демагогію і збройні путчі, те озлоблення проти українського визвольного руку так званої „російської революційної демократії“, що претендувала на монопольне керівництво в старих імперських межах. Нарешті ту страшну криваву рану фронту, крізь яку висовуються на вас багнети австро-німецького голодного на український хліб і сало імперіялізму. Ті вимоги Антанти вести війну до переможного кінця. А з другого боку, з середини ще й підіймається вся ота численна зрадницька малоросійська реакція, від русифікованого поміщика, капіталіста, офіцера й чиновника до „вірнопідданого“ глитая. Нарід, який не знає навіть свого національного імені. Русифіковане робітництво і місто... і всі ті розв'язані сили розбитого революцією суспільного атома імперії бушують в країні з несамовитою силою. А невстигла Центральна Рада проголосити Україну незалежною Республікою, як уже прийшов ультиматум Леніна і з'явилися перед мурами Києва орди Муравйова.

В цих умовах, молода, духово несамостійна українська інтелігенція на чолі з кабінетним по фаху ученим Михайлом Грушевським організовує Центральну

Раду, що підіймається із хвилі стихії, як перша скеля нового українського державного материка.

Центральна Рада — справжній перший український парламент, великий пленум нації, що чудом виріс в перших таких днях революції і за пару місяців, при шалених темпах історичного розвитку, зумів завоювати собі провідну роль й авторитет та признання мас в найскладніших та найтрудніших обставинах, які коли-небудь бачила політична історія світу.

Для того треба було мати і самовіддану волю до боротьби, і енергію та темперамент, і великий політичний хист, і (нехай хоч і неясну) віру й почуття (не скажу свідомість) своєї правди та свого призначення. Над Центральною Радою і Софійською площею вітав геній буревісника Української Революції — Шевченка. Але, на жаль, не втілений належно в духову і політичну творчість доби. Державна, політична, дипломатична та військова боротьба, селянські, робітничі, військові, вчительські, кооперативні з'їзди, навіть З'їзд Народів колишньої російської імперії були організаційним і політичним тріумфом Центральної Ради, нагромаджуючи навколо неї сили нації та її сусідів.

За цим ішло могутнє відродження кооперативної і культурної та мистецької діяльності, яке вже першими своїми кроками обіцяло народові і цілому світу прихід нового Ренесансу. Українська народня творчість вийшла наверх із замкненого „Великого Льоху“ у своїй неповторній силі і красі, нашвидку розбудовував свою безсмертну капелу Кошиць, ішов уже поруч із корифеєм українського театру Садовським „Молодий театр“ геніяльного Курбаса, молоде українське мистецтво оформляло себе в чудових творах світової слави Нарбута, що знайшов себе в українській революції. Українська література, вибиваючись із пут просвітянського народництва, прискорено закінчуючи добу модернізму і символізму, починала говорити до народу і всього світу чудесними „Соняшними кларнетами“ Тичини. Кооперативні видавництва в умовах анархії вперше в українській історії випускали в найширші українські маси українську і світову літературу, українську щоденну пресу і журнали багатотисячними тиражами. Творилась українська нижча, середня і вища школа; росли, як гриби після дощу, просвітні і самодіяльні товариства й гуртки по найдалших закутках країни... Національна кооперація опановувала торговельну мережу, кустарний

промисл, фінанси і кредит, проявляючи себе і на інших ділянках, як новий надійний чинник соціально-економічної перебудови суспільства. То все була робота всіх соціальних груп українського народу, в тому й української інтелігенції. Робота, яка разом з активністю і незломними революційними виступами українських селян, робітників і салдатів (що вимагали українізації своїх частин) — створила грандіозне чудо 1917 і подальших років — народження України як міжнароднього фактора.

Ми ніколи не сміємо недоцінювати того універсального відродження „в огні і бурі революції“. Кривава і хитро-підла робота іродів-реставраторів московської імперії від Денікінів, Муравйових до Сталінів потопила те прекрасне відродження в морі крові, морила його голодом і в'язницями. Вони можуть перепробувати всі диявольські засоби знищення, але вони ніколи не гідні убити того відродження, що стоїть в осередді української історії. Бо воно закорінене в самій українській землі, в кровних інтересах народніх мас, більше того, своїм значінням воно вийшло далеко за національні межі і стає одночасно передумовою і наслідком загально-людського світового поступу. Тому то після тяжких катастроф і поразок незримо росте і мужніє воно далі серед жахливо трудних обставин і жертв на зло ворогам.

Але чому все таки після такого зльоту прийшли ті катастрофи? Чому українська революція змушена була на трагічний відступ перед пізношерсними реакційними силами імперіялістів: Муравйових, Айхгорнів, Денікіних, Галєрів, Фошів і Троцьких. Хіба тільки тому, що в той час взагалі ще не пробила була дванадцята година доби імперіялізму? Дуже можливо. Очевидно світ мусів ще перейти останні шаблі старого порядку речей, суть яких — у боротьбі демократичної і тотальної форми імперіялізму*) Та для нас мусять бути, як каже слушно Липинський, головними причинами-внутрішньо-українські. Насамперед Українській Революції бракувало ясного і повного самоусвідомлення. Вона діяла, як велика первісна стихія інстинктом і серцем, але без лихтаря своєї великої ідеології. Більше того, як вище підкреслювалось, всі рішальні класи, в силу вікового гноблення і рабства, ні ідеологічно, ні організаційно не визріли були достатньо до переможної боротьби. Але найбільше недозрілою

*) Або, інакше кажучи, демократичного і терористичного тоталітаризмів.

до своїх завдань була інтелігенція. Справа не в тому, що вона бралася за владу і заважала українським поміщикам очолити селянство для українського державного будівництва (як каже Липинський).

І не в тому, що вона мала безвольних і м'якотілих вождів (Донцов). Справа в тому, що в силу попередніх історичних причин і умов та характеру нашого духового розвитку Українська Революція не усвідомила свого місця і призначення серед інших світових рухів і, насамперед, на сході Європи супроти Російської Революції. Висловлюючись термінологією Гегеля, дух Української Революції не дійшов свого належного самопізнання, яке переможньо завершує всякий саморозвиток. Найбільш відповідальна за це інтелігенція.

Спробуємо в найбільш загальних рисах окреслити характер і цілі Української Революції (чи за іншою термінологією — Українського Визвольного Руху) — на тлі тенденцій світового розвитку і на тлі Російської Революції.

Українська Національна Революція є цілком конкретне явище, визначене яскравими процесами і подіями в певному просторі і часі. Але в нашій пресі поняття Української Революції до краю затуманене і по-суті перестало бути точним терміном.

Тому, оперуючи терміном „революція“ мусимо дати наше поняття про нього. Революція — це перехідний період боротьби між наявним укладом соціально-політичних, духових, економічних внутрі — і міжнаціональних відносин і наростаючими силами нового укладу тих відносин. Це період вирішний для дальшого історичного розвитку і людського прогресу. Залежно від обставин — він може непомітно визрівати в надрах наявного ладу десятки і навіть сотні років, приходити до кількох повстань і збройних зривів, або також до реформ і „мирних“ розв'язань. Часом, кульмінаційним пунктом революційного періоду буває успішне збройне повстання, або низка таких, після яких ще довгі роки триває закріплення і стабілізація нового укладу. Революційний процес — є всеосяжний і, як такий, не є справою тільки гуртків і партій, а всього суспільства. При наявності сильного елемента пляну й програми — це все ж таки — життєва стихія: біологічна, соціально-економічна, політична і духовна. Керівництво цим процесом? — Найтрудніша в світі річ. Воно можливе так, як є можливе керування хлібороба кліматичними процесами

весни, або оперування мореплавця вітром за допомогою вітрил парусного корабля, компасу, вишколеного екіпажу і т.д. Перший симптом підготовчого періоду Української Революції — це життя і творчість Т.Шевченка та діяльність Кирило-Методієвського Братства. Цей підготовчий період тривав до 1917 року, який є генеральною пробою недалекого кульмінаційного зудару. Від 1917 року Українська Революція увійшла в сьогodнішню її стадію напруженої активної боротьби. Той факт, що значні прошарки українського суспільства зрослися з панівною російською системою, що сама ця система вже загнилася була внутрі укр. світу і надає нашим визвольним змаганням внутрішньо-революційного характеру.

Українська Революція є антитезою, а водночас і спадкоємцем цілого європейського розвитку останніх трьох століть. Чому антитезою?

По-перше, тому, що Українська Революція заперечує зовнішню інтегралізацію життя, насамперед отой світовий політичний імперіалізм, який уже вичерпав свою життєтворчу ролю (збирача всіх частин планети в одно людство, в одну взаємозалежну дійсність) і тепер тримає людство в стані перманентної універсальної кризи. Україна має з ним до діла вже тому, що стоїть в передових лавах визвольної боротьби поневолених і колоніальних народів.

Не випадково Центральна Рада скликала в Києві з'їзд народів колишньої царської імперії, який радив над новим упорядкуванням євразійського простору, звільненого тоді з пазурів двоголового орла. Увесь перебіг наших визвольних змагань за останні 30 років є під фатальним знаком зударів не тільки з московським, большевицьким імперіалізмом, а й з польським, німецьким і т. д.

Імперії, об'єднані в німецькому бльоці і в Антанті, ставилися байдуже або вороже до українських визвольних змагань, не зважаючи на запеклу боротьбу України проти московського большевизму. Для Антанти, зокрема, Російська імперія (навіть у большевицькій формі) була, зважаючи на німецьку і японську загрозу, більш бажаним партнером, з яким можна і домовитись і поділитись. Самостійна ж Україна—це був тільки спокусливий приклад для поневолених народів світу. Це ті, **яких ділять** між собою і на визвольній боротьбі яких можна (щонайбільше!) фальшиво й тимчасово пограти (політика Німеччини). Сьогodні по тридцяти роках, коли

на історичному екрані починають з'являтися такі постаті, як Гітлер і Сталін, коли інтегралізація загрожує не тільки ззовні, а й зсередини у формі всіляких тоталітаризмів, справа виглядає дещо інакше. Але для України вона ще остаточно не змінилася. І тому нам смішною здається ота щира орієнтація керівних політичних кіл Української Революції чи то на Німеччину, чи на Антанту, чи на оновлену Росію. Вона була в ґрунті фальшива і послаблювала Україну. Дипломатичне опертя і гра на суперечностях тих потуг були і є завше потрібні. Але вони можливі при власній самостійній позиції. Наприклад 1919 р. корисніше і легше було за допомогою революційних селянських загонів скинути в море невеликий і внутрішньо нездоровий французький десант в Одесі, ніж провадити принизливі і безцільні переговори з ворожо наставленими французькими офіцерами. Ніяк не можна забути також уже зовсім іншого прикладу з тих часів, коли американці ультимативно не дозволили воєнних операцій проти большевицьких військ на Далекому Сході. Розігнавши в брутальний спосіб Центральну Раду, німці паралізували тим самим протибольшевицьку силу України, за що дістали добру відсіч від селянства, яке воювало не проти гетьмана, а саме проти німецького окупанта. Шкода тільки, що наша соціалістична тодішня верхівка, проявляючи і на цей раз страх перед чужими, всіма силами старалась оформити протинімецьке повстання, як протигетьманське.

По-друге. Об'єктивно беручи, Українська Революція заперечувала і заперечує упадок людини і духової культури, тобто перехід Європейського Відродження в європейське виродження, яке парадоксально відбувалося на тлі шаленого прогресу науки — техніки. Технічно-екномічний і науковий прогрес супроводився, всупереч усім сподіванням, регресом духового життя, його бюрократизацією, механізацією і розкладом. Зрештою цей „прогрес-регрес“ добре окреслили пізніше такі мислителі, як О. Шпенглер, А. Каррель, А. Франс та інші. Герберт Уелс намалював у своїх науково-фантастичних утопійних романах похмурі перспективи цієї лінії розвитку. Сьогодні про це кричить уже вся європейська й американська преса, вся передова громадська думка. Вячеслав Липинський по-своєму зформулював протилежність тенденцій Українського Відродження і тенденцій світового капіталістичного роз-

витку, як антитезу закону землі і закону капіталу. Вихід із кризи він бачив у тому, щоб війну між містом (промисловістю, робітником) і селом (хліборобством, селянином) перетворити на їх органічну творчу співпрацю. Ця співпраця міста з селом — основна теза Української Революції.

Але, з другого боку, Українська Революція є спадкоємцем європейського Ренесансу, який записав на прапорах своєї весни волю людини і приватної ініціативи, який почав відроджувати (і не міг цього завершити) гармонійний дух елітської культури. Елітський гармонійний світ розцвів на ґрунті волі людей однієї половини свого суспільства. Загинув же тому, що повис над безоднею рабства другої половини свого суспільства.

Для повного відродження і дальшого розвитку духу елітської культури не було належного ґрунту в капіталістичному суспільстві, яке, зліквідувавши феодално-кріпацьку форму рабства, залишало значні елементи рабства в завуальованій демократично-буржуазній формі. Тут паном анонімний капітал та імперський державний і господарський бюрократ, машина і зиск, а рабом—поневолені нації колоній і підпорядкована машині й апаратові людина метрополій. Бальзак Фльобер і Золя увічнили ці процеси в справжніх художніх образах.

Таким чином Українське Відродження, не відбувшись у рамках Європейського Ренесансу, не могло бути його копією. Як каже Липинський не можна відроджуватися у той спосіб, в який уже інші вмирають. Українська Революція не може бути буржуазно-демократичною чи „соціалістичною“, на кшталт європейських революцій XVIII-XX століть. Тепер, коли світ стоїть на порозі нової доби, Українське Відродження може перемогти тільки як рух уперед, а не назад, тобто, як вияв нової історичної формації, що перебуває в муках народження. В цьому вся безодня труднощів, а разом і вся велич місії самоздійснення України. Може найбільша наша радість у тому, що ця місія впливає також із природи Українського Світу, є так би мовити похідним продуктом самоздійснення української ідеї.

Що ж спільного мав такий грандіозний і глибокий своїм революційно--творчим змістом пропес із російською березневою революцією та з російською жовтневою контрреволюцією? Тільки—ліквідацію корони Романових

вих і зв'язаних із нею фєвдальних елементів. Після падіння Миколи II-го російська революційна демократія на чолі з Керенським має одну ціль — за всяку ціну зберегти імперію і реформувати її на зразок тих, що вже існували в Західній Європі понад сто років і що саме в цей час самі увійшли в період своєї кризи й свого епілогу. Для росіян ця запізніла „європеїзація“ була б значним прогресом. Але вони не доросли і до цього вужчого завдання: жовтневий переворот хворобливо перефорсував російську революцію, знову закувавши суспільство в одвічно-російську форму самодержавного режиму. Новаторство большевиків було в тому, що дух і владу Миколи I-го вони довели до ідеальної абсолютності, поширивши його жандармсько-бюрократичні функції на все економічне і духове життя суспільства і людини. Що триста тисяч поміщиків замінило дев'ятсот тисяч інтелігентів і півінтелігентів — комісарів, що старий азійсько-фєвдальний дух вони поєднали з інтелігентською соціалістичною доктриною в дику амальгаму большевицького тоталітарного ладу. Цей тоталітарний лад по формі дуже новий, а по суті він не здіймає ані одної із хвороб ні фєвдального російського, ні капіталістичного західньо-європейського імперіялізму. Навпаки, доводить його до остаточного абсурду. Спробуємо звести головні різниці російської революції (в усіх її фазах) і української (в її об'єктивному історичному змісті й потенції) до наглядної (а тому й неминуче спрощеної) антиномії.

Російська революція

I. Імперіялістична (соціально-економічна перебудова наявної імперії, а не ліквідація її). Імперіялізм (в большевицькій стадії) скерований не тільки назовні—горизонтально, а й вертикально — в середину суспільства, на окрему людину, що без решти підбивається державно-імперіялістичній машині.

Українська революція

I. Послідовно-антиімперіялістична, національна (національне, соціяльне і духове визволення людей і націй).

2. Відносно-демократична до 7. XI. 1917 р. і тоталітаристичнайтерористична (з диктатурою нової касты) після жовтневого перевороту.

3. Буржуазна на початку, інтелігентсько-і плебейсько-комуністична на кінці. Капіталізм із його приватної відносної форми перетворюється в державно-тоталітарну, „соціалістичну“, абсолютну форму; підводиться до сили найвищого інтегрального закону. Русійна сила і спершу обезличена маса, а потім обезличений капітал і необмежене панування знеосібленої господарської і державно-поліційної бюрократії над здеклясованим суспільством. Експлоатація з приватної („злочинної“) стала державною („святою“). На трон світового мільярдера приходить світовий чиновник (вираз М. Хвильового).

4. Максимальне розладнання натурального національного суспільства, штучне роздмухування до крайніх меж клясової війни з метою деклясації суспільства і перетворення його в безструктурний механічно спресований масив, на якому, мов гриб, росте нова паразитарна диктаторська каста.

5. Війна міста з селом (то більш то менш захищена під брехливо-демаго

2. Послідовно-демократична в соціальному (а не в поверхово-партійно-політичному) розумінні цього слова.

3. Антикапіталістична, (в розумінні капіталу фінансово-монополістичного). Трудова (насамперед селянська). Закон капіталу заперечується законом власної вільної праці і законом землі (Липинський). Русійна сила—жива конкретна **продукуюча** людина і жива конкретна **продукуюча** соціальна група (селянство, робітництво, інтелігенція, здорова **продукуюча** частина хліборобської і промислово-торговельної верстви). Експлоатація і експлоаторські соціальні елементи усуваються. На місце світового мільярдера і світового чиновника приходить відносно вільна людина.

4. Структурне оформлення і національна співпраця продукуючих соціальних груп і кляс. Клясова боротьба скерована виключно проти паразитарних груп, що загубили свою продукуючу життєтворчу функцію.

5. Союз міста з селом, органічний і рівноправний. Рух в основному селян-

гічними гаслами робітничо - селянської спілки). Протиселянський рух.

6. Більш чи менш соціалістична і зрештою—комуністична, іде під гаслами „наукового соціалізму“ Маркса. На практиці ці прекраснодушні назви означають бюрократично-поліційне планування всіх життєвих процесів згори вниз.

7. Загальмований, хворий, позбавлений внутрішніх динамічно-творчих імпульсів процес-скеровує свою експансію назовні, вносячи хаос у міжнародні відносини і поглиблюючи світову кризу. Тотальні імперіялістичні війни, як невідкличний метод життя.

8. Означає собою поглиблення і узаконення світової універсальної кризи через тоталітарний інтегралізм.

ський, якому тісно спілкує робітничий рух.

6. Антикомуністична, антибюрократична. Вільне кооперування ідивідуальних зусиль і воль знизу вгору, підтримане згори органічно здоровою і міцною демократично-корпоративною державою. Держава перебирає на себе лише ті галузі, які органічно до того дозріли і внутрішньо (іманентно), до удержавлення „напрощуються“.

7. Революційний процес, що скидає окуви і рве греблі для здорового змагання приватних ініціатив і соціальних станів. Це змагання застерігається від переходу в руйницький анархізм традицією продуцента, модерним кооперуванням, національною державою і життєвим стилем та духовістю нації. Воно дає широке поле для **внутрішньої** творчої експансії і розвитку. Оборонна сила нації-продуцента і войовника, спільний фронт таких націй мусить осадити нарешті на своє постійне місце кочових завойовників — руйників імперіялістів.

8. Означає собою новий ренесанс, що має тенденцію до успадкування кращих елементів Європейського Ренесансу, та інших

9. Мала і має властиві для своїх функцій культурно-ідейні традиції (керенщина—в північних декабристах і „каючихся дворянах“ та народництві, ленінізм-сталінізм—в методах і стилі московського царату — від Грозного через Петра I—і до Миколи Палкіна). Мала і має властиві провідні кадри (каста ВКП(б) — НКВД—старі й нові спеці).

10. Проходить кульмінаційну вершину свого розвитку в загарбницьких конвульсіях і йде на спад, відіграючи реакційну ролу гальма історичного процесу.

Ми бачимо, як посмішка вже пересмикнула лице скептика, що глянув на цю схему. Дійсно! Тут мабуть і спрощення, і вульгаризація, і несправедлива тенденційність... Але ми не рахуємось із тими скептиками, що своїм нігілізмом прикривають власне ледарство, й ігнорують життєві суперечності в усьому їх трагічному розмаху. Ми відчуваємо, що життя давно поставило проблему характеру Української Визвольної Революції та її

культур. Вихід із кризи до більш-менш гармонійно-сконсолідованих національних суспільств і до світової співпраці оздоровлених і поставлених на своє місце вільних націй.

9. Як складний процес, назриваючий у нелегальних і під'яремних умовах, не мав провідних кадрів, які мають складний шлях свого формування від клітин окремих соціальних груп до загально-національного цілого. Українська інтелігенція, не маючи нормальної соціальної і духової структури, надала Українській Революції зовсім невластивого і суперечного їй зовнішнього ідеологічного оформлення. (Лише Сковорода, Шевченко і Куліш є далекими передвісниками цього руху).

10. Після генеральної проби 1917-23 рр. увиходить в період рішальних боїв, у яких, поруч із спорідненими явищами в світі, розкривається нова ера розвитку і можливостей історичного значення.

місця серед інших рухів, зокрема щодо Східньої Європи і Російської Революції. Нехай же покликані до цього фахом і серцем люди не обминають цієї проблеми, а працюють над нею так, як працювали у своїх фахах, напр., Грушевський, Липинський і Хвильовий. Нехай вони відкинуть наші міркування, як дилетантські. Але коли вони—історик, економіст, соціолог, філософ—виявивши фальш наших міркувань, зануряться в матеріял проблеми з достойними її зрозумінням, енергією і патетичним розмахом — то ми будемо цілком задоволені. Бо ж ці рядки наскрізь публіцистичні.

За останнє чвертьстоліття наша наукова і громадсько-політична думка дещо назбирала матеріялу для постави цієї проблеми, актуальність і важливість якої загострити й підкреслити було одиноким нашим наміром. Перед українською думкою стоїть, отже, дуже трудне завдання: знищити прийняті в нас і у всьому світі фальшиві міти „загально-російської“ чи „східньо-європейської“ революції. Як колись М. Грушевський своєю циклопічною працею вченого історика розвіяв у порох російські і польські мітичні схеми двохтисячлітньої історії Східньої Європи і дав нове обличчя процесам, в яких Україна посіла належне місце, так сьогодні наша історична і громадсько-політична думка має розвіяти аналогічні ворожі і наскрізь фальшиві концепції „загально-російської“ чи „східньо-європейської“ революції. А що епоха, яка почалась 1917 р., **триває і досі**, то це завдання припадає на актуальну політичну думку ще в більшій мірі, як на історично-наукову, зумовлює співпрацю їх обох. Аналітично розчленувати той загальний казан, відрізнити рухи поневолених народів від руху поневолювачів, знайти в тих східньо-європейських і світових процесах себе, Україну, навперекір усяким грубокопцям і фальшивникам від большевизму, білогвардійщини, керенщини, німецького і польського міщанського шовінізму і нашого провінціального рідного убожества.

Для цього треба подолати безглузде взаємне обливання помиями соціялістів, гетьманців, націоналістів та інших наших політичних груп, які на матеріялі Української Визвольної Революції зводять свої старі й нові порахунки. Нове покоління хоче знати і поважати кожну українську силу, яка хоч краплину своєї енергії, крові свідомо чи несвідомо віддала на великі визвольні змагання 1917-1923 р.р. Нове покоління потребує оцертя

як в успіхах, так і в поразках нашої історії, і воно не хоче, щоб цьому заважали ті, хто з піною на губх запльовує і грязюкою замазує божественне лице великої епохи. Бо 1917 рік — це рік, коли Україна почала очікуваний століттями бойовий похід за своє універсальне визволення. Не нарікати ж нам на тих, хто його почали, а зробити все для кінцевої перемоги.

Друкарські помилки

В тексті „Н. П.“ ч. 3.

стор.	рядок	надруковано	треба
10	зверху	25 всілакі	всілякі
11	„	17 ім'я	в ім'я
14	„	20 орінтуємось	орієнтуємось
19	знизу	4 незалжній	незалежній
22	„	3 ритання	питання
22	„	3 пнтання	питання
24	зверху	21 імперіялістичної	імперіялістичні
24	знизу	8 лиже	лише
27	зверху	1 нормалану	нормальну
31	знизу	5 експлуативним	експлуатованим
55	зверху	25 сомостійна	самостійна
57	знизу	3 „неосоціалізму“	„неонаціоналізму“
60	„	1 політичної килтути	політичної культури
64	зверху	21 дєктатури	диктатури
64	знизу	докринального	доктринального

В тексті „Н. П.“ ч. 4.

Цей нарис, написаний навесні 1947 р., майже два роки мандрував по руках і несподівано потрапив до друку без заключної редакції і без авторської коректи. Цим пояснюються деякі огріхи і численні друкарські помилки, з яких відзначимо бодай г-ловні:

стор	рядок	надруковано	треба
14	12	ціна	цінна
23	31	в дійсності	і дійсності
28		Наприкінці другого абзацу пропущені лямки.	
28	23	Після слова „тощо“ має стояти крапка.	
29	22	проходя	походя
29	38	35	35 ^{3/4}
32	36	Після слова „стихії” проущено слово „шо“.	
38	4	одної	орної
46 - 48		УСДП	УСДРП
52	15	політичний	помітний
57	25	руку	руху

Подаємо ціну одного примірника журналу

в Німеччині	2	НМ
в Бельгії	40	фр.
у Франції	80	фр.
в Англії	4	шл.
в Америці	80	цнт.

„НАШІ ПОЗИЦІЇ” орган Центрального Комітету
Української Революційно-Демократичної Партії

Редагує Колегія